

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - Δ. ΔΟΥΚΑ

ΤΑ ΝΕΑ ΧΡΟΝΙΑ

6^η
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ - ΑΘΗΝΑΙ

ΝΕΑ ΣΕΙΡΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

Δ. ΔΟΥΚΑ
ΔΗΜΟΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

ΤΑ ΝΕΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ

ΕΚΤΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Ο Σκουρουνός

Μαργαρίτα Σκουρουνού

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ - ΣΤΑΔΙΟΥ 52

1933

18736

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Μαίρη Γριζάκου
Σελίδα 6.

Κάθε αντίτυπο έχει την υπογραφή ενός από τους συγγραφείς.

Μαίρη

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Στὸ τελευταῖο αὐτὸ βιβλίον ἱστορίας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου θὰ σᾶς διηγηθοῦμε τὴν ἑλληνικὴ ἱστορία τῶν νέων χρόνων.

Ἡ νέα ἑλληνικὴ ἱστορία ἔχει πολλὰ λυπηρά. Σ' αὐτὴ θὰ ἰδοῦμε πῶς τὸ ἔθνος μας, τὸ μεγάλο καὶ δοξασιμένο μιὰ φορὰ, σκλαβώθηκε σ' ἓνα βάρβαρο λαό, πὸν ἦρθε ἀπὸ τὴν Ἀσία. Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν πολλοὺς αἰῶνες στὴν τουρκικὴ σκλαβιά, ἔπαθαν δυστυχίες καὶ ἐξευτελισμοὺς καὶ πέρασαν ἡμέρες πικρές. Πολλοὶ πίστεψαν πῶς τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἔσβησε γιὰ πάντα.

Τὸ ἔθνος μας ὅμως εἶχε ἀρκετὴ ζωὴ μέσα του. Μὲ τὸν καιρὸ ξύπνησε, μάζεψε τὴ δύναμή του καὶ ἄρχισε φοβερὸ ἀγῶνα μὲ τὸ βάρβαρο κατακτητὴ, γιὰ νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὴ σκλαβιά. Τέλος κατώρθωσε νὰ ἐλευθερωθῇ καὶ ἄρχισε νέα ζωὴ.

Σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον λοιπὸν θὰ ἰδοῦμε τίς πικρές ἡμέρες, πὸν ἔζησε τὸ ἔθνος μας στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ἔπειτα τὸ σιγανὸ ξύπνημα καὶ τὸν τιμημένο του ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία, τέλος τὸ νέο ἑλληνικὸ κράτος καὶ τίς προσπάθειες πὸν κάνει τὸ ἔθνος τὰ τελευταῖα ἑκατὸ χρόνια γιὰ νὰ προκόψῃ καὶ νὰ πάρῃ τὴ θέση του ἀνάμεσα στοὺς πολιτισμένους λαούς.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ

1. Ἡ Τουρκικὴ αὐτοκρατορία καὶ ἡ Εὐρώπη

Τὸ 1453 οἱ Τοῦρκοι πῆραν τὴν Πόλην. Σὲ λίγο κυρίεψαν ὀλόκληρη τὴ Βαλκανικὴ καὶ ἴδρυσαν μιὰ μεγάλη αὐτοκρατορία, ποὺ ἐξουσίαζε ἀπέραντες **1453** χῶρες στὴν Εὐρώπη, στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἀφρική. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν πολὺ μεγάλη δύναμη τότε καὶ κατατρόμαξαν ὅλη τὴν Εὐρώπη.

Στὰ χρόνια ἐκεῖνα ἡ Εὐρώπη δὲν ἦταν δυνατὴ ὅπως σήμερα. Γι' αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν πραγματικὸς κίνδυνος στοὺς Εὐρωπαίους καὶ πρῶτα πρῶτα στὰ γειτονικά της κράτη. Τὰ κράτη αὐτὰ ἦταν ἡ Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία, ἡ Βενετία καὶ ἡ Ρωσσία.

Ἡ *Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία* ἦταν κράτος μεγάλο, ἐξουσίαζε τὴ Γερμανία, τὴν Αὐστρία, τὴν Οὐγγαρία καὶ ἄλλες χῶρες. Δὲν εἶχε ὅμως μεγάλη δύναμη, γιατί ἦταν χωρισμένη σὲ πολλὰ μικρὰ κράτη, ποὺ τὸ καθένα εἶχε τὸν ἡγεμόνα του. Γι' αὐτὸ δὲν εἶχαν ὁμόνοια μεταξύ τους. Οἱ κάτοικοί τους ἦταν χωρισμένοι σὲ διαμαρτυρομένους καὶ σὲ καθολικούς καὶ ἔκαναν ἐμφύλιους πολέμους. Ἐκτὸς ὅμως ἀπ' αὐτὸ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας ἔκαναν ὀλοένα πολέμους μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας. Γιὰ ὅλα αὐτὰ ἡ Γερμανία δὲ μπόρῳσε ν' ἀντισταθῆ στοὺς Τούρκους.

Ἡ *Βενετία* ἦταν κράτος ναυτικὸ, ποὺ τὸ κυβερούσαν πλούσιοι ἔμποροι καὶ τὴν ἔλεγαν δημοκρατία.

Είχε αρκετά δυνατό στόλο, μὰ ἡ στρατιωτικὴ τῆς δύναμη δὲν ἦταν σημαντικὴ. Τὸν καιρὸ αὐτὸ ἡ Ἰταλία δὲ λογαριαζόταν σπουδαία δύναμη, γιατί ἦταν χωρισμένη σὲ πολλὰ μικρὰ κράτη.

Ἡ *Ρωσσία* ἦταν μεγάλη αὐτοκρατορία, δὲν εἶχε ὅμως στὴν ἀρχὴ οὔτε ἀνάπτυξη οὔτε καλὴ διοίκηση οὔτε στρατό. Τὸ δυνατότερο κράτος στὰ χρόνια αὐτὰ ἦταν ἡ *Γαλλία*. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Γαλλίας εἶχαν ἀπεριόριστη δύναμη στὸ κράτος τους, εἶχαν πολλὰ χρήματα καὶ δυνατό στρατό. Ἡ Γαλλία ὅμως εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν Τουρκία καὶ εἶχε συνήθως φιλία μαζί της.

Τέτοια ἦταν ἡ κατάσταση στὴν Εὐρώπη τὸν καιρὸ πού οἱ Τοῦρκοι ἴδρυσαν μεγάλη καὶ δυνατὴ αὐτοκρατορία καὶ ἐτοιμάζονταν νὰ χτυπήσουν τὴν Εὐρώπη.

2. Πόλεμοι τῆς Τουρκίας μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη

Γιὰ πολλὸν καιρὸ ὁ σουλτάνος τῶν Τούρκων ἦταν ὁ δυνατότερος βασιλέας τῆς ἐποχῆς του, γιατί εἶχε τὸ μεγαλύτερο καὶ δυνατότερο στρατὸ τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Διακόσια χρόνια οἱ Τοῦρκοι ἔκαναν φοβεροὺς πολέμους καὶ κατατρόμαξαν τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ὁ περίφημος σουλτάνος Σουλεϊμάν προχώρησε μὲ μεγάλο στρατὸ στὴν Οὐγγαρία, τσάκισε τὸν **1529** οὐγγρικὸ στρατὸ καὶ ἔφτασε ἔμπρὸς στὴ Βιέννη. Δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ τὴν πάρῃ.

Οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν δυνατοὶ καὶ στὴ θάλασσα. Ἐκαμαν μεγάλο στόλο, ἐξουσίαζαν τὴ Μεσόγειο θάλασσα καὶ λεηλατοῦσαν τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας. Ὁ σουλτάνος πῆρε στὴν ὑπηρεσία του ἓνα περίφημο πειρατὴ, τὸ Χαϊρεδὶν Βαρβαρόσσα, πὺ εἶχε γίνῃ ἀρχηγὸς τῶν πει-

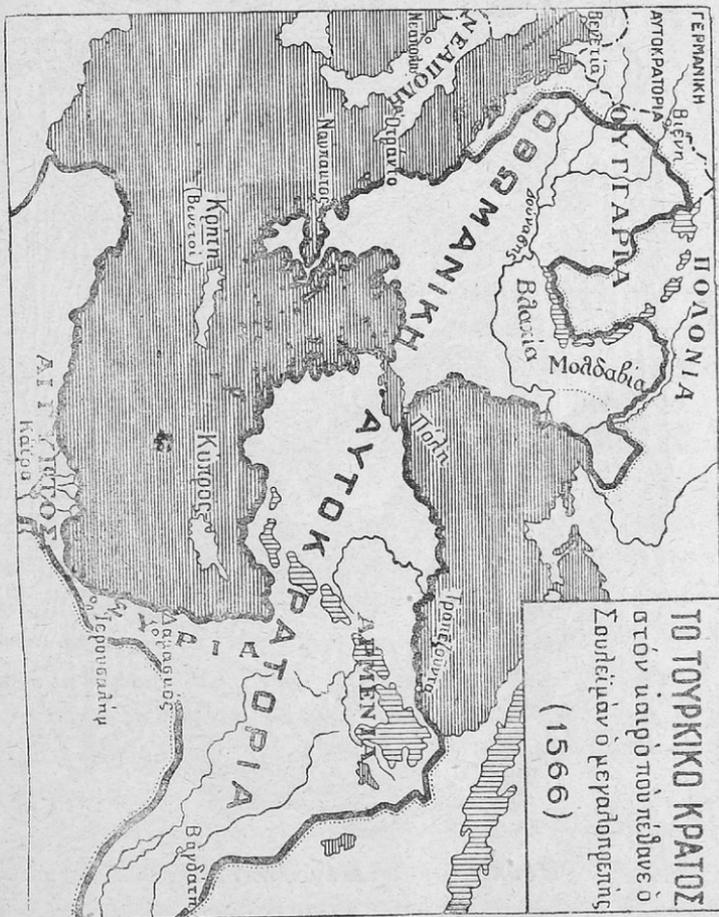
ρατῶν τοῦ Ἀλγερίου, καὶ ἀπὸ τότε οἱ μουαμεθανοὶ κουρ-
σάροι ἔγιναν ὁ τρόμος τῶν θαλασσινῶν. Λήστευαν τὰ
ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Εὐρωπαϊῶν, ἔπαιρναν αἰχμαλώτους
τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς πουλοῦσαν γιὰ σκλάβους. Τέ-
λος ὁμως ἐνώθησαν οἱ Εὐρωπαῖοι γιὰ νὰ χτυπήσουν
τοὺς Τούρκους. Ἐγινε μιὰ μεγάλη ναυμαχία στὰ ἑλλη-
νικὰ νερὰ, μέσα στὸν Κορινθιακὸ κόλπο, κοντὰ στὴ

1571 Ναύπακτο, ὅπου οἱ Εὐρωπαῖοι κατώρθωσαν νὰ
καταστρέψουν τὸν τουρκικὸ στόλο. Αὐτὴ εἶναι ἡ
περίφημη *ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου*.

Οἱ Τοῦρκοι ὁμως ἦταν ἀκόμη δυνατοὶ στὴ στεριά.
Ἐκατὸ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸ Σουλεϊμάν (1683) προ-
χώρησαν πάλι ὡς τὴ Βιέννη. Στὸ μεταξὺ ὁμως εἶχαν
ἀλλάξει πολὺ τὰ πράματα. Οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν ἀνα-
πτυχθῆ πολὺ καὶ εἶχαν προκόψει στὸ ἐμπόριο καὶ τὴ
βιομηχανία. Ἐκαμαν πολλὲς ἐφευρέσεις, κατασκεύασαν
τελειότερα κανόνια καὶ ὠργάνωσαν καλύτερα τὸ στρατὸ
καὶ τὸ στόλο τους. Ἀμέσως φάνηκε τότε πὼς οἱ Τοῦρ-
κοι δὲν μπορούσαν πιά νὰ μετρηθοῦν μὲ τοὺς Εὐρω-
παίους. Οἱ Αὐστριακοὶ τοὺς νίκησαν σὲ πολλὲς μάχες,
τοὺς ἔδιωξαν ἀπὸ τὴν Οὐγγαρία καὶ ἔσπασαν τὴ δύ-
ναμή τους.

Σὲ λίγο ἡ Ρωσσία ἔγινε ὁ φοβερώτερος ἐχθρὸς τῆς
Τουρκίας. Ὁ περίφημος τσάρος *Πέτρος ὁ μέγας*
(1689-1725) διοργάνωσε τὴ Ρωσσία καὶ τὴν ἔκαμε με-
γάλη δύναμη. Ἐφερε εὐρωπαίους τεχνίτες στὸ κράτος
του. Ὁ ἴδιος πῆγε στὴν Εὐρώπη γιὰ νὰ ἰδῆ πὼς δου-
λεύουν οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ ἔφερε στὸ κράτος του τὸν εὐ-
ρωπαϊκὸ πολιτισμὸ. Ἀπὸ τότε ἡ Ρωσσία πρόκοψε. Ἐ-
καμε δυνατὸ στρατὸ καὶ ἄρχισε φοβερὸ πόλεμο μὲ τὴν

Τουρκία. Ὑστερα ἀπὸ τὸ μεγάλο Πέτρο ἡ αὐτοκρά-
τειρα Αἰκατερίνη Β' ἔκαμε πολλοὺς πολέμους μὲ τούς

Τούρκους, γιατί ἤθελε νὰ διώξη τὸ σουλτάνο ἀπὸ τὴν
Πόλη καὶ νὰ γίνη ἡ ἴδια αὐτοκράτειρα στὸ Βυζάντιο.
Ἡ Ρωσία περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ κράτη ἔβλαψε τὴν

Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής
(1520-1566)

Ὁ ἐνδοξότερος ἀπὸ τοὺς Σουλτάνους τῆς Τουρκίας. Στὸν καιρὸ
του ἡ Τουρκία εἶχε τὴν πιὸ μεγάλη δύναμή της. Οἱ Εὐρωπαῖοι τὸν ᾤ-
νόμασαν μεγαλοπρεπή.

Τουρκία και ἔσποσε τὴ δύναμή της. Ἀπὸ τότε ἄρχισε ἡ Τουρκία νὰ ξεπέφτη.

3. Τὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων στὴν τουρκικὴ σκλαβιά

(1)

Εἶναι ἀδύνατο νὰ φανταστῆ κανεὶς συμφορὰ μεγαλύτερη ἀπ' αὐτὴ πού ἔπαθε τὸ ἔθνος μας, ἀφοῦ σκλαβώθηκε στοὺς Τούρκους.

Οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν πολλοὺς Ἕλληνας, ἄλλους τοὺς πούλησαν δούλους καὶ ἄλλους τοὺς ἔκαμαν μὲ τὴ βία μωαμεθανούς. Ἔτσι λιγότεψε ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμός. Ἐνῶ ἄλλοτε πολλὰ ἑκατομύρια ἄνθρωποι στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἀφρική μιλοῦσαν τὰ ἑλληνικά, τώρα ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα περιορίστηκε σὲ λίγα μόνο ἑκατομύρια.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἓνα σατανικὸ μέσο γιὰ νὰ καταπιοῦν τὸν ἀφρὸ τοῦ ἔθνους μας. Μάζευαν τὰ πιὸ γερὰ καὶ τὰ πιὸ δυνατὰ ἑλληνόπαιδα, τοὺς ἔδιναν τουρκικὴ ἀνατροφή καὶ τὰ ἔκαναν στρατιῶτες. Μὲ αὐτοὺς ἔκαμαν τὸ περίφημο τάγμα τῶν *γενιτσαρῶν*, πού ἔγινε μὲ τὸν καιρὸ ὁ καλύτερος στρατὸς τοῦ σουλτάνου. Τὴ στρατολογία αὐτὴ τῶν παιδιῶν τὴν ὀνομάζουν *παιδομάζωμα*.

Καταστροφὴ ἔπαθε ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι πῆραν τὰ καλύτερα καὶ τὰ πιὸ εὐφορα χωρᾶφια ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς γῆς ὁ σουλτάνος τὸ χάρισε στοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς, γιὰ νὰ ζοῦνε οἱ ἴδιοι μὲ τὰ εἰσοδήματα καὶ νὰ τρέφουν στρατιῶτες καὶ ἄλογα. Στους Ἕλληνας ἀπόμειναν μόνο τὰ παράμερα, τὰ βουνήσια καὶ τὰ ξερὰ μέρη. Καὶ αὐτὰ

ὁμως δὲν μποροῦσαν νὰ τὰ καλλιεργοῦν καὶ νὰ τὰ φροντίζουν ὅπως ἤθελαν, γιατί ἂν τὸ χωράφι τους εἶχε ἀφθονα σπαρτὰ ἢ τὸ δέντρο τους πλούσιους καρπούς, ξυπνοῦσε τὴν ἀρπαχτικὴ ὄρεξη τῶν Τούρκων. Οἱ Τούρκοι πῆραν τὶς ὠραιότερες ἐκκλησίες καὶ τὶς ἔκαμαν τζαμιά καὶ σὲ πολλὰ μέρη ἄρπαξαν τὰ μοναστήρια καὶ τὰ κτήματά τους

Ἀπὸ τὴν τουρκικὴ κατάχτηση ἔπαθε καταστροφὴ ἀκόμη καὶ ἡ γῆ, τὰ δάση κόπηκαν ἢ κάηκαν, τὰ χωράφια καὶ τὰ λιβάδια ρήμαξαν. Ἔτσι ἔπαθε σημαντικὴ καταστροφὴ ὁ δημόσιος πλοῦτος καὶ ἡ χώρα φτώχυνε. Οἱ Τούρκοι κατάστρεψαν τ' ἀρχαῖα μνημεῖα, πού εἶχαν ἀπομείνει σὲ πολλὰ μέρη, καὶ ἔκαμαν ἀσβέστη τ' ἀγάλματα καὶ τοὺς στύλους τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ναῶν γιὰ νὰ χτίσουν σπίτια ἢ κάστρα.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις φορολογοῦσε βαρῖα τοὺς χριστιανούς. Ἐπαιρνε πρῶτα τὸν κεφαλικὸ φόρο, τὸ *χαράτσι*, ὅπως τὸ ἔλεγαν, γιὰ νὰ δίνη στοὺς σκλάβους τὸ δικαίωμα νὰ ζοῦν. Ἐπαιρνε τὸ δέκατο ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῆς γῆς, τὸ χρηματικὸ ἀντισέκωμα, γιατί δὲ στρατολογοῦσε τοὺς χριστιανούς.

Γενικὰ τῶν χριστιανῶν ἡ ζωὴ ἦταν ἀνυπόφορη. Οἱ Τούρκοι θεωροῦσαν τοὺς ὑποδουλωμένους Ἕλληνες ὡς τὸ πιὸ πρόστυχο πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Τοὺς ὠνόμαζαν *ραγιάδες*, δηλαδὴ κοπάδι, καὶ *γκιαούρηδες*, δηλαδὴ ἄπιστους. Ὁ σουλτάνος καὶ οἱ πασάδες μὲ τὴν παραμικρὴ αἰτία καὶ πολλὰς φορὰς χωρὶς αἰτία, σκότωναν τοὺς προκρίτους, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ κάποτε καὶ τὸν Πατριάρχη. Ἡ ζωὴ λοιπὸν καὶ ἡ περιουσία τῶν χριστιανῶν ἦταν στὴ διάκριση τῶν Τούρκων. Γι' αὐτὸ οἱ σκλαβούμενοι ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ τὸ χαρακτῆρα τους. Ἀπό-

φευγαν κάθε επίδειξη, φοβοῦνταν νὰ χτίσουν ώραϊα σπίτια, δὲν ἀνοιγαν παράθυρα στὸ δρόμο, δὲν ἔντυναν καλὰ καὶ δὲ στόλιζαν τὰ παιδιὰ τους, γιατί ἦταν κίνδυνος νὰ τ' ἀρπάξουν οἱ Τοῦρκοι. Τέτοια ταπεινὴ καὶ κακομοιριασμένη ζωὴ πέρασαν οἱ πρόγονοὶ μας τέσσερες αἰῶνες.

Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἔβρισκαν τρόπο νὰ φύγουν ἔφευγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἔφυγαν οἱ πλουσιώτεροι, οἱ ἐξυπνότεροι καὶ οἱ τολμηρότεροι. Ὅλη σχεδὸν ἡ ἑλληνικὴ ἀριστοκρατία ἢ σκοτώθηκε ἢ ἔφυγε σὲ ξένες χῶρες. Ἐφυγαν ἀκόμη καὶ οἱ λόγιοι πὺν πῆγαν στὴν Ἰταλία καὶ δίδαξαν ἐκεῖ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ἔτσι στὴν Ἑλλάδα ἔμεινε μόνο ὁ ἀμόρφωτος πληθυσμός.

4* Πῶς γλίτωσε τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν καταστροφὴ

Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν ἔπαθαν μεγάλες συμφορὲς στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς, ἀλλὰ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος δὲ χάθηκε.

Οἱ Τοῦρκοι ὅταν ἦρθαν στὴν Εὐρώπη, ἦταν προπάντων πολεμιστές. Καταγίνονταν μόνο στὰ πολεμικὰ καὶ τὸ εἶχαν ἐξευτελιστικὸ νὰ κάνουν ἄλλη τέχνη, ἐμπόριο, ναυτιλία ἢ γεωργία. Εἶχαν ὁμως ἀνάγκη ἀπὸ τεχνίτες κι ἐμπόρους, ἀπὸ ναῦτες καὶ γεωργούς. Γι' αὐτὸ ἄφησαν τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς νὰ ζοῦν, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἦταν τεχνίτες, ἔμποροι, ναῦτες καὶ γεωργοί.

Ἀλλὰ οἱ ἐργασίες τῶν Ἑλλήνων δὲν τοὺς προφύλαξαν μόνο ἀπὸ τὴν καταστροφὴ. Τοὺς ξεχώρισαν ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τοὺς Τοῦρκους. Οἱ ἐμπορευόμενοι πὺν ἔβλεπαν τοὺς πολιτισμένους τόπους τῆς Εὐ-

ρώπης και ἀποχτοῦσαν ὀλοένα περισσότερη μόρφωση, ἐνιωθῆν πόσο ψηλότερα στέκουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὸν πολιτισμὸ καὶ ποιὸ χάσμα τοὺς χώριζε ἀπ' αὐτούς. Βλέποντας πὼς ἡ μόρφωση καὶ ὁ πολιτισμὸς εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς παιδείας προσπαθοῦσαν νὰ κάμουν καὶ στὸν τόπο τοὺς σχολεῖα, γιὰ νὰ μποροῦν τὰ παιδιὰ τοὺς νὰ ξεχωρίζουν περισσότερο ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ἐμπορίου πρόκοψε πολὺ καὶ τὸ ναυτικὸ, καὶ θὰ ἰδοῦμε ἀργότερα πόσο ἡ ἀνάπτυξη τοῦ ναυτικοῦ ὠφέλησε τοὺς σκλαβωμένους Ἕλληνας.

Ἄλλὰ καὶ τὰ παθήματα, ποὺ ὑπόφεραν οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τοὺς ἔκαμαν νὰ ξεχωρίζουν ὀλοένα περισσότερο ἀπ' αὐτούς. Θὰ ἰδοῦμε ἀργότερα ἀκόμη πὼς πολλοὶ ὑπερήφανοὶ Ἕλληνες, ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ ὑποφέρουν τὴν ταπεινὴ ζωὴ τῆς σκλαβιάς, ζοῦσαν μακριὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ εἶχαν παντοτινὸ πόλεμο μ' αὐτούς, καὶ πὼς αὐτοὶ οἱ ἀντρείοι Ἕλληνες ἀποτέλεσαν τὴν πρώτη πολεμικὴ δύναμη τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους.

Ἐπειτα δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε πὼς τὸ τουρκικὸ κράτος δὲν ἦταν ὅπως τὰ σημερινὰ κράτη. Δὲν εἶχε οὔτε δρόμους οὔτε ταχτικὴ συγκοινωνία οὔτε μορφωμένους ὑπαλλήλους, ὥστε νὰ μπορῆ ἡ πρωτεύουσα νὰ διοικῆ τὸ κράτος καὶ νὰ προφταίνη ὅλες τὶς ὑποθέσεις του. Κάθε τόπος ἔπρεπε νὰ φροντίζη γιὰ τὶς δικές του δουλειές. Γι' αὐτὸ οἱ Τούρκοι ἄφηναν τὶς διάφορες πόλεις καὶ τὰ χωριὰ νὰ διοικοῦνται μόνα τοὺς. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ εὐκολυνόταν ἡ διοίκηση καὶ τὸ κράτος δὲν ἦταν ὑποχρεωμένον νὰ διατηρῆ πολλοὺς ὑπαλλήλους.

Ἔτσι ἄφηναν οἱ Τούρκοι τοὺς Ἕλληνες νὰ φροντίζουν οἱ ἴδιοι γιὰ τὰ ζητήματα τοῦ τόπου τοὺς. Κάθε

πόλη και κάθε χωριό κυβερνιόταν μόνο του. Στά περισσότερα μέρη οί Τούρκοι δέν είχαν ούτε διοικητή ούτε στρατό. Τούς ἔφτανε νά παίρνουν ταχτικά τούς φόρους ἀπό τούς Ἑλληνας.

Ἐνῶ ἔτσι κάθε πόλη και κάθε χωριό ἑλληνικό κυβερνιόταν μόνο του, χωρίς τήν ἐπέμβαση τῶν Τούρκων, ὅμως ὅλες πέρα και πέρα ἀναγνώριζαν, ὅπως θά δοῦμε ἀμέσως παρακάτω, γι' ἀρχηγό τους τὸν Πατριάρχη τῆς Πόλης.

Ὅλα αὐτὰ πὸν εἶδαμε, οί ἐργασίες τῶν Ἑλλήνων, ἡ παιδεία τους, τὰ παθήματά τους, ἡ αὐτοδιοίκησή τους, ἡ συνένωσή τους κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ Πατριάρχη τούς ἔκαμαν νά νιώσουν πολὺ νωρίς πὸς ἀποτελοῦν ἕνα ἔθνος, πὸς ἔχουν τὸν ἴδιο σκοπὸ και τὸν ἴδιο ἐχθρό, τὸν Τούρκο. Εὐπνήσαν δηλαδή στὴν ψυχὴ τους τὴν *ἐθνικὴ συνείδηση*. ↓

5. Ἡ ἐκκλησία

Ὑστερα ἀπὸ τὴ φοβερὴ καταστροφὴ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος δέθηκε σφιχτότερα μὲ τὴν ἐκκλησίαν του. Ἀρχηγούς του θεωροῦσε στὰ σκληρὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς τὸν Πατριάρχη και τούς ἀρχιεπισκόπους. Εἶχε μεγάλο σεβασμὸ και ὑπακοὴ σ' αὐτούς. Μὰ και ὁ Σουλτάνος και οί Τούρκοι ἀναγνώριζαν γι' ἀρχηγούς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τὸν Πατριάρχη και τούς ἄλλους ἀνώτερους κληρικούς.

Ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ὁ Μωάμεθ πρόσταξε τούς Ἑλληνας νά ἐκλέξουν νέο Πατριάρχη, ἐπειδὴ ὁ πατριαρχικὸς θρόνος χήρευε. Ἐτσι ἐκλέχθηκε ἀπὸ τούς λίγους ἀρχιεπισκόπους και πρόκριτους

πού είχαν απομείνει ὁ *Γεννάδιος*. Αὐτὸν ἤθελε ὁ Μωάμεθ, γιατί ἦταν ἐνάντιος στὴν ἔνωση τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μὲ τὴ δυτικῆ. Ὁ σουλτάνος εἶχε πάντα τὸ φόβο μήπως συνεννοηθοῦν οἱ ὀρθόδοξοι μὲ τὸν Πάπα καὶ ἔρθουν οἱ Εὐρωπαῖοι μὲ στρατὸ νὰ διώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Πόλη. Ὅσο ἦταν λοιπὸν ὁ Γεννάδιος στὸν πατριαρχικὸ θρόνο, δὲν μπορούσε νὰ γίνῃ συνεννόησι μὲ τὸν Πάπα.

Ἡ στέψη τοῦ Γενναδίου ἔγινε μὲ ὅλη τὴ λαμπρότητα, μὲ ὅση γινόταν ἡ στέψη τῶν πατριαρχῶν στὸν καιρὸ τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων. Ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο πῆγε ὁ Γεννάδιος στὸ παλάτι τοῦ Μωάμεθ, ὅπου ὁ σουλτάνος τοῦ ἔκαμε μεγαλοπρεπέστατο δεῖπνο. Ὑστερα τὸν κατέβασε ὡς τὴν αὐλή, τοῦ ὑποσχέθηκε πὼς θὰ ἔχῃ τὴ φιλία καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ ὅλα τὰ προνόμια πού εἶχε στὸν καιρὸ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων, τὸν βοήθησε ν' ἀνεβῆ σὲ ἄσπρο ἄλογο καὶ τὸν ἔστειλε στὸ Πατριαρχεῖο μὲ συνοδείαν τούρκων μεγιστάνων. Καὶ ἀργότερα ὁ σουλτάνος ἔκαμε πολλὰς περιποιήσεις στὸν Πατριάρχη καὶ τοὺς ἀρχιεπισκόπους, γιατί νόμιζε πὼς μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο θὰ ἔμεναν πιστοὶ στὴ βασιλείαν του.

Ὁ Πατριάρχης ἀπόχτησε μεγάλη δύναμη. Ἦταν πνευματικὸς ἀρχηγὸς ὄχι μόνον τῶν Ἑλλήνων παρὰ καὶ τῶν ἄλλων χριστιανῶν τῆς μεγάλης τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Αὐτὸς διώριζε τοὺς ἀρχιεπισκόπους τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ρουμανίας, τῆς Ἀλβανίας. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀρχιεπίσκοποι ἦταν Ἑλληνες, γιατί οἱ Ἑλληνες εἶχαν μεγαλύτερη μόρφωση ἀπὸ ὄλους τοὺς χριστιανοὺς τῆς Τουρκίας. Ἔτσι οἱ Ἑλληνες κυβέρνησαν πολλὰς ἑκατοντάδες χρόνια τοὺς ὀρθόδοξους.

Οἱ ἀρχιεπίσκοποι εἶχαν μεγάλη δύναμη στήν ἐπαρχία τους. Οἱ Τοῦρκοι διοικητὲς τοὺς ἔδειχναν μεγάλο σεβασμό, συνεννοοῦνταν μαζί τους γιὰ τὴ διοίκηση καὶ πολλὲς φορὲς οἱ ἀρχιεπίσκοποι εἶχαν τὴ δύναμη νὰ γλιτώσουν ἀπὸ φυλακὴ καὶ ἀπὸ θάνατο τοὺς χριστιανοὺς. Οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ πιάνουν καὶ νὰ φυλακίζουν τοὺς κληρικοὺς οὔτε νὰ τοὺς δικάζουν στὰ δικαστήριά τους. Τοὺς δικάζαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι ἢ ὁ Πατριάρχης. Οἱ ἀρχιεπίσκοποι δικάζαν τὶς ὑποθέσεις τῶν χριστιανῶν γιὰ τοὺς γάμους, τὸ διαζύγιο καὶ τὶς κληρονομίαις. Αὐτῶν τῶν ὑποθέσεων τὰ δικαστήρια τὰ ἔλεγον *πνευματικὰ δικαστήρια*. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ χριστιανοὶ δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνη στὰ τουρκικὰ δικαστήρια, κατάφευγαν καὶ γι' ἄλλα ζητήματά τους στὰ πνευματικὰ δικαστήρια καὶ γενικὰ προσπαθοῦν νὰ λύνουν ἀναμεταξύ τους τὶς διαφορὲς. Ὅλα αὐτὰ τὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησίας τὰ ὠνόμασαν *ἐκκλησιαστικὰ προνόμια*.

Τὰ ἐκκλησιαστικὰ προνόμια, πὺ ἔνωσαν τοὺς Ἑλληνας σφιχτὰ μὲ τὴν ἐκκλησίαν τους καὶ τοὺς ἀρχηγούς της, τοὺς ἔνωσαν καὶ ἀναμεταξύ τους καὶ δυνάμωσαν τὴν ἐθνικὴ τους συνείδηση.

6. Τὸ Πατριαρχεῖο. Οἱ Φαναριῶτες

Τὸ Πατριαρχεῖο, ἀφοῦ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν καὶ ἀπὸ ἄλλες μεγάλες ἐκκλησίες, πὺ οἱ Τοῦρκοι τὶς ἔκαμαν τζαμιά, βρῆκε καταφύγιο στὸ *Φανάρι*, μὲ συνοικία στὴ νότια ἀκρογιαλιά τοῦ Κερατιῶν κόλπου. Τὸ Φανάρι ἦταν τότε ἀπὸ τὶς φτωχότερες καὶ ἀσχημότερες συνοικίαις τῆς Πόλης, μὲ δρόμους στενοὺς καὶ σκοτεροὺς καὶ σπῖτια παλιά. Ἡ πατριαρχικὴ ἐκκλησία ἦταν μικρὴ

καὶ σκοτεινὴ καὶ ἡ κατοικία τοῦ Πατριάρχου δὲν εἶχε τίποτε τὸ ξεχωριστό.

Ἄλλὰ τὸ Φανάρι ἔγινε τὸ ἐθνικὸ κέντρο τοῦ τουρκοκρατημένου ἑλληνισμοῦ. Πρὸς αὐτὸ γύρισαν τὰ βλέματά τους ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἀπὸ ἐκεῖ περίμεναν τὴ

Φαναριώτης

Ἕνας ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνες τῆς Μολδαβίας, πατέρας τοῦ Ἄλεξ.
Υψηλάντη. Εἶναι ντυμένος ὅπως οἱ Τούρκοι μεγιστάνες.

σωτηρία τοὺς ὕστερα ἀπὸ τὴν τραγικὴ καταστροφὴ.
Ἐκεῖ μαζεύτηκαν οἱ ἐξυπνότεροι καὶ οἱ πιδ μορφωμένοι
Ἕλληνες, ὅσοι μποροῦσαν νὰ προσφέρουν κάποια ὑπη-

ρεσία στο ἔθνος. Ἡ παλιὰ καὶ φτωχὴ συνοικία πῆρε ζωὴ καὶ κίνηση. Οἱ τελετὲς τῆς ἐκκλησίας διατηροῦσαν κάτι ἀπὸ τὴν παλιὰ λαμπρότητα καὶ ἡ μέρα τοῦ Πάσχα θύμιζε στοὺς Ἕλληνας παλιὲς δοξασμένες μέρες.

Οἱ πιὸ ἔξυπνοι καὶ οἱ πιὸ γραμματισμένοι γίνονταν τότε κληρικοί, γιατί τὸ ἱερατικὸ ἔνδυμα τοὺς ἐξασφάλιζε ἀπὸ τὶς αὐθαιρέσιες τῶν Τούρκων. Στὰ χρόνια τῆς σκλοβιάς φάνηκαν πατριάρχες καὶ ἀρχιεπίσκοποι μὲ ἀξιόλογη ἀνάπτυξη καὶ μὲ διπλωματικὴ ἰκανότητα.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τοὺς κληρικούς, στὸ Φανάρι καὶ στὴν πατριαρχικὴ αὐλὴ διακρίθηκαν καὶ πολλοὶ κοσμηκοί. Οἱ περισσότεροὶ ἦταν ἀπὸ νέες οἰκογένειες, ποὺ ἦρθαν στὸ Φανάρι ἀπ' ὄλα τὰ μέρη τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐκεῖ πλούτησαν καὶ ἀναπτύχθηκαν καὶ πῆραν σημαντικὸ μέρος στὴ διοίκηση τῆς ἐκκλησίας. Οἱ οἰκογένειες αὐτὲς σχημάτισαν τὴ νέα ἀριστοκρατία τῶν Ἑλλήνων, γιατί ἡ παλιὰ ἀριστοκρατία, καθὼς εἶδαμε, εἶχε χαθῆ ὀλότελα. Οἱ νέοι αὐτοὶ εὐγενεῖς ὠνομάστηκαν *Φαναριῶτες*.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Φαναριῶτες ἦταν ἔξυπνοι, μάθαιναν ξένες γλῶσσες καὶ γνώριζαν τὰ εὐρωπαϊκὰ πράματα καλύτερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Γι' αὐτὸ οἱ σουλτάνοι τοὺς μεταχειρίζονταν σὲ ἀνώτερες ὑπηρεσίες. Τοὺς διώριζαν διερμηνεῖς, ποὺ λέγονταν *μεγάλοι διερμηνεῖς* (δραγουμάνοι), καὶ πρέσβεις. Ἀργότερα διωρίζονταν οἱ Φαναριῶτες ἡγεμόνες στὴ Βλαχία καὶ στὴ Μολδαβία. Οἱ μεγαλύτερες καὶ γνωστότερες φαναριώτικες οἰκογένειες εἶναι οἱ Μαυροκορδάτοι, οἱ Ὑψηλάντες, οἱ Σουῖτσοι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Μουσοῦροι κ. ἄ.

Οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ φαναριῶτες ἦταν, μποροῦμε νὰ ποῦμε, οἱ ἄρχοντες τῶν Ἑλλήνων. Μὰ οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ζοῦσαν μέσα σὲ παντοτινοὺς κινδύνους. Ὁ σουλτάνος,

ὁ βεξίρης του καὶ οἱ πασάδες του γιὰ τὴν παραμικρὴ αἰτία ἄρπαζαν τὴν περιουσίαν τους, τοὺς φυλάκιζαν ἢ τοὺς σκότωναν.

7. Οἱ κοινότητες

Οἱ Τοῦρκοι ἄφησαν τοὺς Ἕλληνες νὰ κυβερνοῦν μόνοι τὶς ὑποθέσεις τους. Κάθε χωριὸ καὶ κάθε πόλη ἀποτελοῦσε μιὰ κοινότητα. Ἡ κοινότητα ὠρίζε μιὰ ἐπιτροπή, πού φρόντιζε γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου, δηλαδὴ γιὰ τὶς ἐκκλησίες, γιὰ τὰ σχολεῖα, γιὰ τὶς βρύσες, γιὰ τὰ νεκροταφεῖα κτλ. Κυριῶς ὅμως ἡ ἐπιτροπὴ εἶχε τὴν ὑποχρέωση νὰ εἰσπράττει τοὺς φόρους ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ νὰ τοὺς παραδίδῃ στὸν τοῦρκο εἰσπράκτορα τῶν φόρων, πού ἐρχόταν μιὰ ἢ δυὸ φορὲς τὸ χρόνο. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὠρίζε ἕνα ποσὸ χρηματικὸ γιὰ κάθε κοινότητα καὶ ἡ ἐπιτροπὴ ἦταν ὑποχρεωμένη νὰ τὸ πληρώσῃ ὀλόκληρο καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ τὸ εἰσπράξῃ ἀπὸ τοὺς κατοίκους. Ἡ ἐπιτροπὴ αὐτὴ ὠνομαζόταν *δημογεροντία*. Τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ πλουσιώτεροι καὶ ἰσχυρότεροι κάτοικοι, πού τοὺς ὠνόμαζαν *προεστούς*, *προκρίτους* καὶ *δημογέροντες*. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἔλεγαν *κοτσαμπάσηδες*.

Οἱ Ἕλληνες εἶχαν λοιπὸν τὸ δικαίωμα νὰ διοικοῦν μόνοι τὴν κοινότητά τους. Συντηροῦσαν τὴν ἐκκλησία καὶ τὰ σχολεῖα τους, εἶχαν τὴν ἐλευθερίαν νὰ μιλοῦν καὶ νὰ διδάσκουν τὴ γλῶσσα τους. Τὰ δικαιώματα αὐτὰ τὰ ὠνόμασαν *πολιτικὰ προνόμια*.

Μερικὲς κοινότητες εἶχαν περισσότερα προνόμια. Ἡ *Μάνη* π. χ. στὴ νότια ἄκρῃ τῆς Πελοποννήσου εἶχε ὡς αὐτονομία. Τὴν κυβερνοῦσε ἕνας ντόπιος ἄρχον-

τας, πού τόν ἐδιόριζε ὁ σουλτάνος, καί εἶχε ὑποχρέωση μονάχα νὰ πληρώνη ἓνα μικρὸ φόρο. Οἱ ἄρχοντες τῆς Μάνης λεγόνταν *μπέηδες*. Τὰ δυὸ νησιά τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου, ἡ Ὑδρα καί οἱ *Σπέτσες*, καθὼς καί τὰ *Ψαρά*, πού τὰ ἔλεγαν ναυτικά νησιά, κυβερνιοῦνταν μόνα τους. Μόνο πού εἶχαν ὑποχρέωση νὰ πληρώνουν φόρο στὸν τοῦρκο ναύαρχο (καπετὰν πασά) καί νὰ στέλνουν μερικoὺς ναῦτες γιὰ τὸν τουρκικὸ στόλο Στὴ νότια Ἡπειρο πάνω στὰ δύσβατα βουνὰ ἦταν μιὰ στρατιωτικὴ κοινότητα, τὸ περίφημο *Σούλι*, πού κυβερνιοῦταν μόνο του καί πλήρωνε μικρὸ φόρο στὸ σουλτάνο. Ἀνεξαρτησία εἶχαν καί τὰ *Σφακιά* τῆς Κρήτης.

Οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ ἐκκλησιαστικά καί τὰ πολιτικά τους προνόμια, μὲ τὴν αὐτοδιοίκησή τους, ἔνωθαι μέρη μὲ τὴν ἡμέρα περισσότερο πῶς ἀποτελοῦν ξεχωριστὸ ἔθνος μὲ δικὰ του ἰδανικά καί ἀντίπαλο τοῦ τουρκικοῦ.

8. Ἀρματολοὶ καί κλέφτες

Σὲ πολλὰ μέρη οἱ Τοῦρκοι ἄφηναν τοὺς Ἕλληνας ὄχι μόνο νὰ κυβερνοῦν τὰ κοινοτικά παρὰ καί νὰ φυλάγουν οἱ ἴδιοι τὸν τόπο. Τὸ τουρκικὸ κράτος δὲν εἶχε, καθὼς τὰ σημερινὰ κράτη, τάξη καί ἀσφάλεια. Στ' ἀπόκεντρα καί βουνήσια μέρη, ὅπως στ' Ἄγραφα, στὸν Ὀλυμπο, στὸ Ξηρόμερο καί ἄλλοῦ δὲν εἶχε οὔτε ἀστυνομία οὔτε στρατό. Ἐκεῖ καί οἱ Τοῦρκοι ἦταν λίγοι. Γι' αὐτὸ τὴ φύλαξη αὐτῶν τῶν μερῶν τὴν ἄφηνε ὁ σουλτάνος στοὺς ντόπιους χριστιανούς, πού ὀνομάζονταν *ἀρματολοὶ* καί εἶχαν ἐπάγγελμα τὰ πολεμικά. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἀρματολῶν ὀνομάζονταν *καπεταναῖοι*.

Στοὺς κάμπους ὅμως καί στὶς πολιτείες, ὅπου ἦταν

περισσότεροι Τούρκοι, βασάνιζαν τούς χριστιανούς, ἄρπαζαν τὴν περιουσία τους καὶ τούς ἔκαναν χίλια κακά. Ὅσοι λοιπὸν δὲν μπορούσαν νὰ ὑποφέρουν τὴν τυραννία τῶν Τούρκων, ὅσοι αἰσθάνονταν ἀντίρρηση καρδιά στὸ στήθος τους, ἔφευγαν στὰ βουνὰ καὶ γίνονταν ἀντάρτες. Ἔτσι ἐκ ἴνου πὺν ὡς ἐχτὲς ἦταν σκλάβος τοῦ Τούρκου, τώρα γίνονταν ἐπίφοβος ἐχθρός. Λήστευαν τούς Τούρκους, ἄρπαζαν τὰ κοπάδια τους καὶ τούς ζημιώνονταν μὲ κάθε τρόπο. Αὐτοὶ ὠνομάστηκαν κλέφτες.

Τὴ ληστεία δὲν τὴν εἶχαν τότε γιὰ ντροπή. Ἰσα ἴσια τὸ εἶχαν τιμὴ τους νὰ ζημιώνουν τούς Τούρκους. Ὁ λαὸς ἄκουε μὲ ἀνακούφιση τὰ κατορθώματα τῶν κλεφτῶν, τούς συμπαθοῦσε καὶ τούς ὕψωνε σὲ ἥρωες μέσα στὴ φαντασία του. Πολλοὶ ἀπὸ τούς κλέφτες ἦταν ἄνθρωποι τολμηρότατοι καὶ ἔκαμαν ἀξιοθαύμαστα κατορθώματα, ὅπως εἶναι γιὰ παράδειγμα ὁ κλέφτης τοῦ Ὀλυμποῦ Βλαχάβας, ὁ περίρημος Κατσανιώνης, ὁ Ἀντρίτσος καὶ οἱ Κολοκοτρωναῖοι στὴν Πελοπόννησο.

Οἱ Τούρκοι κυνηγοῦσαν μὲ πείσμα τούς κλέφτες, τούς βασάνιζαν καὶ τούς σκότωναν, ὅταν τούς ἔβριαναν. Πολλὲς φορὲς ὅμως τούς κολάκευαν καὶ τούς διώριζαν φύλακες στὰ ὄρη καὶ μέρη, τούς ἔκαναν δηλαδή ἀρματολούς. Οἱ κλέφτες ὅμως καὶ οἱ φύλακες εἶχαν μεγάλη συμπάθεια μεταξύ τους, γιὰτὶ καὶ οἱ δυὸ ἦταν Ἕλληνες καὶ χριστιανοί, καὶ οἱ δυὸ μισοῦσαν τούς Τούρκους. Οὔτε εἶχαν μεγάλη διαφορὰ μεταξύ τους, γιὰτὶ ὁ σημερινὸς ἀρματολὸς μπορούσε αὖριο νὰ γίνῃ κλέφτης. Γι' αὐτὸ τὰ ὀνόματα ἀρματολὸς καὶ κλέφτης κατάντησαν νὰ σημαίνουν τὸ ἴδιο.

9. Ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν—Τὰ δημοτικὰ τραγούδια

Στοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἦταν λοιπὸν σωστή ἀναρχία στὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἄνθρωποι ζοῦσαν ὠπλισμένοι μακριὰ ἀπὸ πόλεις καὶ χωριά, σὲ παντοτινὸ σχεδὸν πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους. Τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τοὺς θεώρησε ἐθνικοὺς ἥρωες.

Οἱ κλέφτες ἦταν περήφανοι, γιατί ξέφευγαν τὴν τυραννία τῶν Τούρκων καὶ πολλὰς φορὲς κατῴρθωναν νὰ τοὺς ἐδικηθοῦν γιὰ ὅσα κακὰ ἔκαναν στοὺς χριστιανούς. Κατοικία τους ἦ *λιμέρι* τους, ὅπως ἔλεγαν αὐτοί, ἦταν τὰ ψηλὰ καὶ δυσκολοζύγωτα βουνὰ καὶ τὰ δάση. Ὁ κλέφτης ἀγαπᾷ μὲ πάθος τὴ φύση. Ἀέρφια του εἶχε τὰ βράχια καὶ συγγενεῖς τὰ δέντρα. Θέλει νὰ τὸν κοιμίζουσι οἱ πέδιδες, νὰ τὸν ξυπνοῦν τ' ἀηδόνια. Ἡ ζωὴ τους εἶναι σκληρὴ καὶ γεμάτη κινδύνους. Ἐνας κλέφτης παραπονιέται πὼς ἔκαμε δώδεκα χρόνους καπετάνιος καὶ δὲν ἔφαγε ζεστὸ ψωμί, δὲν πλάγιασε σὲ στρῶμα, δὲ χόρτασε τοῦ ὕπνου τὴ γλυκάδα. Εἶχε τὸ χέρι του προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί του στρῶμα. Ποιὲ του δὲν ἄλλαξε καὶ δὲν ἀσπροφόρεσε. Ὀλημερίς εἶχε πόλεμο καὶ τὴ νύχτα καρραούλι. Ὅλα αὐτὰ ὁμως τὰ ὑποφέρει μ' εὐχαρίστηση καὶ τὸ ἔχει καμάρι πὺ εἶναι ἀνεξίτητος. Προτιμᾷ ν' ἀφήσῃ κάθε ἀνάταυση καὶ ὅλα τὰ πλούσια ἐπαγγέλματα, καὶ νὰ γίνῃ ἀρματολὸς καὶ κλέφτης, «σλάβο νὰ μὴ τὸν λένε». Γι' αὐτὸ ἀγαπᾷ τὸ σπαθί του, «ποὺ τόχει καμάρι ἢ λεβεντιά κι ὁ κλέφτης περηφάνεια», γιατί αὐτὸ τοῦ δίνει τὴν ἀνεξαρτησία.

Ὁ κλέφτης ὅταν δὲν πολεμᾷ, γυμνάζεται στὰ ὄπλα. Ἡ ζωὴ του ἔχει καὶ τὶς ὠραῖες στιγμὲς της. Οἱ

κλέφτες πολλές φορές μαζεύονται στα λημέρια τους, κάτω από τα μεγάλα δέντρα και κοντά στις κρύες βρύσες. Εκεί ψήνουν τα σφαχτά, πίνουν γλυκό κρασί, χορεύουν και γυμνάζονται. Ρίχνουν στο σημάδι και παίξουν το λιθάρι.

Ἡ ζωὴ αὐτὴ σκληραγωγεῖ τὸ σῶμα τοῦ κλέφτη καὶ τοῦ δίνει μεγάλη ἀντοχὴ. Τοῦ δίνει «λαγοῦ ποδάρια καὶ δράκου δύναμη». Ξέρει τὰ μονοπάτια καὶ τὰ σύρματα, ξέρει ποῦ εἶναι οἱ κρύες βρύσες, τὰ μοναστήρια, ὅπου μπορεῖ νὰ πάρῃ ψωμί, καὶ τὰ χωριά ὅπου μπορεῖ νὰ κρυφτῇ. Γι' αὐτὸ οἱ νέοι παραβλέπουν τὶς δυσκολίες τῆς κλέφτικης ζωῆς καὶ ὀνειρεύονται πότε νὰ μεγαλώσουν, νὰ πάρουν τὸ σπαθὶ καὶ τὸ τουφέκι, καὶ νὰ πεταχτοῦν σὰν τὸ πουλὶ στὰ κορροβούνια, νὰ βροῦν τὰ λιμέρια τῶν κλεφτῶν, νὰ σμίξουν μὲ τοὺς συντρόφους, ποὺ πολεμοῦν μὲ τοὺς Τούρκους καὶ μὲ τοὺς Ἀρβανίτες.

Μὰ καὶ οἱ γυναῖκες καὶ τὰ κορίτσια λαχταροῦν τὴ ζωὴ τῶν κλεφτῶν, τραγουδοῦν τὰ κατορθώματά τους καὶ μοιρολογοῦν τὴ δυστυχία καὶ τὸ θάνατό τους. Τὰ τραγούδια τους ἔχουν μεγάλη συγκίνηση καὶ χάρη. Αὐτὰ εἶναι τὰ δημοτικὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματα τοῦ κόσμου.

Καὶ τὸ πρακτικώτερο εἶναι, πῶς οἱ κλέφτες ἀποτελοῦσαν σποινδαία στρατιωτικὴ δύναμη ποὺ μποροῦσε νὰ τὴ μεταχειριστῇ τὸ σκλαβωμένο ἔθνος, ὅταν θὰ σήμαινε ἡ ὥρα.

Ἀπὸ τὴν ἄλωση τῆς Πόλης ὡς τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση πέρασαν 368 χρόνια (1453-1821). Αὐτὰ τὰ λέμε χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας ἢ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Τὰ γεγονότα ποὺ πρέπει νὰ θυμόμαστε ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶναι:

1) Οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ πῆραν τὴν Πόλη, ὑπόταξαν ἀπεραντιες χῶρες στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀσία, ἴδρυσαν μεγάλη αὐτοκρατορία καὶ ἔγιναν κίνδυνος γιὰ τοὺς γείτονές τους.

2) Τὰ σημαντικώτερα κράτη τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἦταν ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία μὲ τίς γειτονικὲς στὴν Τουρκία ἐπαρχίες, τὴν Αὐστρία καὶ τὴν Οὐγγαρία, ἡ Βενετία, ἡ Ρωσσία, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία, κλπ.

3) Ἡ δύναμη τῆς Τουρκίας θάσταξε 200 χρόνια ἀπὸ τὴν ἄλωση. Ὁ σουλτάνος, ποὺ εἶχε δυνατὸ στρατὸ, ἔκαμε καὶ σιόλο καὶ ἔγινε κίνδυνος στοὺς Εὐρωπαίους.

4) Ὁ περιφημὸς σουλτάνος Σουλεῖμάν Β' χτύπησε τὴ Βιέννη τὸ 1529, δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ τὴν πάρῃ, ἐνῶ ὁ τουρκικὸς σιόλος ἔπαθε μεγάλη καταστροφὴ στὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1571). Τὸ 1683 οἱ Τοῦρκοι προχώρησαν πάλι ὡς τὴ Βιέννη. Μὰ τὴ φορὰ αὐτὴ νικήθηκαν καὶ ἡ δύναμή τους ἄρχισε νὰ ξεπέφτῃ.

5) Οἱ Εὐρωπαῖοι μὲ τὴν ἐξυπνάδα τους, μὲ τίς ἐφευρέσεις ποὺ ἔκαμαν, μὲ τὴν καλύτερή τους ὀργάνωση ξεπέρασαν τοὺς Τοῦρκους, τοὺς πῆραν πολλὰς χῶρες καὶ τοὺς περιώρισαν σιὴ Βαλκανικῇ.

6) Δὲν ἄργησε νὰ φανῇ ἓνας φοβερὸς ἐχθρὸς τῆς Τουρκίας, οἱ Ρῶσοι. Ὁ περιφημὸς τσάρος Πέτρος ὀργάνωσε τὸ κράτος του, χτύπησε τοὺς Τοῦρκους καὶ τὸ ἔργο του τὸ ἀκολούθησαν οἱ ἄλλοι τσάροι, προπάντων ἡ Αἰκατερίνη Β'.

7) Οἱ Ἕλληνες ἔπαθαν τίς χειρότερες συμφορὰς στὴν

έξουσία τῶν Τούρκων. Διγρόστεψαν, φτώχησαν, ἔχασαν τὸ θάρος, ταπεινώθηκαν. Δὲ χάθηκαν ὅμως.

8) Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ἐνωμένοι γύρω στὴν ἐκκλησία καὶ στοὺς ἄλλους ἄρχοντες, κυβερνοῦσαν οἱ ἴδιοι τὰ κοινοτικά τους καὶ εἶχαν πολλοὺς ἀντρείωμένους, τοὺς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτες, ποὺ τάβαζαν μὲ τοὺς Τούρκους. Φύλαξαν ζωηρῇ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση.

ΤΟ ΞΥΠΝΗΜΑ

10. Ἀναγέννηση τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ

Ἀφοῦ τὸ ἔθνος μας ὑποδουλώθηκε στοὺς Τούρκους, φτώχηνε πολὺ. Οἱ Τούρκοι, καθὼς εἶδαμε, ἄρπαξαν τὶς περιουσίες τῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ καλύτερα κτήματά τους. Γιὰ νὰ προκόψουν ὁμως τὰ ἔθνη χρειάζεται ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλα νὰ εἶναι καὶ πλούσια. Γιὰ κακὴ τύχη τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἐξῆσε μέσα στὴ φτώχεια καὶ στὶς στερήσεις πάρα πολλὰ χρόνια. Ἀργότερα ὁμως ἐγινε κάτι πολὺ σπουδαῖο, πὺ αὐξήσε τὸν πλοῦτο τῶν Ἑλλήνων, τοὺς δυνάμωσε καὶ τοὺς ἔδωσε θάρρος.

Τὸ 18ο αἰῶνα δηλαδὴ οἱ Ἕλληνες δημιούργησαν ἐμπορικὸ ναυτικὸ. Μερικὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ἀπόκτησαν πολλὰ πλοῖα καὶ ἄρχισαν νὰ κάνουν σπουδαῖο ἐμπόριο. Τὰ νησιά αὐτὰ εἶναι ἡ Ὑδρα, οἱ Σπέτσες, τὰ Ψαρά, ἡ Κάσος, ἡ Μύκονος κ. ἄ.

Εἶναι πολὺ περιέργη ἡ ἱστορία τῆς Ὑδρας. Οἱ κάτοικοι τῆς ἦταν χριστιανοὶ Ἀρβανῖτες πὺ κατοικοῦσαν ἄλλοτε στὴν Ἡπειρο. Ἀπ' ἐκεῖ τοὺς ἐδιώξαν οἱ Τούρκοι, καὶ ἀφοῦ περιπλανήθηκαν σὲ διάφορα μέρη, κατέβησαν στὴν Πελοπόννησο καὶ ἀπ' ἐκεῖ πέρασαν στὴν Ὑδρα, πὺ ὡς τότε δὲν εἶχε οὔτε ὄνομα οὔτε καμιὰ σπουδαιότητα. Ἐκεῖ ἐγιναν ναυτικοί. Στὴν ἀρχὴ ἔφτιαναν μερικὰ μικρὰ καὶ ἄτεχνα ἰστιοφόρα καὶ μὲ αὐτὰ ἔκαναν ταξίδια στ' ἄλλα νησιά. Σὲ λίγο ὁμως πῆραν παρὰδειγμα τὰ εὐρωπαϊκὰ πλοῖα καὶ ἔκαμαν καὶ αὐτοὶ

μεγολύτερα και τελειότερα. Τέλος άφοϋ πλούτησαν άρκετά, παράγγειλαν πλοία στα εύρωπαϊκά νουπηγεία. Άπό τότε οί Ύδραίοι ταξίδευαν σέ όλόκληρη τή Μεσόγειο και πολλά ύδραϊκα καράβια έφτασαν ώς τήν Άμερική.

Τό παράδειγμα τών Ύδραίων τό άκολούθησαν τα άλλα νησιά και σέ λίγο οί Έλληνες άπόκτησαν άξιόλογο ναυτικό. Τα έλληνικά καράβια τοξίδευαν άπό τό βίθος τής Μαύρης θάλασσας ώς τό Γιβραλιάρ. Άπό τους λιμένες τής Ρωσίας έπαιρναν τό σιτάρι και τό πηγαιναν στους λιμένες τής Εύρώπης και άπ' εκεί φόρτωναν βιομηχανικά προϊόντα, ύφάσματα, γυυλικά, οικιακά σκεύη, κοσμήματα κτλ. και τα έφερναν στην Άνατολή. Έτσι πηρε μεγάλη άνάπτυξη ή ναυτιλία και τό έμπόριο τών Έλλήνων.

Στα 1774, ύστερ' άπό ένα μεγάλο πόλεμο, πού έκαμε ή Ρωσία με τήν Τουρκία, έγινε έμπορική συνθήκη μεταξύ τους πού έδινε τό δικαίωμα στα έλληνικά πλοία να ταξιδεύουν με ρωσική σημαία. Άπό τότε πρόκοψε άκόμη περισσότερο τό ναυτικό και τό έμπόριο τών Έλλήνων. Οί Έλληνες ίδρυσαν έμπορικά καταστήματα στα κυριότερα λιμάνια τής Εύρώπης, στο Τριέστι, στο Λονδίνο, στη Μασσαλία, στην Όδησσό και άλλοϋ.

Οί Έλληνες ναυτικοί πλούτησαν πολϋ στα χρόνια πού ή γαλλική επανάσταση ειχε αναστατώσει τήν Εύρώπη, και άργότερα πού ό Ναπολέοντας έκαμε τους μεγάλους πολέμους του. Η Άγγλία, πού ειχε τότε πόλεμο με τή Γαλλία, άπόκλεισε τα παράλια τής Εύρώπης. Οί Έλληνες ναυτικοί άψηφώντας τους κινδύνους πήγαιναν τρόφιμα, σιτάρι και άποικιακά στην Εύρώπη.

καὶ τὰ πουλοῦσαν σὲ μεγάλες τιμές. Ἔτσι πλούτησαν οἱ ναυτικοὶ τῶν νησιῶν καὶ λένε πὼς οἱ καραβοκύρηδες γέμισαν μετ' φλουριά τὶς στέρνες τους.

Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἦταν ὠπλισμένα μὲ κανόνια, γιατί τὴ θάλασσα τὴν τρομοκρατοῦσαν οἱ Ἀλγερινοὶ πειρατές, οἱ κουρσάροι, ὅπως τοὺς ἔλεγαν, καὶ οἱ ναῦτες εἶχαν συνηθίσει στὶς συμπλοκὲς καὶ τὰ πλοῖα μποροῦσαν εὐκόλα νὰ μεταβληθοῦν σὲ πολεμικά.

Ἔτσι σιγανὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ παρατηρήσῃ κανεὶς ἐτοιμάζονταν ἐμπειροπόλεμο ναυτικὸ γιὰ τοὺς Ἕλληνας, πὺν μποροῦσε νὰ τὰ βάλῃ μὲ τοὺς Τούρκους στὴ θάλασσα, ὅπως οἱ κλέφτες στὴν ξηρά. ✠

11. Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους στὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας

Ὡς διακόσια χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν ἄλωση, ὅλον τὸ 16ο καὶ 17ο αἰῶνα, τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἦταν πολὺ σπάνια, γιατί οἱ Τούρκοι δὲν ἄφηναν τοὺς Ἕλληνας νὰ διατηροῦν σχολεῖα. Σὲ πολλὰ μέρη ὁμως οἱ παπᾶδες καὶ οἱ κολόγεραι μάξευαν κρυφὰ τὰ παιδιὰ στοὺς νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ στὰ μοναστήρια καὶ τὰ μάθαιναν ἀνάγνωσι, γραφὴ καὶ τροπάρια ἐκκλησιαστικά. Αὐτὰ τὰ ὠνόμασαν κρυφὰ σχολεῖα.

Ἀργότερα ὁμως οἱ Τούρκοι ἄφησαν κάποια ἐλευθερία. Καὶ ἀκριβῶς σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ εἶχαν ἀρχίσει οἱ Ἕλληνας νὰ προοδεύουν ὄλο καὶ περισσότερο στὸν πολιτισμὸ καὶ νὰ πλουτίζουν, ἀφοῦ πρόκοψαν στὸ ἐμπόριο καὶ στὴ ναυτιλία. Τότε πίστεψαν πὼς μποροῦσε τὸ

Ἕλληνικὸ ἔθνος ν' ἀντιμετρηθῆ μετὸν Τοῦρκο καὶ νὰ κερδίσῃ τὴν ἀνεξαρτησία του καὶ μαζὶ μετὰ αὐτὸ κατὰ λαβὰν πῶς γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τὸ κυριώτερον μέσο εἶναι ἡ παιδεία καὶ ἡ μόρφωση.

Ἄρχισαν λοιπὸν κοινότητες καὶ πλούσιοι ἰδιῶτες, ἔμποροι καὶ ναυτικοί, νὰ ἰδρῶσιν ἀξιόλογα σχολεῖα. Τὸ σπουδαιότερον ἀπ' αὐτὰ ἦταν ἡ *Μεγάλη τοῦ γένους σχολή* τῆς Πόλης. Μὰ καὶ ἡ *Συῦρνη* καὶ οἱ *Κυθωνίες* στὴ *Μ. Ἀσία*, ἡ *Χίος* καὶ τὰ *Γιάννενα* εἶχαν καλὰ σχολεῖα. Στὰ σχολεῖα αὐτὰ δίδοσαν ἄξιοι δάκκαλοι ποὺ δὲν ἦταν πάντα πολὺ σοφοί, εἶχαν ὅμως θερμὴ ἀγάπην γιὰ τὴν πατρίδα καὶ ἤξεραν νὰ μεταδίδουν τὴν ἀγάπην αὐτὴ στοὺς νέους καὶ νὰ δυναμώνουν στὴν καρδιά τους τὴν πίστη πῶς πλησιάζει ἡ μέρα τῆς σωτηρίας. Τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς τοὺς ὠνόμασαν *διδασκάλους τοῦ γένους*. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς λογίους αὐτοὺς μελέτησαν τὰ συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Εἶδαν τοὺς πολύτιμους θησαυροὺς ποὺ κρύβονται στὰ βιβλία ἐκεῖνα, δίδοσαν τὸ λαὸ πῶς εἶχε μεγάλους καὶ δοξισμένους προγόνους καὶ τὸν παρακίνησαν νὰ τοὺς μιμηθῆ.

Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς λογίους τὴν πρώτη θέσιν ἔχει ὁ *Ἀδαμάντιος Κοραῖς*. Οἱ γονεῖς τοῦ Κοραῖ ἦταν ἀπὸ τὴ *Χίο*, ὁ ἴδιος ὅμως γεννήθηκε στὴ *Συῦρνη* στὰ 1748, σπούδασε στὴν *Εὐρώπη* καὶ ἔζησε στὸ *Παρίσι*, ὅπου πέθανε σὲ περασμένη ἡλικία τὸ 1836, ἀφοῦ ἀξιώθηκε νὰ ἰδῆ τὸ ἔθνος του ἐλευθερωμένο. Ἐγραψε πολλὰ ὠραῖα συγγράμματα, ἐξήγησε τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ μετὰ κάθε τρόπο πολέμησε νὰ ξυπνήσῃ τὸ ἔθνος καὶ νὰ τὸ ὀδηγήσῃ στὴν ἀνεξαρτησία.

12. Ωριμάζει ή πίστη στην ελευθερία

Οί Έλληνες δέν έχασαν ποτέ τήν έλπίδα πώς μιὰ μέρα θά γλιτώσουν από τή σκλαβιά. Όταν έπεσε ή Πόλη, μοιρολόγησαν τή φοβερή καταστροφή μ' ένα θλιβερό τραγουδι. Στο τέλος όμως τò τραγουδι έλεγε πώς μιὰ μέρα όλα πάλι θά γίνουν δικά μας.

Για πολλά χρόνια όμως ή Τουρκία ήταν μεγάλη και δυνατή αυτοκρατορία και οί Έλληνες αδύνατοι και δυστυχισμένοι. Δέν ήξεραν λοιπόν πώς μπορούσαν να πραγματοποιήσουν τ' όνειρό τους. Στην ψυχή τους έμενε ό πόθος μονάχα. Με τόν καιρό όμως άλλαξαν τὰ πράγματα. Έκτός πού οί ίδιοι άρχισαν να προσοδεύουν, όπως είδαμε, στην παιδεία και στον πλούτο, και ή Τουρκία άρχισε ν' αδυνατίζη. Πολλοί έμπορευόμενοι πήγαν να ζήσουν με τήν οικογένειά τους στις ευρωπαϊκές πόλεις, γιατί τò ήθελε ή εργασία τους, και σχημάτισαν εκεί ελληνικές παροικίες. Σημαντικές ελληνικές παροικίες ήταν στή Βενετία, στή Τριέστι, στή Μασσαλία, στην Όδησò κιλ. Έτσι οί Έλληνες γνώρισαν τήν ανάπτυξη τής Ευρώπης, ξύπνησαν και έγιναν τολμηρότεροι. Όσο έμεναν στην Τουρκία, είχαν τò φόβο του Τούρκου πού τόν νόμιζαν φοβερό και τρομερό. Στην Ευρώπη όμως ένιωσαν πώς ή Τουρκία είναι ένα κράτος πού ξεπέφτει μέρα με τήν ήμέρα και πώς πηγαίνει όλοένα στή διάλυση. Οί Αυστριακοί νίκησαν τους Τούρκους και τους περιώρισαν στή Βαλκανική. Ύστερα ήρθαν οί Ρώσοι. Νίκησαν σέ πολλούς πολέμους τους Τούρκους και έσπασαν τή δύναμή τους. Τότε δυνάμωσαν οί έλπίδες των Έλλήνων πού πίστεψαν πώς

πλησιάζει ή μέρα τής σωτηρίας. Ή καρδιά τους χτυποῖσε δυνατά, όταν άκουαν τις νίκες τής Ρωσίας. Άγαποῦσαν περισσότερο άπ' όλα τὰ ευρωπαϊκά έθνη τούς Ρώσους, γιατί είναι όρθόδοξοι και έχθρεύονταν πολύ τούς Τούρκους. Κάθε φορά που άρχιζε καινούριος ρωσσοτουρκικός πόλεμος, οί Έλληνες πίστευαν πώς πλησιάζει τὸ τέλος τής Τουρκίας και πολλές φορές κινήθηκαν και αυτοί για ν' άποχτήσουν τήν έλευθερία τους. Έτσι πήραν θάρρος και δέν έτρεμαν μπροστά στον Τούρκο όπως άλλωτε, και σιγά σιγο μέστωσε στην ψυχή τους ή πίστη πώς πολύ γρήγορα θά έβλεπαν έλευθερωμένη τήν πατρίδα τους.

Έτσι τὸ 18ο αἰώνα άρχισε τὸ έλληνικό ξύπνημα.

13. Ή επανάσταση του 1770

Πολύν καιρό οί Έλληνες πίστευαν πώς θά τούς σώση ή Ρωσία. Ή Ρωσία είχε κηρυχτή προσιάτης τών χριστιανών τής Τουρκίας και είχε σκοπό νά διαλύση τὸ κράτος του σουλτάνου και νά έλευθερώση τούς χριστιανούς που στέναζαν στην τούρκικη σκλαβιά. Οί Ρώσοι περιποιοῦνταν τούς Έλληνες και προστάτευαν όσο μπορούσαν τήν έλληνική εκκλησία. Ή εκκλησία τής Μόσχας βοηθοῦσε με κάθε μέσο τις έλληνικές εκκλησίες και έστειλε στα μοναστήρια στο Άγιον Όρος διάφορα δώρα, σκευή πολύτιμα, άμφια, εικόνες, σταυρούς κτλ. Οί άνθρωποι έλεγαν πολλές προφητείες και διηγούνταν πολλά θαύματα, που φανέρωναν πώς ή Ελλάδα θά έλευθερωθῆ γρήγορα με τή βοήθεια τών Ρώσων. Έλεγαν πώς φάνηκε ένας φωτεινός σταυρός πάνω στο θόλο τής

Ἁγίας Σοφίας καὶ πὸς τοῦ κάκου προσπλάθησαν νὰ τὸν διώξουν οἱ Τοῦρκο.

Γι' αὐτὸ ἄρχισε νὰ χτυπᾶ δυνατὰ ἡ καρδιὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅταν τὸ 1769 ἡ περὶφημη αὐτοκράτειρα *Αἰκατερίνη* κήρυξε τὸν πόλεμο τῆς Τουρκίας, καὶ τὴν ἄκουσαν πρόθυμα ὅταν τοὺς παρακίνησε νὰ ἐπαναστατήσουν. Ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε στὴν Ἑλλάδα τὸ *Γεώργιο Παπάζολη*, Ἕλληνα ἀπὸ τὴ Μακεδονία, ποὺ

Ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη

ἦταν ἀξιωματικὸς στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὁ Παπάζολης ἔφερε πολλὰ ὑποσχέσεις καὶ ἄναψε τοὺς πόθους τῶν Ἑλλήνων. Ὁ πλούσιος πρόκριτος τῶν Καλαμῶν *Μπενάκης* τονὲ δέχθηκε πρόθυμα, οἱ Μανιάτες ἄρχισαν νὰ σαλεύουν κι ἓνα τραγούδι ἀντιλάλησε στὰ βουνὰ τοῦ Μοριά:

Ἄκομη τούτ' τὴν ἀνοιξη, ραγιαδες, ραγιαδες, τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νάρθη ὁ Μόσκοβος, νὰ φέρη τὸ σεφέρι, Μοριά καὶ Ρούμελη.

1770 Τὴν ἀνοιξη λοιπὸν μόλις ἔφτασε ὁ ρωσικὸς στόλος στ' ἀκρογιάλια τῆς Μάνης, ἡ Πελοπόννησος ἐπαναστάτησε. Μὰ ἡ δύναμη τῶν Ρώσων δὲν ἦταν ἀρκετὴ καὶ οἱ Τούρκοι κινήθηκαν γρηγορώτερα ἀπὸ τὴ συνήθειά τους. Ὁ σουλτάνος κατέβασε 15 χιλιάδες Ἀρβανίτες ποὺ ἐρήμωσαν τὴν Πελοπόννησο. Κυρίεψαν τὴν Πάτρα καὶ ἔσφαξαν 3 χιλιάδες κατοίκους μαζί με τὸν ἐπίσκοπό τους, νίκησαν κοντὰ στὴν Κορώνη τοὺς Ἕλληνας καὶ σκότωσαν 400 Μανιάτες. Οἱ Ρῶσοι ἀναγκάστηκαν τότε νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο καὶ ἡ χώρα παραδόθηκε στὴ μανία τῶν μωαμεθανῶν.

Οἱ Ἀρβανίτες ἔμειναν ἐννέα χρόνια στὴν Πελοπόννησο καὶ ἔκαμαν φοβερὸς καταστροφές, τόσο ποὺ ὁ σουλτάνος ἀτομάσισε νὰ τοὺς διώξη μετὰ τὴ βία. Ἔστειλε καινούργιο στρατὸ στὴν Πελοπόννησο καὶ ὁ στρατηγὸς ποὺ τὸν ὠδηγοῦσε συνεννοήθηκε μετὰ τοὺς Ἕλληνας κλέφτες καὶ μετὰ τὴ βοήθειά τους ἀφάνισε τοὺς Ἀρβανίτες. Οἱ Τούρκοι ὅμως φάνηκαν ἄπιστοι, ὅπως συνήθιζαν πάντα, καὶ ἀφοῦ ἔδιωξαν τοὺς Ἀρβανίτες, χτύπησαν καὶ τοὺς κλέφτες. Τότε σκοτώθηκε ὁ *Κωσταντίνος Κολοκοτρώνης*, ποὺ τοὺς εἶχε βοηθήσει.

Ἔτσι ἡ ἐπανάσταση τῆς Πελοποννήσου ἀπότυχε. Σὲ λίγο ἡ Ρωσία ἔκαμε εἰρήνη μετὰ τὴν Τουρκία καὶ ἄφησε τοὺς Ἕλληνας στὴν τύχη τους.

14. Λάμπρος Κατσώνης

Στὰ 1788 ἡ Αἰκατερίνη ἔκαμε καινούργιο πόλεμο μετὰ τοὺς Τούρκους. Αὐτὴ τὴ φορὰ εἶχε σύμμαχο τὸν αὐ-

τοκράτορα τῆς Αὐστρίας *Ἰωσήφ*, πού ἦταν ἕνας ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος βασιλέας καὶ ἤθελε νὰ κάμῃ ὅσο μπορούσε περισσότερο καλὸ στοὺς ὑπηκόους του καὶ στοὺς ἀνθρώπους γενικά. Ἔκαμε συμμαχία μὲ τὴν τσαρίνα, γιατί ἤθελε νὰ διώξῃ ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ τοὺς βάρβαρους Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες ὁμως δὲν κινήθηκαν αὐτὴ τῇ φορᾷ, γιατί θυμοῦνταν τὸ πάθημα τοῦ 1770.

Σὲ λίγο ὁμως κατέβηκε στὰ ἑλληνικὰ νερὰ
ὁ περίφημος Λάμπρος Κατσώνης. Ὁ Κατσώνης **1790**
ἦταν ἀπὸ τὴ Λεβαδειὰ τῆς Βοιωτίας καὶ εἶχε πάει στὴ
Ρωσσία, ὅπου ἔγινε ἀξιωματικὸς στὸ ρωσικὸ στρατό.
Ὅταν ἄρχισε ὁ καινούριος ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος, κατέβηκε στὸ Τριέστι. Ἐκεῖ ὤπλισε μὲ συνεισφορὰς τῶν Ἑλλήνων μικρὸ στόλο καὶ ἄρχισε νὰ κάνῃ ἐπιδρομὰς στὸ Αἴγαῖο. Ἐπιάσε πολλὰ τούρκικα πλοῖα καὶ ἔτσι κατώρθωσε νὰ κάμῃ ἕνα στόλο ἀπὸ δεκαἕξι πλοῖα. Σὲ λίγο ὁ Κατσώνης ἔγινε ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Πολλὰς φορὰς πιάστηκε μὲ τὸν τουρκικὸ στόλο καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὁ σουλτάνος ἀφοῦ εἶδε πὼς δὲν μπορεῖ νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μαζί του, θέλησε νὰ τὸν καλοπιάσῃ. Ἐβαλε λοιπὸν τὸ διερμηνέα τοῦ στόλου Στέφανο Μαυρογένη νὰ τοῦ γράψῃ ἕνα γράμμα, ὅπου τὸν ὠνόμαζε «ἀνδρειότατο ἥρωα καὶ γενναῖο Λάμπρο Κατσώνη».

Ὁ Κατσώνης συνεννοήθηκε μὲ τοὺς ἀρματολοὺς τῆς Ρούμελης καὶ πῆρε στὰ πλοῖα του τὸν περίφημο ἀρματολὸ *Γεώργιο Ἀνδρῆτσο* μὲ 500 παλληκάρια. Ἔτσι ἔκαμε σημαντικὴ δύναμη καὶ φοβέριζε τὸν τουρκικὸ στόλο.

Ὁ Κατσώνης κυριαρχοῦσε στὸ Αἴγαῖο καὶ τόλμησε πολλὰς φορὰς ν' ἀνεβῆ ὡς τὸν Ἑλλήσποντο. Ὁ

σουλτάνος τότε προσκάλεσε στόλο από την Αίγυπτο και από το Άλγέρι. Ο Κατσώνης πέτυχε τον τουρκικό στόλο ανάμεσα στην Άνδρο και την Εύβοια και τον κυνήγησε. Εκείνη τή στιγμή όμως έφτασαν τ' άλγερινά καράβια και τον έχτύπησαν από πίσω. Ο στόλος του Λάμπρου έπληθε καταστροφή και ο ίδιος μόλις γλίτωσε πάνω σ' ένα καράβι μισοχαλασμένο.

Στην κρίσιμη αυτή στιγμή όλοι άρνήθηκαν να βοηθήσουν τον τολμηρό θαλασσινό. Η Αικατερίνη έκαμε ειρήνη με τους Τούρκους και τον πρόσταξε να σταματήσει τις έχθροπραξίες. Ο Κατσώνης όμως δεν την άκουσε. Έπιασε την παραλία του Ταινάρου, έβγαλε εκεί τον Άντρίτσο και άρχισε νέες επιδρομές. Οί Τούρκοι όμως έστειλαν δυνατό στόλο έναντίο του και ο μπέης της Μάνης τον έφοβέρισε πώς θα τον χτυπούσε, αν δεν έφευγε από το Τάιναρο. Ο Κατσώνης αναγκάσθηκε να φύγη στην Ίθάκη και απ' εκεί πήγε στη Ρωσία.

Οί Τούρκοι τότε κυνήγησαν τον Άντρίτσο. Μά ο τολμηρός κλέφτης κατώρθωσε να περάση όλη την Πελοπόννησο πολεμώντας αδιάκοπα με πολυάριθμους Τούρκους και κατάφερε να περάση στην Κεφαλληνία. Εκεί όμως τον έπιασαν οί Βενετοί και τον παράδωσαν στους Τούρκους. Οί Τούρκοι τον πήγαν στην Πόλη, όπου τον έβασάνισαν φριχτά και τον έθανάτωσαν.

Ο έλληνικός λαός φύλαξε στη μνήμη του το κατορθώματα του τολμηρού θαλασσινού και του γενναίου κλέφτη. Τα δημοικά τραγούδια έψαλαν την παλληκαριά τους και θρήνησαν τα παθήματα και την καταστροφή του Άντρίτσου.

Τα κατορθώματα του Κατσώνη και του Άντρίτσου έδωσαν θάρρος στους Έλληνες. Οί κλέφτες και οί

θαλασσινοὶ εἶδαν πὼς οἱ Τούρκοι δὲν εἶναι ἀνίκητοι καὶ πὼς μποροῦν καὶ μόνοι τους νὰ μετρηθοῦν μαζί τους.

15. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση

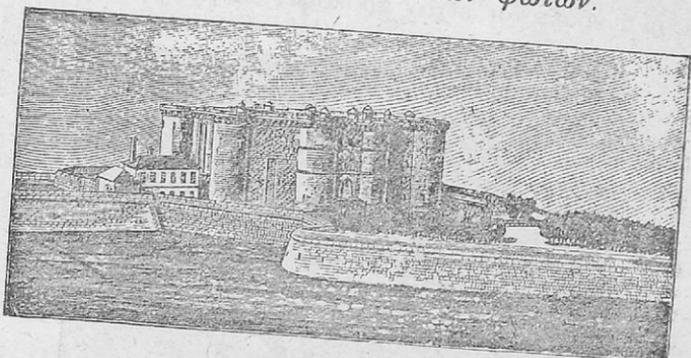
Ἐνῶ οἱ Ἕλληνες βρισκόνταν στὴν τούρκικη σκλαβιά, οἱ Εὐρωπαῖοι εἶχαν προκόψει πολὺ. Οἱ λαοὶ τῆς

Ἄουδοβίκος 16ος μὲ τὴν ἐπίσημη στολή του

Εὐρώπης, οἱ Ἄγγλοι, οἱ Γάλλοι, οἱ Γερμανοί, πλούτησαν, ἄρχισαν νὰ κάνουν ἐμπόριο μὲ τὸ νέο κόσμον καὶ ἐπροόδεψαν στὴ βιομηχανία καὶ στὶς τέχνες. Σὲ ὅλα τὰ μέρη ἵδρυσαν μεγάλα σχολεῖα καὶ πανεπιστήμια, ὁ λαὸς

ξύπησε και έμαθε πολλά γράμματα, ό πληθυσμός αύ-
ξησε πολύ, χτίστηκαν μεγάλες πόλεις, πολλαπλασιάστη-
καν τὰ μέσα τῆς συγκοινωνίας και οί άνθρωποι έγιναν
ήμερώτεροι και πιό εύτυχισμένοι. Ἡ Εὐρώπη λοιπόν
ἦταν πολύ προωδευμένη τὸ 18ο αἰῶνο. Γι' αὐτὸ τὴν ἐ-
ποχὴ αὐτὴ τὴν ὠνόμασαν *αἰῶνα τῶν φώτων*.

Βασίλη

Παλιό φρούριο στὸ Παρίσι, ὅπου φυλάκιζαν τοὺς πολιτικοὺς κατα-
δίκους. Τὸ βαρὺ χτίριο χρόνια καθόταν στὸ στήθος τοῦ λαοῦ. Μό-
λις ὁμως δόθηκε ἡ εύκαιρία, ξέσπασε τὸ μίσος του και σέ μιὰ στιγ-
μὴ τὸ κυρίεψε, ἐλευθέρωσε τοὺς φυλακισμένους και ἔρριξε κάτω
τὸ φρούριο.

Ἐὸ πλοῦτος, ἡ εύτυχία και τὰ γράμματα γέννησαν
ιδέες ύψηλότερες στὴν Εὐρώπη. Ἄλλοτε οί άνθρωποι
νόμιζαν πὼς τὸ κράτος ἀνήκει στὸ βασιλέα. Πίστευαν
πὼς αὐτὸς πῆρε τὴν ἐξουσία ἀπὸ τὸ Θεὸ και πὼς ἔχει
τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾷ τὸ κράτος μαζί με τοὺς εύγε-
νεῖς ὅπως τοῦ ἄρεζε. Στὴν ἐξουσία του ἦταν ἡ ζωὴ και
ἡ περιουσία τῶν ύπηκόων του. Αὐτὸ τὸ ὠνόμασαν ἀπο-
λυταρχία ἢ ἀπολυταρχικὸ πολίτευμα.

Ἄργότερα ὁμως οί άνθρωποι ξύπησαν, ἔνωσαν
πὼς ἡ ἐξουσία ἀνήκει στὸ λαό. Τότε θέλησαν νὰ κυ-

βερνήσουν οί ἴδιοι τὸ κράτος καὶ νὰ μὴν ἀφήσουν τὸ βασιλιὰ καὶ τοὺς εὐγενεῖς νὰ παιδεύουν τὸ λαό.

Ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ πρώτη χώρα πού κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ λαϊκὴ κυβέρνησις. Ἐκεῖ ὁ λαὸς ἔβαλε ὄρια στὴ βασιλικὴ ἐξουσία. Ὑποχρέωσε τὸ βασιλέα νὰ κυβερνᾷ σύμφωνα μ' ἓνα νόμο πού τὸν ὠνόμασαν *σύνταγμα*, καὶ νὰ μὴ κάνῃ ὅ,τι ἤθελε ὁ ἴδιος. Ἔτσι στὴν Ἀγγλία ὁ νόμος ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ τὸ βασιλέα. Σύμφωνα μὲ τὸ σύνταγμα ὁ λαὸς ἄρχισε νὰ ἐκλέγῃ ἀντιπροσώπους, πού κυβερνοῦσαν τὸ κράτος. Τὸ συμβούλιο αὐτῶν τῶν ἀντιπροσώπων τὸ ὠνόμασαν *κοινοβούλιο ἢ βουλή*. Στὴν Ἀγγλία λοιπὸν ἔγινε τὸ πρῶτο πολίτευμα, πού ἔδινε κυβερνητικὰ δικαιώματα στὸ λαό, καὶ ἀπ' αὐτὴ πῆραν παράδειγμα ἀργότερα οἱ ἄλλοι λαοί. Αὐτὸ τὸ ὠνόμασαν *κοινοβουλευτικὸ πολίτευμα*.

Στὴ Γαλλία ὅμως οἱ βασιλεῖς εἶχαν ἀκόμη πολὺ μεγάλη δύναμη. Τὰ μεγάλα κτήματα καὶ τίς ἀνώτερες θέσεις τὰ εἶχαν οἱ εὐγενεῖς καὶ αὐτοὶ κυβερνοῦσαν ὅπως ἤθελαν. Ἦρθε ὅμως μιὰ στιγμή, πού ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν μποροῦσε πιά νὰ κρατηθῇ. Τότε ἄρχισε μιὰ μεγάλη κίνηση. Ὁ λαὸς σηκώθηκε καὶ ζήτησε ἐλεύθερο πολίτευμα. Διόρισε ἀντιπροσώπους γιὰ νὰ διορθώσουν τὴ διοίκηση τῆς χώρας. Αὐτοὶ συνάχτηκαν στὸ Παρίσι μέσα στὸ βασιλικὸ παλάτι καὶ σχημάτισαν *ἐθνοσυνέλευση*, πού πῆρε στὰ χέρια τὴν ἐξουσία, μόλι τὴν ἀντίσταση πού ἔκαμαν ὁ βασιλέας καὶ οἱ εὐγενεῖς. Ὁ βασιλέας ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀπόλυτος ἄρχοντας, κα- 1789
ταργήθηκαν τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ οἱ γεωργοὶ ἔγιναν κύριοι τῶν κτημάτων, πού τὰ εἶχαν ὡς τότε οἱ εὐγενεῖς καὶ αὐτοὶ δούλευαν ἐκεῖ μέσα σὰ σκλάβοι.

Ἐπειδὴ ὁ βασιλέας *Λουδοβίκος* 16ος δὲν ἔπαυσε

νά άντενεργή και συνεννοήθηκε μάλιστα με τούς έχθρους τής Γαλλίας, πού σηκώθηκαν νά τή χτυπήσουν, ξέσπασε ό θυμός τού λαού. Οί επαναστάτες καταδίκασαν σέ θάνατο τό Λουδοβίκο και κήρυξαν τή δημοκρατία.

Τό σπουδαιότατο αυτό γεγονός, πού άρχισε τό 1789, όνομάζεται στήν ιστορία *γαλλική επανάσταση*.

16. Τά δικαιώματα τού άνθρώπου

Η έθνοσυνέλευση τής Γαλλίας θέλησε νά διαλαλήση σέ όλο τόν κόσμο πώς κάθε άνθρωπος έχει δικαιώματα πού πρέπει νά τά σέβωνται οί κυβερνήσεις. Ψήφισε λοιπόν τήν περίφημη *κήρυξη τών δικαιωμάτων τού άνθρώπου*. Τά κυριότερα σημεία της είναι τ' ακόλουθα.

1) Οί άνθρωποι είναι ελεύθεροι και όλοι έχουν τά ίδια δικαιώματα. Όλοι οί πολίτες μπορούν νά φτάσουν σέ όλα τά αξιώματα και σέ όλες τες θέσεις, φτάνει νά είναι ίκανοί. (Άλλοτε τες θέσεις και τά αξιώματα τά έπαιρναν οί εύγενείς και οί κληρικοί).

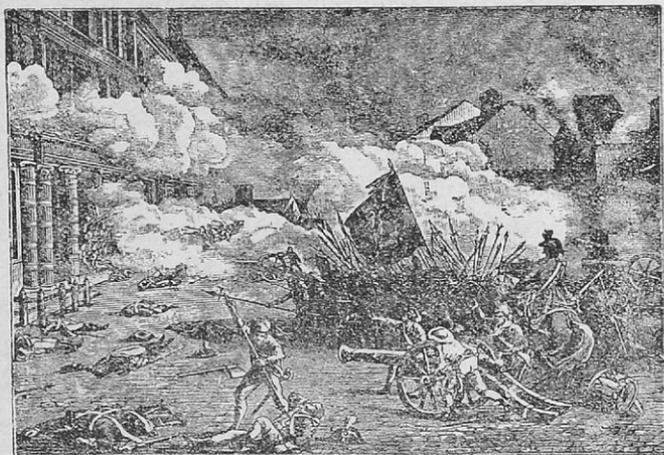
2) Δέν επιτρέπεται νά φυλακιστή κανείς χωρίς δικαστική άπόφαση και τότε μόνο φυλακίζεται, άν έχει παραβή κανένα νόμο. (Πριν ό βασιλέας και οί άρχοντες φυλάκιζαν όποιον ήθελαν).

3) Κάθε πολίτης μπορεί νά έχη όποια θρησκεία θέλει. Έχει τό δικαίωμα νά μιλή, νά γράφη και νά δημοσιεύη ό,τι θέλει. Αν κάμνη κατάχρηση, θα τιμωρηθής σύμφωνα με τούς νόμους. (Άλλοτε τό κράτος ώριζε τή θρησκεία πού έπρεπε νά έχουν οί υπήκοοι. Δέν μπορούσε κανείς νά πη ελεύθερα τή γνώμη του και για νά τυπώση

ένα βιβλίο, έπρεπε νά πάρη άδεια άπό τή λογοκρισία).

4) *Ἡ κυριαρχία ανήκει στο λαό. Ἐπ' αὐτὸν ἔρχεται κάθε ἄλλη ἐξουσία.*

5) *Οἱ νόμοι τοῦ κράτους πρέπει νά γίνονται μὲ τὴ θέληση ὄλων. Ἄλλοτε νόμος ἦταν ἡ θέληση τοῦ βασιλιᾶ. Τώρα τοὺς νόμους τοὺς κάνουν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ, ἡ βουλή.*

Σκηνή ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση

Ἄμα ἔμαθε ὁ λαὸς πὼς ὁ Λουδοβίκος 16ος συνεννοεῖται μὲ τοὺς ἐχθρούς, ὤρμησε στο παλάτι

6) *Ὅλοι οἱ πολῖτες εἶναι ὑποχρεωμένοι νά πληρῶνουν φόρους. (Πρὶν οἱ εὐγενεῖς καὶ κληρικοὶ δὲν πλήρωναν φόρους).*

7) *Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ ὀρίζουν τοὺς φόρους καὶ φροντίζουν νά ἐξοδεύωνται γιὰ τὸ καλὸ τοῦ κράτους. (Ὁ βασιλέας λοιπὸν δὲν μπορεῖ νά σπαταλᾷ τὸ χρῆμα*

ὅπως αὐτὸς θέλει καὶ χωρὶς νὰ δίνη λογαριασμὸ σὲ κανένα).

Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση ἔφερε μεγάλη ἀναστάτωση σὲ ὅλοκληρο τὸν κόσμο. Σὲ ὅλα τὰ κράτη ὁ λαὸς ἄρχισε νὰ σαλεύη καὶ νὰ ζητῇ ἐλεύθερο πολίτευμα. Τὸ ἴδιο, μεγάλη ἐντύπωση ἔκαμε καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ἡ κήρυξη τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου συγκίνησε βαθιὰ τὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων, ποὺ ζοῦσαν στὴν τουρκικὴ σκλαβιά καὶ δὲν εἶχαν κανένα ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα δικαιώματα. Μ' ἐλπίδα καὶ μὲ λαχτάρα οἱ Ἕλληνες γύρισαν τότε τὰ μάτια πρὸς τὴ Γαλλία, ἀπὸ κεῖ περιμένοντας τὴ σωτηρίαν τους. Οἱ νέοι ποὺ σπούδαζαν στὶς χῶρες τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐνθουσιάστηκαν μὲ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση καὶ ἔγιναν ὁπαδοὶ της. Στὴν Ἑλλάδα ὅλοι, ἀρχιερεῖς καὶ φαναριῶτες εὐγενεῖς, οἱ ἔμποροι τῶν πόλεων καὶ οἱ βοσκοὶ τῶν βουνῶν, εἶχαν μιὰ κοινὴ εὐχὴ, νὰ ἐφαρμοστοῦν καὶ στὴν Ἑλλάδα οἱ ἀρχές τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Ἀργότερα ὁ Κολοκοτρώνης εἶπε πὼς ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση τοῦ φάνηκε σὰν σάλπιγγα τῆς δεύτερης παρουσίας, ποὺ διαλαλοῦσε πὼς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας.

17. Ρήγας Φεραῖος

Ὁ ἄνθρωπος ποὺ συγκινήθηκε βαθύτερα ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ἐπανάσταση, ἦταν ὁ Ρήγας Φεραῖος. Ὁ Ρήγας γεννήθηκε στὸ Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας καὶ ἔγινε δάσκαλος στὰ χωριὰ τοῦ Πηλίου. Μὲ ψυχὴ θερμὴ καὶ μὲ φρόνημα ὑψηλό, ἀγαποῦσε τὴν ἐλευθερίαν ὅσο λίγοι ἄνθρωποι. Ὁ Ρήγας πίστεψε πὼς πλησίασε ἡ μέρα τοῦ λυτρωμοῦ. Δὲν ἤθελε νὰ ἐλευθερώσῃ μόνο τοὺς Ἕλλη-

Ὁ Ρήγας τραγουδεῖ τὰ ἐπαναστατικὰ ποιήματά του

νες παρά και όλους τους χριστιανούς, ακόμη και όλους τους κατοίκους τῆς Τουρκίας, ἀπὸ τὸν ἀπάνθρωπο ζυγὸ τοῦ τυραννικοῦ σουλτάνου καὶ τῶν τούρκων ἀγάδων.

Ἐπειδὴ στὴν πατρίδα του εἶχε πολλοὺς περιορισμούς, ἔφυγε στὸ Βουκουρέστι τῆς Βλαχίας, ὅπου ἔγινε γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα Νικολάου Μαυρογένη. Ἐνῶ βρισκόταν ἐκεῖ, ἄρχισε στὴ Γαλλία ἡ ἐπανάσταση Ὁ Ρήγας γιὰ νὰ καταλάβῃ καλύτερα αὐτὴ τὴ σπουδαία κίνηση, ἔμαθε τὰ γαλλικὰ καὶ σὲ λίγο αἰσθάνθηκε μεγάλο ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὶς νέες ιδέες, πὺ ἔρχονταν ἀπὸ τὴ Γαλλία. Ἐβαλε στὸ νοῦ του τότε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἀπὸ τὴ σκλαβιά. Ἄρχισε λοιπὸν νὰ γράφῃ καὶ νὰ διδάσκῃ ὅσους μποροῦσε καὶ κατήχησε πολλοὺς ἐπίσημους Ἕλληνες, ἀρχιερεῖς, ἐμπόρους, προκρίτους, κλέφτες καὶ ἀρματολούς. Κατώρθωσε μάλιστα νὰ πάρῃ μαζί του καὶ σημαντικοὺς Τούρκους, ὅπως π.χ. τὸν πασὰ τοῦ Βιδινιοῦ Πεσβάνογλου. Ἐγραψε τότε τὰ περίφημα πατριωτικὰ του ποιήματα πὺ ἠλέκτρισαν τοὺς πατριῶτες του ἀπὸ τὴ μιὰ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρῃ τῆς Ἑλλάδας.

Ὁ Ρήγας πῆγε κατόπι στὴ Βιέννη, ὅπου τύπωσε διάφορα βιβλία καὶ τὴν περίφημη Χάρτα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδας, γιὰ νὰ δείξῃ στοὺς Ἕλληνες πόσο μεγάλη ἦταν ἡ πατρίδα τους. Ἐκεῖ τοῦ ἤρθε ἡ ἰδέα νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸ Ναπολέοντα, τὸν περίφημο στρατηγὸ τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, πὺ ἀργότερα ἔγινε αὐτοκράτορας τῆς Γαλλίας. Τότε ἦταν ἀκόμη πολὺ νέος καὶ εἶχε γίνῃ ἐνδοξος μὲ τὶς νίκες, πὺ ἔκαμε στὴν Ἰταλία πολεμώντας τοὺς Αὐστριακοὺς. Ὁ Ρήγας λοιπὸν ἔβαλε μὲ τὸ νοῦ του νὰ πάῃ νὰ τὸν συναντήσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ τὴ βοήθειά του. Γι' αὐτὸ πῆγε στὸ Τριέστι, πὺ τὸ εἶχαν

τότε οί Αύστριακοί, γιά νά περάση στήν Ἰταλία. Ἐκεῖ
δμως τόν ἔπιασε ἡ αὐστριακή ἀστυνομία μέ ἑφτά συν-
τρόφους του καί τοὺς ἔστειλε στή Βιέννη. Οἱ Αὐστρια-

Ὁ Ναπολέον

Ὁ περίφημος στρατηλάτης εἰκονίζεται στά νεανικά του χρόνια
τὸν καιρὸ πὸν ἔκανε τοὺς Ἰταλικούς πολέμους, τότε πὸν ἴδ
Ρή-
γας πῆγε νά ζητήση τὴ συνδρομὴ του.

κοὶ ἀφοῦ τοῦ ἔκαμαν αὐστηρὴ ἀνάκριση, τὸν παράδω-
σαν στὸν πασὰ τοῦ Βελιγραδιοῦ καὶ αὐτὸς τὸν ἐθανά-
τωσε μαζί μέ τοὺς συντρόφους του τὸ Μάϊο τοῦ 1788.

18. Τὸ Σούλι καὶ ὁ Ἀληπασάς

Στὰ ἴδια χρόνια ἔγινε κάτι ἐξαιρετικὸ πού ἔδωσε πολὺ θάρρος στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ πιστέψουν πὼς μποροῦσαν νὰ πολεμήσουν καὶ νὰ νικήσουν μόνοι τοὺς Τούρκους. Οἱ Σουλιῶτες πολέμησαν παλληκαρίσια μὲ τὸν περίφημο Ἀλῆ Τεπελενλή, τὸν παστῶν Ἰωαννίνων, καὶ πολὲς φορὲς νίκησαν τὰ στρατεύματά του.

Οἱ Σουλιῶτες φεύγοντας τοὺς Τούρκους εἶχαν ἀποτραβηχθῆ στὴ νότια Ἡπειρο, σὲ κάτι παράμερα καὶ ἀπόκρημνα βουνά, καὶ εἶχαν χτίσει ἐκεῖ μερικὰ χωριά. Τὰ σπουδαιότερα ἀπ' αὐτὰ ἦταν τὸ Σούλι καὶ ἡ Κιάφα. Στ' ἀπόμακρα ἐκεῖνα βουνὰ ζοῦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, καταγίνονταν στὴν κτηνοτροφία καὶ πλήρωναν ἓνα μικρὸ φόρο στὴν τουρκικὴ κυβέρνησι. Οἱ Σουλιῶτες ἦταν ὅλοι γυμνασμένοι στὰ πολεμικὰ καὶ οἱ γυναῖκες ἀκόμη ἤξεραν νὰ μεταχειρίζονται τὰ ὅπλα καὶ πήγαιναν στὸν πόλεμο μαζί μὲ τοὺς ἄντρες τους. Ἐτοίμαζαν τὸ φαγητό τους, ἔφερναν πολεμοφόδια καὶ στὴν ἀνάγκη ἄρπαζαν καὶ αὐτὲς τὸ τουφέκι. Οἱ Τουρκοαρβανῖτες τριγύρω ἔτρεμαν τοὺς Σουλιῶτες, γιατί εἶχαν δοκιμάσει πολλὰς φορὲς τὴν παλληκαριά τους. Τὸ Σούλι ἔγινε περίφημο. Οἱ Ἕλληνες τὸ ἔβλεπαν μὲ καμάρι καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔψαλαν τὰ κατορθώματα τῶν Σουλιωτῶν.

Σὲ λίγο ὁμως παρουσιάστηκε φοβερὸς ἐχθρὸς γιὰ τὸ Σούλι ὁ περίφημος Ἀληπασάς ἀποφάσισε νὰ ἀφανίσῃ τὸ μικρὸ ἀνυπότακτο λαό. Ὁ Ἀλῆς ἦταν μουσουλμανοὺς Ἀρβανίτης, γεννημένος στὸ Τεπελένι τῆς Ἀλβανίας. Ἦταν φιλόδοξος, πονηρὸς καὶ ἀπάνθρωπος. Μὲ

δόλο και μὲ κακουργήματα ἔγινε πασὰς σιὰ Γιάννενα και κατάφερε νὰ κάμη λίγο λίγο μεγάλη δύναμη. Ὁ Ἄλῃς ἔβαλε στὸ νοῦ του νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ σουλτάνο και νὰ σχηματίσῃ δικό του κράτος. Εἶχε 12 χιλιάδες στρατὸ και ἐξουσίαζε τὴν Ἡπειρο, τὴν Ἀλβανία, τὴ Θεσσαλία και τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Οἱ Ἕλλη- νες ἀρματολοὶ και οἱ κλέφτες δοκίμασαν τὴν ἀγριό- τητά του. Σκότωσε πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς, ἀφοῦ τοὺς βα-

Τὸ Σούλι

σάνισε φρικτά, ὅπως π.χ. τὸν περίφημο κλέφτη Βλα- χάβα και τοὺς Κατσαντωναίους.

Ὁ Ἄλῃς δὲν μποροῦσε νὰ ὑποφέρει τὸ Σούλι. Ἐκεῖνα τὰ χρόνια (1788) ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Β' ἔκανε τὸ δεύτερο πόλεμο μὲ τοὺς Τούρκους και ὁ Λάμπρος Κατσώνης κατέβηκε στὸ Αἰγαῖο. Οἱ Σουλιῶ- τες ἔστειλαν τότε πρεσβεία στὴν Πετρούπολη, πού πα- ρουσιάστηκε στὴν αὐτοκράτειρα και χαιρέτησε τὸν ἔγ-

γονό της Κωνσταντινοῦ, πού ἡ Αἰκατερίνη τὸν προώριζε γιὰ βασιλέα στὴν Πόλη. Ὁ Ἄλῆς πληροφορήθηκε ὅλα αὐτά, τὰ κατάγγειλε στὸ σουλτάνο καὶ κατώρθωσε νὰ πάρῃ τὴν ἄδεια νὰ καταστρέψῃ τοὺς Σουλιῶτες.

Ὁ Ἄλῆς ξεκίνησε γιὰ τὸ Σούλι μὲ τρεῖς χιλιάδες στρατιῶτες. Οἱ Ἀρβανῖτες του ὅμως δὲν τόλμησαν νὰ μποῦν στ' ἄγρια βουνὰ τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκεῖνοι
1790 ἔπιασαν τὰ στενά καὶ οἱ Ἀρβανῖτες τρόμαξαν, σκορπίστηκαν στὸν κάμπο τῆς Παραμυθιάς, πού τὸν ἐλεηλάτησαν, καὶ οἱ Σουλιῶτες τοὺς κυνήγησαν ὡς τὰ Γιάννενα.

Ὑστερ' ἀπὸ δυὸ χρόνια ὁ Ἄλῆς ξεκίνησε μὲ περισσότερο στρατό. Αὐτὴ τὴ φορά πῆγε μὲ δόλο. Διάδωσε πὼς θέλει νὰ κάμῃ πόλεμο μὲ τὸ Ἀργυρόκαστρο καὶ προσκάλεσε σὲ βοήθεια τοὺς ἀρχηγούς τῶν Σουλιωτῶν τάζοντάς τους μεγάλους μισθοὺς. Ὁ *Δάμπρος Τζαβέλας* ἤρθε μὲ 70 παλληκάρια καὶ μὲ τὸ γιό του *Φῶτο*. Ὁ Ἄλῆς ὅμως τοὺς ἔπιασε μὲ πονηριὰ καὶ ὕστερα τράβηξε νὰ χτυπήσῃ τὸ Σούλι.

Οἱ Σουλιῶτες σταμάτησαν πάλι τοὺς Ἀρβανῖτες τοῦ πονηροῦ πασᾶ, πού εἶδε γιὰ δεύτερη φορά νὰ ματαιώνονται τὰ σχέδιά του. Ὁ Δάμπρος τοῦ ὑποσχέθηκε τότε πὼς θὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ Σούλι, ἂν τὸν ἀφήσῃ ἐλεύθερο νὰ πάῃ στὸ χωριό του. Ἀφοῦ ὅμως ἔφτασε ἐκεῖ, πλήρωσε τὸ δόλο μὲ δόλο καὶ ἔστειλε ἓνα ὑβριστικὸ γράμμα στὸν Ἄλῆ. Ἐκεῖνος τότε χτύπησε ὁ ἴδιος μὲ τὸ στρατό του τὸ Σούλι. Ἐγίνε μεγάλη μάχη, ὅπου οἱ Σουλιῶτες μὲ ἀρχηγούς τὸ *Δάμπρο Τζαβέλα* καὶ τὸ *Γεώργιο Μπότσαρη* πολέμησαν παλληκαρίσια. Οἱ γυναῖκες τους ἀκόμη πῆραν μέρος στὴ μάχη καὶ ἔδειξαν μεγάλο θάρρος. Τέλος νίκησαν οἱ Σουλιῶτες, οἱ Ἀρβα-

νίτες ξαφνισμένοι πήραν πάλι δρόμο και ό ίδιος ό πα-
σός έφυγε κατατρομαγμένος. Λένε μάλιστα πώς έσκασε
τρια άλογα όσο να φτάση στα Γιάννενα. Αναγκάστηκε
τότε ν' αφήση ελεύθερο τó Φώτο Τζαβέλα και τους Σου-
λιώτες, που τους κρατούσε φυλακισμένους.

Η έπιτυχία αυτή των Σουλιωτών έκαμε μεγάλη
έντύπωση στους Έλληνες. Ως τότε φοβούνταν τους
Τούρκους και περισσότερο τους Αρβανίτες και νόμιζαν
πώς δέ θα μπορούσαν να πολεμήσουν μαζί τους. X

19 Καταστροφή του Σουλιού

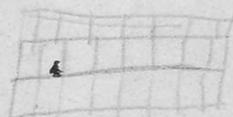
Ό Άλής άφησε ήσυχους τους Σουλιώτες όχτώ χρό-
νια. Στα 1800 όμως έκαμε καινούργια έστρατεία.
Αυτή τή φορά άρχηγός των Σουλιωτών ήταν ό Φώτος
Τζαβέλας. Ό Άλής τώρα μεταχειρίστηκε άλλη τα-
χική. Έπειδή δέν μπόρεσε να πάρη τó Σούλι μ' επί-
θεση, έχτισε άχυρωμένους πύργους σε όλους τους δρό-
μους που έφερναν στο Σούλι, και έτσι τó απόκλεισε
άπό όλα τά μέρη. Επίσης χάλασε τις πηγές που έφερναν
νερό στα χωριά του Σουλιού.

Η πολιορκία βάσταξε τρία χρόνια και όλοι οι
Σουλιώτες άγωνίστηκαν γενναία. Στο τέλος όμως οι
στερήσεις άρχισαν να τους καταπονούν φοβερά. Έτσι
έχασαν τις κυριώτερες θέσεις τους και τραβήχτηκαν σ'
έναν ψηλό βράχο, που τόν έλεγαν *Κιούγκι*. Μή έχοντας
όμως πια ούτε τροφές ούτε πολεμοφόδια, αναγκάστη-
καν να συνθηκολογήσουν, με τόν όρο ν' αφήσουν τήν
πατρίδα τους και να φύγουν στα Έφτάνησα. Ξεκίνησαν
χωρισμένοι σε τρία σώματα. Αρχηγός του ένός ήταν
ό Φώτος Τζαβέλας, του άλλου ό Κουτσονίκας και του

τρίτου ὁ Κίτσος Μπότσαρης. Στὸ Κιούγκι ἔμεινε μονάχα ὁ Καλόγερος *Σαμουήλ* μὲ τρεῖς συντρόφους, κλεισμένος στὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ὅταν οἱ Τοῦρκοι ὤρμησαν στὴν ἐκκλησία, ὁ καλόγερος ἔβαλε φωτιά σ' ἓνα βαρέλι μπαροῦτι, πού τοῦ εἶχε ἀπομείνει, καὶ θάφτηκε μαζί μὲ τοὺς συντρόφους του κάτω ἀπὸ τὰ ἐρείπια.

Ἄλλ' ἡ τύχη τῶν Σουλιωτῶν ἦταν θλιβερή. Ὁ Ἄλῆς τὸ βρῆκε πρόφαση, πὼς ἡ πράξη τοῦ Σαμουήλ ἦταν παράβαση τῆς συνθήκης καὶ κινήγησε τοὺς Σουλιῶτες πὺρ πηγαιναι στὴν Πάργα. Μόνο τὸ σῶμα τοῦ Φώτου Τζαβέλα ἔφτασε στὴν Πάργα καὶ πέρασε ἀντικρὺ στὴν Κέρκυρα. Τὸ σῶμα τοῦ Κουτσονίκα τὸ πρόφτασαν οἱ Ἀρβανῖτες καὶ τὸ περιεκύκλωσαν στὸ βουνὸ *Ζάλογκο*. Οἱ Σουλιῶτες ἀπόκρουσαν δυὸ μέρες τοὺς ἐχθρούς. Στὸ τέλος ὅμως τελείωσαν τὰ πολεμοφόδια καὶ οἱ τροφές τους καὶ οἱ Ἀρβανῖτες ρίχτηκαν ἀπάνω τους καὶ τοὺς ἔσφαξαν. Τότε ἔγινε κάτι πρωτάκουστο. Οἱ γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν ἅμα εἶδαν πὼς θὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν ἀπίστων, ἔρριξαν πρῶτα τὰ παιδιά τους κάτω στὸ γκρεμὸ τοῦ *Ζαλόγκου*, ὕστερα πιάστηκαν στὸ χορὸ καὶ σὲ κάθε γῦρο ἔτεφτε στὸ γκρεμὸ ἐκείνη πὺρ ἔσερνε τὸ χορὸ, ὅσπου σκοτώθηκαν ὅλες. Αὐτὸς εἶναι ὁ περίφημος χορὸς τοῦ *Ζαλόγκου*. Τὸ τρίτο σῶμα ἀντιστάθηκε τέσσερεις μῆνες στὸ *μοναστήρι* τοῦ *Σέλιτσου*, πὺρ εἶναι πάνω ἀπὸ τὸν Ἀχελῷο ποταμὸ, μὰ στὸ τέλος καταστράφηκε. Μόνο 45 ἄνθρωποι γλίτωσαν καὶ ἔφτασαν στὴν Πάργα. Ἔτσι γλίτωσαν ὅλοι ὅλοι χίλιοι περίπου Σουλιῶτες, πὺρ πέρασαν στὰ Ἐφτάνησα.

Τὸ Σούλι καταστράφηκε, μὰ ὁ ἥρωικὸς
ἀγώνας του σήκωσε ψηλὰ τὸ φρόνημα τῶν Ἑλ- **1803**
λῆνων καὶ στάθηκε παράδειγμα στοὺς μεγάλους ἀγῶνες
των γιὰ τὴν ἐλευθερία, πὺ ἀρχισαν ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι
χρόνια.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

1) Τὴν πρώτη σημαντικὴ μεταβολὴ στὴν κατάσταση τοῦ ἔθνους ἔφερε ἡ ἀναγέννηση τοῦ ναυτικοῦ (Ύδρα, Σπέτσες, Ψαρά, Μύκονος Κάσος) καὶ τοῦ ἐμπορίου (ἐλληνικὲς κοινότητες στὸ ἐξωτερικόν).

2) Παράλληλα ξύπνησε τὸ πνεῦμα. Τὰ γράμματα δὲν εἶχαν σβῆσει ποτὲ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Τὸν 18ο αἰῶνα ὁμοῦ παρατηρεῖται μεγαλύτερη κίνηση, ἰδρύνονται σχολεῖα καὶ φαίνονται πολλοὶ λόγιοι. Σιγὰ σιγὰ ὠριμάζει ἡ πίστη πὼς μποροῦν νὰ ἐλευθερωθοῦν.

3) Στὴν ἀρχὴ τὴν ἐλευθερίαν τοὺς τὴν περιμένουν ἀπὸ τοὺς Ρώσους. Κινοῦνται κάθε φορὰ πού ἡ Ρωσσία κάνει πόλεμο μὲ τὴν Τουρκία. (Ἐπανάσταση 1770, ἐπιχειρήσεις Δάμπρου Κατώνη 1790). Σαναπέφτουν ὁμοῦ στὴ σκλαβιά τσακισμένοι κι αἱματομένοι.

4) Τὸ 1789 ξεσπάει ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση. Τὸ κήρυγμά της γιὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου κάνουν ζωνερὴ ἐντύπωση στὴν Ἑλλάδα ὅπως καὶ σ' ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ Ἕλληνες στρέφουν τὶς ἐλπίδες τους στὴ Γαλλία καὶ περιμένουν τὴ σωτηρίαν τους ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση καὶ ἀργότερα ἀπὸ τὸ Ναπολέοντα.

5) Ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴ Γαλλικὴ ἐπανάσταση ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος ψάλλει τὴν ἐλευθερίαν.

6) Ἡ ἀναρχία καὶ ἡ παράλυση προχωροῦν στὸ τουρκικὸ κράτος. Ὁ Ἀληπασὰς ἀναστατώνει τὶς ἐλληνικὰς χῶρας καὶ δίνει στοὺς Ἕλληνες τὴν ἐλπίδα πὼς μποροῦν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὴν παραλυσιὰ τῆς Τουρκίας, ἐνῶ οἱ ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν ἐναντίον τοῦ Ἀληπασὰ τοὺς πείθουν πὼς μποροῦν καὶ μόνοι νὰ μετρηθοῦν μὲ τοὺς Τούρκους.

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

20/ Φιλική Έταιρεία

(5)

Στά χρόνια που καταστράφηκε τὸ Σούλι εἶχε γίνει στὴν Εὐρώπη μιὰ σημαντικὴ μεταβολή. Ὁ περὶφημος στρατηγὸς τῶν Γάλλων Ναπολέον ἔγινε αὐτοκράτορας τῆς Γαλλίας, ἔκαμε μεγάλους πολέμους μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης, τοὺς νίκησε σὲ μεγάλες μάχες καὶ ἔγινε κύριος τῆς Εὐρώπης. Ἀργότερα ὁμως ἔσπασε ἡ δύναμή του. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Γαλλίας, Αὐστριακοί, Ρῶσοι, Πρῶσοι καὶ Ἄγγλοι νίκησαν σὲ μιὰ μεγάλη μάχη τὸ Ναπολέοντα, μπῆκαν στὴ Γαλλία, πῆραν τὸ Παρίσι καὶ ἔφεραν πάλι στὸ θρόνο τῆς Γαλλίας τὴν παλιὰ βασιλικὴ οἰκογένεια. Σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη κυριάρχησαν τότε ἀπολυταρχικοὶ βασιλεῖς, ποὺ δὲν ἤθελαν ν' ἀκούσουν γιὰ ἐλευθερία καὶ δημοκρατία, καὶ κυνήγησαν κάθε ἄνθρωπο ποὺ ἤθελε ἐλεύθερο πολίτευμα. Στὸ 1815 περὶφημο *Συνέδριο τῆς Βιέννης* οἱ ἀπολυταρχικοὶ ἠγεμόνες ὥρισαν τὴν κατάσταση τῆς Εὐρώπης ὅπως ἤθελαν οἱ ἴδιοι. Τότε φάνηκε γιὰ μιὰ στιγμὴ πὼς ἔσβησαν γιὰ πάντα οἱ ιδέες τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητας, ποὺ τίς εἶχε κηρύξει ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση. Οἱ λαοὶ εἶχαν κουρασθῆ ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ ἡ ψυχὴ τους γέμισε πίκρα, γιὰτὶ νόμισαν πὼς ἀπότυχε γιὰ πάντα ἡ προσπάθειά τους ν' ἀποχτήσουν τὴν ἐλευθερία τους.

Δὲν ἔλειπαν ὁμως καὶ μερικοὶ τολμηροὶ ἄνθρωποι, ποὺ δὲν ἔχασαν τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ θάρρος τους. Συνενοοῦνταν κρυφὰ μετὰξὺ τους καὶ περίμεναν τὴν εὐκαιρία νὰ κάμουν νέες ἐπαναστάσεις. Σὲ πολλὰ μέρη ἔγιναν *μυστικὲς ἐπαναστατικὲς ἐταιρεῖες* μὲ σκοπὸ νὰ προετοιμάσουν τὴν ἐπανάσταση.

Πολλοὶ Ἕλληνες συλλογίστηκαν τότε νὰ μιμηθοῦν τὸ παράδειγμα τῶν Εὐρωπαίων. Τὸ 1816 τρεῖς Ἕλληνες ἔμποροι στὴν Ὀδησσὸ τῆς Ρωσσίας ὠργάνωσαν ἕνα μυστικὸ ἐπαναστατικὸ σωματεῖο, ποὺ τὸ ὠνόμασαν *Φιλικὴ ἐταιρεία*. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦταν ὁ *Νικόλαος Σκουφᾶς* ἀπὸ τὴν Ἄρτα, ὁ *Ἀθανάσιος Τσακάλωφ* ἀπὸ τὰ Γιάννενα καὶ ὁ *Ἐμμανουὴλ Ξάνθος* ἀπὸ τὸ νησὶ Πάτμο. Τοὺς ὁπαδοὺς τῆς Ἐταιρείας τοὺς ἔλεγαν *φιλικοὺς*. Ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ δραστηριωτέρους ὁπαδοὺς τῆς Ἐταιρείας ἔγινε ὁ λόγιος διδάσκαλος *Ἄνθιμος Γαζής*, ἀπὸ τὸ Πήλιο τῆς Θεσσαλίας, ποὺ ἔγραψε ἕνα μεγάλο λεξικὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς.

Οἱ ἰδρυτὲς τῆς Ἐταιρείας δὲν εἶχαν οὔτε μεγάλη μέσα οὔτε μεγάλη ἐπιρροή. Γρήγορα ὁμως ἡ Ἐταιρεία ἀπλώθηκε καὶ ἔκαμε μέλη της τοὺς σημαντικώτερους ἀνθρώπους τοῦ ἔθνους. Ὁ Πατριάρχης, ὁ μπέης τῆς Μάνης, πολλοὶ ἀρχιεπίσκοποι, πρόκριτοι καὶ ὀπλαρχηγοὶ εἶχαν μυηθῆ στὴν Ἐταιρεία.

Οἱ ἰδρυτὲς τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας, γιὰ νὰ τῆς δώσουν μεγαλύτερη ἐπιβολή, εἶχαν διαδώσει πὼς πίσω ἀπ' αὐτὴ κρύβεται κάποιον μεγάλο πρόσωπον, ποὺ διευθύνει μυστικὰ τὶς ἐργασίαις της. Ἐλεγαν πὼς παίρνουν ὁδηγίαις ἀπὸ κάποια ἀνώτερη ἀρχή. Μὲ αὐτὸ ἤθελαν νὰ κάμουν τὸν κόσμον νὰ πιστέψῃ πὼς τὶς ἐργασίαις τῆς Ἐταιρείας τὶς διευθύνει ὁ ὑπουργὸς τοῦ Τσάρου τῆς Ρωσ-

σίας, *Ἰωάννης Καποδίστριας*, Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ἣ καὶ ὁ ἴδιος ὁ τσάρος.

Ἡ Φιλικὴ εἰταιρεία, καθὼς βλέπομε, δὲν εἶχε στερεῆς βάσεις. Κατώρθωσε ὁμως νὰ κινήσῃ ὀλόκληρο τὸν ἑλληνισμό. Ἐνα δυνατὸ ρεῦμα πέρασε ἀπὸ τὴ μιὰν ἄκρην ὡς τὴν ἄλλη τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ τὰ 1820 ὅλοι περιέμεναν πὼς κάτι πολὺ σημαντικὸ πρόκειται νὰ γίνῃ.

21. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀρχίζει τὴν ἐπανάσταση

Σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα ἦταν μεγάλος ἀναβρασμός. Ὅλοι περιέμεναν ἀπὸ τὴ Φιλικὴ εἰταιρεία νὰ δώσῃ τὸ σύνθημα. Τότε οἱ ἰδρυτὲς τῆς εἶδαν πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ βροῦν ἕναν ἀρχηγὸ ἄξιο γιὰ τὴν περίστασιν, πὺν ν' ἀναλάβῃ τὸ μεγάλο καὶ βαρὺ ἔργο. Ἔστειλαν τὸν Εἰάνθο στὴν Πετροῦπολη, γιὰ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Καποδίστρια νὰ γίνῃ ἀρχηγὸς τῆς Ἐταιρείας. Ἐκεῖνος ὁμως δὲν ἐδέχτηκε, βρίσκοντας σὰ διπλωμάτην πὺν ἦταν, πὼς ἡ περίστασις δὲν ἦταν κατάλληλη γιὰ ἐπανάστασιν.

Τότε ὁ Εἰάνθος πῆγε στὸν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη πὺν ἦταν ἀπὸ μεγάλη φαναριώτικη οἰκογένεια. Τὸν πατέρα του Κωσταντῖνο τὸν εἶχε διορίσει ὁ σουλτάνος ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας, μὰ ὅταν ἄρχισε ὁ ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1806, ἐκεῖνος συνεννοήθηκε μὲ τοὺς Ρώσσοις. Ὁ σουλτάνος θέλησε τότε νὰ τὸν πιάσῃ καὶ νὰ τὸν κρεμάσῃ. Ὁ τσάρος προστάτεψε τὴν οἰκογένειάν του καὶ ἔβαλε τοὺς τρεῖς γιούς του στῖς στρατιωτικὲς σχολές. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε ἀξιωματικὸς στὸ ρωσσικὸ στρατὸ καὶ πολέμησε στοὺς πολέμους πὺν ἡ Ρωσσία ἔκαμε μὲ τὸ Ναπολέοντα. Σὲ μιὰ μάχην μάλιστα ἔχασε

τὸ δεξιὸν τοῦ χέρι. Ὁ τσάρος τὸν τίμησε καὶ τὸν ἔκαμε στρατηγὸν καὶ ὑπασπιστὴν του.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἦταν ἀκόμη πολὺ νέος, μόλις τριάντα χρονῶν, γενναῖος καὶ ἀγαποῦσε πολὺ τὴν Ἑλλάδα. Γι' αὐτὸ δέχτηκε μ' ἐνθουσιασμὸ τὴν ἀρχηγία τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας καὶ ρίχτηκε ἀμέσως στὴ δουλειά. Πῆρε ἀπεριόριστη ἄδεια ἀπὸ τὸν τσάρο καὶ πῆγε στὴν Ὀδησσό.

Στὴν Τουρκία ἔγινε τότε κάτι πολὺ σπουδαῖο. Ὁ περίφημος Ἀληπασὰς τῶν Ἰωαννίνων ἐπαναστάτησε καὶ ἤθελε νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ σουλτάνο. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔστειλε τότε τὰ καλύτερα στρατεύματά της γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὸν ἄπιστο πασά καὶ δημιουργήθηκε μεγάλη ἀταξία καὶ σύγχυσις στὸ τουρκικὸ κράτος. Οἱ Ἕλληνες εἶδαν πὼς ἦταν κατάλληλη εὐκαιρία νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον τῶν Τούρκων γιὰ ν' ἀρχίσουν τὴν ἐπανάστασιν.

Τὸ Φεβρουάριον λοιπὸν τοῦ 1821 ὁ Ὑψηλάντης μὲ 200 περίπου στρατιῶτες πέρασε τὸν Προῦθο ποταμὸν καὶ μπῆκε στὸ Ἰάσι, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μολδαβίας. Ἐκεῖ σήκωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν καὶ δημοσίευσεν μιὰ προκήρυξιν γεμάτην ἐνθουσιασμὸν, ποὺ προσκαλοῦσε τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς ντόπιους νὰ πάρουν τὰ ὄπλα. «Κινηθῆτε, ἔλεγε ἡ προκήρυξις, καὶ θὰ ἰδῆτε πὼς μιὰ μεγάλη δύναμις θὰ προστατέψῃ τὰ δίκαιά μας».

Ὅλοι πίστευαν πὼς ὁ Ὑψηλάντης εἶχε ἐνθάρρυνσιν ἀπὸ τὸν τσάρο καὶ νόμιζαν πὼς ἀπὸ πίσω του θ' ἀκολουθοῦσαν τὰ ρωσσικὰ στρατεύματα. Γι' αὐτὸ ὅλοι τὸν ἐδέχθησαν μ' ἐνθουσιασμὸν καὶ πολλοὶ Ἕλληνες κατατάχθησαν στὸ στρατόν του. Οἱ γενναῖοι ὄπλαρχηγοὶ **Γεωργάνης Ὀλύμπιος**, **Ἰωάννης Φαρμάκης** καὶ **Ἀθανάσιος Καρπενησιώτης**, ποὺ ἦταν στὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἡγεμό-

νων τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, ἀκολούθησαν τὸν Ὑψηλάντη μὲ τὰ σώματά τους. Κατόπι παρουσιάστηκαν

*Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης περνᾷ τὸν Προῦθο καὶ στήνει
τὴν ἐπαναστατικὴ σημαία στὸ Ἴασι*

πενταχόσιοι νέοι ἀπὸ τὶς καλύτερες οἰκογένειες, οἱ περισσότεροι σπουδαστὲς στὰ εὐρωπαϊκὰ πανεπιστήμια, ποὺ

σημάτισαν ιδιαίτερο σῶμα ταχτικού στρατοῦ καὶ ὠρκίστηκαν ἢ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα τους ἢ νὰ πεθάνουν. Τὸ σῶμα αὐτὸ ἦταν τὸ καλύτερο μέρος τοῦ στρατοῦ τοῦ Ὑψηλάντη καὶ ὠνομάστηκε *ιερός λόχος*. Ὑστερα ὁ Ὑψηλάντης προχώρησε καὶ μπῆκε στὴν πρωτεύουσα τῆς Βλαχίας, στὸ Βουκουρέστι.

22. Ἀποτυχία τοῦ Ὑψηλάντη

Ἀλλὰ ἡ Μολδαβία καὶ ἡ Βλαχία δὲν ἦταν κατάλληλο μέρος γιὰ ἐπανάσταση. Ἐκεῖ εἶχε λίγους Ἑλληνες καὶ οἱ ντόπιοι κάτοικοι, οἱ Βλάχοι δηλαδή, δὲν τοὺς ἀγαποῦσαν οὔτε εἶχαν διάθεση νὰ θυσιαστοῦν γιὰ τὸν Ὑψηλάντη. Τὸ χειρότερο ὅμως ἦταν πὼς ὁ τσάρος ἄμα ἔμαθε ὅσα ἔγιναν στὴ Βλαχία, ἀποκήρυξε τὸν Ὑψηλάντη, ἔσβησε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν Ρώσων ἀξιωματικῶν καὶ δήλωσε στὴν Τουρκία πὼς δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη. Ἐπίσης ὁ Πατριάρχης ἀφώρισε τὸν Ὑψηλάντη, ἐπειδὴ τὸν ἀνάγκασε ὁ σουλτάνος.

Ἀφοῦ λοιπὸν ὁ τσάρος καὶ ὁ Πατριάρχης καταδίκασαν τὸ κίνημα, ὅλοι ἄρχισαν νὰ παρατοῦν τὸν Ὑψηλάντη. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Βλάχους ὀπλαρχηγούς του, πού εἶχαν ἔρθει μόνο γιὰ τὸ χρῆμα, ἄρχισαν νὰ συνεννοοῦνται μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἐτοιμάζονταν νὰ τὸν προδώσουν. Ὁ σουλτάνος πῆρε τότε θάρρος καὶ ἔδωσε διαταγὴ στὸ στρατὸ πὺ εἶχε στὸ Δούναβη νὰ περάσῃ τὸν ποταμὸ καὶ νὰ χτυπήσῃ τοὺς ἐπαναστάτες. Τὰ τουρκικὰ στρατεύματα μπῆκαν ἀπὸ τρία σημεῖα στὴ Βλαχία καὶ Μολδαβία καὶ νίκησαν σὲ ὅλα τὰ μέρη. Ὁ Ὑψηλάντης ἀναγκάστηκε ν' ἀφήσῃ τὸ Βουκουρέστι καὶ νὰ

τραβηχτῆ κατὰ τὰ αὐστριακὰ σύνορα. Μὰ ὁ στρατός του ἔπαθε μεγάλη καταστροφή στὸ **Δραγατσάνι**, στὶς 7 Ἰουνίου 1821. Οἱ περισσότεροι ἱερολοχίτες σκοτώθηκαν ἐκεῖ, ἀφοῦ πολέμησαν γενναῖα. Μόλις ἑκατὸ πρόφτασε νὰ σώση ὁ γενναῖος ὄπλαρχηγὸς Γεωργάκης Ὀλύμπιος.

Ἔστερ' ἀπὸ τὴν καταστροφή στὸ Δραγατσάνι ὁ Ὑψηλάντης ἔφυγε στὴν Αὐστρία. Οἱ Αὐστριακοὶ ὅμως τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν κράτησαν φυλακισμένο ἕξι χρόνια σὲ μιὰ ὑγρὴ καὶ στενὴ φυλακὴ. Ἀργότερα τὸν ἀπόλυσαν μὲ τὴ μεσιτεία τοῦ τσάρου, μὰ ἡ ὑγεία του εἶχε πιά καταστραφῆ καὶ πέθανε τὸ 1828 σὲ ἡλικία 38 χρονῶν.

Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ σκορπίστηκαν. Μερικοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς ὄπλαρχηγοὺς ἔκαμαν γενναῖα ἀντίσταση στοὺς Τούρκους καὶ ἔπασαν πολεμώντας σὰν ἥρωες. Οἱ Τοῦρκοι πρῶτα χτύπησαν μὲ ἕξι χιλιάδες στρατιῶτες τὸν Ἀθανάσιο Καρπενησιώτη, ποὺ εἶχε μονάχα τρακόσιους πολεμιστές, σ' ἓνα χωριὸ κοντὰ στὸν Προῦθο ποταμὸ, στὸ **Σκουλένι**. Ὁ Καρπενησιώτης πολλὲς φορὲς ἀποκρούσε τὴν ἐπίθεση καὶ τέλος βρῆκε ἔνδοξο θάνατο. Ἐπίσης σκοτώθηκαν οἱ σύντροφοὶ του ἐκτὸς ἀπὸ λίγους, ποὺ πέρασαν τὸν Προῦθο κολυμπώντας καὶ γλίτωσαν στὸ ρωσικὸ ἔδαφος. Ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἀπὸ τὴν ἀντικρινὴ ὄχθη ἔβλεπε τὴ μάχη καὶ θαύμαζε τὴν παλληκαριά τους, εἶχε ὅμως διαταγὴ νὰ μὴ ἀνακατευτῆ στὴ μάχη.

Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Ἰωάννης Φαρμάκης περιπλανήθηκαν στὰ Καρπάθια βουνὰ ζητώντας νὰ βροῦν δρόμο γιὰ τὴ Ρωσσία. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὅμως μὲ τὴ βοήθεια τῶν Βλάχων τοὺς πρόφτασε καὶ τοὺς ἔκλεισε μέσα στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου μὲ τοὺς 350 στρατιῶτες τους. Ὁ Γεωργάκης ἔπιασε τὸ καμπαναριὸ μὲ ἔντεκα συντρόφους καὶ στάθηκε ἱκανὸς ν' ἀποκρούση

τὴν ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων. Ὄταν εἶδε ὁμως πὼς ἡ ἀντίστασις ἦταν πιά ἀδύνατη, ἔβαλε φωτιά στὸ μπαρούτι

*Ὁ Γεωργιάκης Ὀλύμπιος στὸ καμπαναριὸ
τῆς μονῆς Σέκου*

καὶ θάφτηκε στὰ ἐρείπια μαζί μὲ τοὺς συντρόφους του
καὶ μὲ τοὺς Τούρκους, πού εἶχαν ὀρμήσει μέσα.

Ὁ Φαρμάκης κατώρθωσε ν' ἀντισταθῇ ἄλλες ἕντεκα μέρες. Ἀφοῦ ὁμως ξόδεψε τὰ πολεμοφοδία του, συνθηκολόγησε μὲ τοὺς ἐχθρούς. Οἱ Τοῦρκοι δὲν κράτησαν τὴ συμφωνία καὶ ἔσφαξαν ἀμέσως τοὺς στρατιῶτες καὶ τὸ Φαρμάκη τὸν ἔστειλαν στὴν Πόλη, ὅπου τὸν ἀποκεφάλισε ὁ σουλτάνος.

23. Ἡ ἐπανάσταση στὴν Ἑλλάδα

Τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη ἀπότυχε. Ἡ ἐπανάσταση ὁμως ἄναψε μὲ δυνατώτερη φλόγα στὴν καθ' αὐτὸ Ἑλλάδα.

Στὴν Ἑλλάδα ὅλοι ἦταν σύμφωνοι πὼς ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάσταση. Μεγάλῃ ἦταν ἡ κίνηση προπάντων στὴν Πελοπόννησο. Ὅλοι ἦταν ἀνάστατοι, κυκλοφοροῦσαν διάφορες φήμες. Διηγοῦνταν πὼς ὁ Ὑψηλάντης νίκησε τοὺς Τούρκους, πὼς πέρασε τὸ Δούναβη καὶ πὼς κατεβαίνει στὴν Ἑλλάδα. Ἄλλοι ἔλεγαν πὼς ἡ Ρωσία ἦταν ἔτοιμη νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμο τῆς Τουρκίας, καὶ ὅλοι ἐνιωθὰν πὼς πυκνώνουν τὰ σύννεφα καὶ πὼς σὲ λίγο θὰ ξεσπάσῃ ἡ μπόρα.

Στὸ τέλος τοῦ 1820 ἔφτασε στὴν Πελοπόννησο ὁ περίφημος ἀρχιμανδρίτης *Γρηγόριος Δικαῖος*, πὸ εἶναι πῶ γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα *Παπαφλέσας*, ἀνθρωπος δραστήριος καὶ ὀρμητικὸς, πὸ ἀρχισε νὰ διηγεῖται μεγάλα καὶ θαυμαστά καὶ νὰ δίνῃ μεγαλύτερες ὑποσχέσεις. Οἱ Τοῦρκοι στὴν Πελοπόννησο ἄρχισαν ν' ἀνησυχοῦν καὶ ὁ σουλτάνος ἔστειλε γιὰ διοικητὴ ἕνα ξακουστὸ πασά, περὶ ἄνευ καὶ ἐπιβλητικὸ, πὸ τὸν ἔλεγαν Χουρσίτ. Αὐτὸς ὁμως δὲν κατάλαβε τί ἔτρεχε καὶ ἔγραψε στὸ σουλτάνο πὼς ὅλα εἶναι ἤσυχα στὴν Πελοπόννησο. Τότε ὁ σουλ-

τάνος τὸν ἐδιόρισε ἀρχιστράτηγο τοῦ στρατοῦ, πὸν πολέμοῦσε τὸν Ἀληπασά. Οἱ Τοῦρκοι ὁμως τῆς Πελοποννήσου ἦταν πάντα ἀνήσυχτοι. γιὰτὶ ἔβλεπαν νὰ κινουῦνται οἱ κλέφτες, καὶ ὁ φόβος τοὺς μεγάλωσε ἀκόμα περισσότερο, ἅμα ἔμαθαν πὸς ἔφτασε στὴ Μάνη ὁ περιφημὸς κλέφτης **Θεόδωρος Κολοκοτρώνης**, πὸν τὸν εἶχαν κληγῆσει ἄλλοτε οἱ Τοῦρκοι κι ἔλειπε χρόνια ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο.

Ἡ ἐπανάσταση ἀναψε τότε μονομιᾶς. Σὲ ὅλα τὰ μέρη οἱ Ἕλληνες σηκώθηκαν καὶ χτύπησαν τοὺς Τούρκους. Ἡ μανία τοὺς ἦταν τόσο μεγάλη, πὸν νόμιζε κανεὶς πὸς ἤθελαν σὲ μιὰ μέρα νὰ ἐκδικηθοῦν τὰ βάσανα καὶ τὶς ἀδικίες τεσσάρων αἰώνων. Στις 23 Μαρτίου 1821 ὁ **Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης**, ὁ μπέης τῆς Μάνης, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς Μανιάτες κατέβηκαν ἀπὸ τὸν Ταῦγετο καὶ πῆραν τὴν Καλαμάτα. Στις 25 Μαρτίου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν **Γερμανὸς** ὕψωσε στὴν Πάτρα στὴν πλατεῖα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸ περίφημο λάβαρο τῆς Λαύρας καὶ κήρυξε τὴν ἐπανάσταση. Τρομαγμένοι τότε οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νὰ φεύγουν στὰ φρούρια καὶ κυρίως στὴν Τρίπολη. Σὲ λίγο ἦτο ἐπαναστατημένη ὅλη ἡ Πελοπόννησος.

Ἡ ἐπανάσταση ὁμως δὲν μπορούσε νὰ κρατηθῆ στὴ στεριά, ἀν δὲ σηκώνονταν τὰ νησιά. Γι' αὐτὸ οἱ Πελοποννήσιοι ἔστελναν γράμματα καὶ παρακαλοῦσαν τοὺς νησιῶτες νὰ σηκωθοῦν καὶ νὰ βοηθήσουν τὸν ἀγῶνα, καὶ τὰ νησιά δὲν ἄργησαν νὰ κινήθοῦν. Οἱ Σπέτσες, τὰ Ψαρὰ καὶ ἡ Ὑδρα ὥπλισαν τὰ πλοῖα τοὺς καὶ ἐτοιμάστηκαν γιὰ τὸν πόλεμο. Τὸ παράδειγμά τοὺς τὸ ἀκολούθησαν ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη. Οἱ νησιῶτες ἄρχισαν νὰ τριγυρίζουν τὸ Αἰγαῖο καὶ νὰ πιάνουν τὰ τουρκικὰ πλοῖα.

Ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο ἡ φωτιὰ πέρασε στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ὁ ἀρματολὸς *Πανουργιάς* ξεσήκωσε τὰ Σάλανα (Ἄμφισα) καὶ ὁ ἐξάδελφός του *Γκούρας* τὸ Γαλαξίδι. Ὁ Ἄθανάσιος *Διάκος* κήρυξε τὴν ἐπανάσταση στὴ Λεβαδειά. Σὲ λίγο ἐπαναστάτησε καὶ ἡ Ἀττικὴ. Στὴ Θεσσαλία τὴν ἐπανάσταση τὴν κήρυξε ὁ περίφημος λόγιος *Ἄνθιμος Γαζής*. Ἀπὸ τὴ Θεσσαλία ἀπλώθηκε ἡ φλόγα στὴ Μακεδονία. Ἡ Χαλκιδικὴ ἐπαναστάτησε, ἀκόμη καὶ οἱ καλόγεροι στὸ Ἅγιο ὄρος πῆραν τὰ ὄπλα. Τὴ δυτικὴ Ἑλλάδα τὴν ξεσήκωσε ὁ ἀρματολὸς τοῦ Ζυγοῦ *Δημήτριος Μακρής*. Τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ Αἰτωλικὸ πῆραν τὰ ὄπλα. Ὅλη ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο ὡς τὸ Ταίναρο ἦταν στὸ πόδι καὶ ζητοῦσε τὴν ἐλευθερία της.

24. Οἱ Τούρκοι κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη

Ὁ σουλτάνος *Μαχμουτ* ἅμα ἔμαθε τὴν ἐπανάσταση τῶν Ἑλλήνων, ἔγινε ἔξω φρενῶν. Ἐπειδὴ δὲν μποροῦσε νὰ χτυπήσῃ ἀμέσως τοὺς ἐπαναστάτες, θέλησε νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς Ἕλληνας μὲ βιαιοπραγίαις καὶ σφαγές. Μόλις ἔμαθε τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὑψηλάντη, ἔφερε ἀπὸ τὴν Ἀσία πλῆθος ἄγριους Τούρκους, ποὺ ἔκαμαν σφαγές καὶ λεηλασίες στὴν Πόλη. Ἡ μανία του ὅμως δὲν εἶχε ὄρια, ὅταν ἔφτασε ταχυδρόμος ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. κι ἔφερε τὴν εἶδηση πὸς ἐπαναστάτησε ἡ Πελοπόννησος. Ἀμέσως τότε κρέμασε τὸ διερμηνέα Κωστάκη Μουρούζη καὶ σκότωσε πολλοὺς ἄλλους προκρίτους ἢ τοὺς κρέμασε ἀπὸ τὰ παράθυρα τῶν σπιτιῶν τους, γιὰ νὰ φοβερίσῃ τοὺς ἄλλους.

Τὴ νύχτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου πρὸς τὸ Πάσχα ὁ σουλτάνος ἔστειλε ἓνα τάγμα γενίτσαρους στὸ Φανάρι.

Οἱ ἄγριοι στρατιῶτες σκορπίστηκαν στοὺς δρόμους, ἀναψαν φωτιὲς σὲ διάφορα μέρη καὶ φύλογαν ὅλη τὴ νύχτα. Ὁ Πατριάρχης λειτούργησε ὅπως πάντοτε τὰ ξημερώματα. Ὅλιγοι χριστιανοὶ ἦταν στὴν ἐκκλησία, γιατί εἶχαν κλειστῆ τρομαγμένοι στὰ σπίτια τους. Ὑστερ' ἀπὸ τὴ λειτουργία ἔφτασε στὰ πατριαρχεῖα ἕνας Τοῦρκος ἀνώ-

Γρηγόριος Ε'

τερος ὑπάλληλος μὲ τὸ νέο διερμηνέα τῆς πύλης. Ἀμέσως μάζεψαν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ τοὺς διάβασαν τὸ φιρμάνι τοῦ σουλτάνου. Τὸ φιρμάνι ἔλεγε πὼς ὁ πατριάρχης Γρηγόριος Ε' καθαιρεῖται, γιατί φάνηκε ἀνάξιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Οἱ Τοῦρκοι ἔπιασαν κατόπι τὸν Πατριάρχη καὶ τὸν φυλάκισαν. Τὸ ἀπόγεμα τῆς ἴδιας ἡμέρας τὸν ἔβγαλαν ἀπὸ τὴ φυλακή,

και ἀφοῦ τὸν κακοποίησαν και τὸν ἔβρισαν, τὸν κρέμασαν ἀπὸ τῆ μεσαία πόρτα τοῦ πατριαρχείου. Σὲ λίγο ἔφτασε ὁ μέγας βεζίρης, κάθισε σ' ἓνα σκαμνί, κάπνισε και ἔβλεπε σιωπηλὰ τὸ κρεμασμένο σῶμα τοῦ Πατριάρχου. Λένε πὼς και ὁ σουλτάνος ἦρθε μὲ ξένα ροῦχα στὸν τόπο ποῦ εἶχαν κρεμάσει τὸν Πατριάρχη.

Τὸ λείψανο τοῦ Πατριάρχου ἔμεινε τρεῖς μέρες κρεμασμένο. Ἐπειτα τὸ ἔδωσαν στὸν ὄχλο, ποῦ τὸ ἔσυρε στοὺς δρόμους τοῦ Φαναριοῦ βλαστημώντας και περιπαίζοντας, και στὸ τέλος τὸ ἔριξε στὴ θάλασσα. Τὰ ρεύματα ἔφεραν τὸ σῶμα στὸ Βόσπορο, ὅπου τὸ βρῆκε ὁ Σκλάβος, ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, και τὸ πῆγε στὴν Ὀδησό. Ἐκεῖ πρόσταξε ὁ τσάρος και τὸ ἔθαψαν μὲ μεγάλες τιμές. Τὸ 1871 οἱ Ἕλληνες μετακόμισαν στὴν Ἀθήνα τὰ κόκκαλα και τὰ ἔβαλαν στὴ Μητρόπολη, και ἡ ἐκκλησία ὠνόμασε τὸ Γρηγόριο Ε' ἔθνομάρτυρα και ἅγιο.

Τὴν ἴδια μέρα ὁ σουλτάνος κρέμασε και ἄλλους τρεῖς ἀρχιερεῖς και ὁ τουρκικὸς ὄχλος χύθηκε στοὺς δρόμους, σκότωσε πολλοὺς Ἕλληνες και λήστεψε πολλὰς ἐκκλησίας. Ὅμοιες ἀγριότητες ἔκαμαν οἱ Τούρκοι στὴ Σμύρνη, στὴν Ἀδριανούπολη, στὴν Αἶνο και σὲ ἄλλες πόλεις.

Ἀλλὰ ὁ σουλτάνος δὲν πέτυχε τὸ σκοπὸ του. Οἱ ἀγριότητες αὐτὲς ἀντὶ νὰ τρομάξουν τοὺς Ἕλληνες, ἀναψαν περισσότερο τὸ μῖσος τους. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὸ ἡ διαγωγή τῶν Τούρκων ἔκαμε πολὺ κακὴ ἐντύπωση στὴν Εὐρώπη. Προπάντων ἐρέθισε τοὺς Ρώσους ὁ ἀπάνθρωπος θάνατος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ὀρθοδοξίας και ἀπὸ τότε ζητοῦσαν τὴν εὐκαιρία νὰ χτυπήσουν τοὺς Τούρκους.

25. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.
Τὸ πολεμικὸ τοῦ σχέδιο

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση ξέσπασε σὰ θύελλα. Μὰ τὸ ἔργο τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦταν εὐκόλο. Εἶχαν νὰ μετρηθοῦν μὲ μεγάλη καὶ δυνατὴ αὐτοκρατορία καὶ οἱ ἴδιοι

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

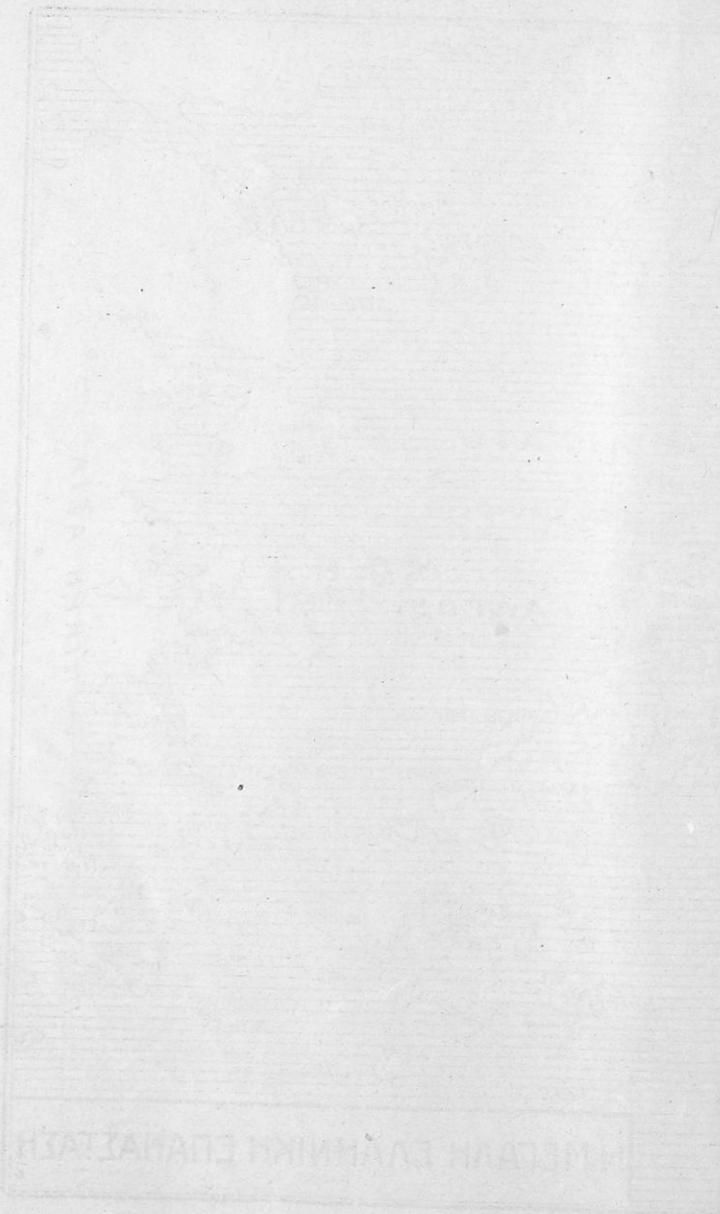
δὲν εἶχαν οὔτε χρήματα οὔτε πολεμοφόδια οὔτε στρατό. Οἱ πρῶτες ἐπιτυχίες ἔδωσαν θάρρος στοὺς Ἕλληνας καὶ ἔτρεξαν πολλοὶ ἐθελοντές. Δὲν ἦταν ὅμως εὐκόλο νὰ δημιουργηθῇ ἀμέσως στρατός. Οἱ πρῶτοι ἐκείνοι στρατιῶτες παρουσίαζαν περίεργη ὄψη. Οἱ περισσότεροι ἦταν ἄοπλοι, ἄλλοι εἶχαν μαχαίρια, ἄλλοι σφενδόνες καὶ ἄλλοι βέργες ἀλωνιστικῆς. Τὸ ἀσύνταχτο αὐτὸ πλῆθος δὲν μπο-

ΤΟ
ΤΟ

Η ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

ροῦσε νὰ πολεμήσῃ μὲ τὸν τουρκικὸ στρατό. Μόλις ἐφανίζονταν οἱ Τοῦρκοι, ἔφευγαν καὶ σκορπίζονταν.

Στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή ἔσωσε τὴν ἐπανάσταση ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Ὁ *Κολοκοτρώνης* ἦταν γιὸς τοῦ Κωσταντίνου Κολοκοτρώνη, ποὺ τὸν ἐσκότωσαν, καθὼς εἶδαμε, οἱ Τοῦρκοι στὴν ἐπανάσταση τοῦ 1770. Ὁ Θεόδωρος γεννήθηκε ἀκριβῶς πάνω στὴν ἐπανάσταση. Ὅλοι τότε εἶχαν φύγει στὰ βουνὰ καὶ ἡ μητέρα του τὸν ἔφερε στὸν κόσμον κάτω ἀπὸ ἓνα δέντρο στὰ βουνὰ τῆς Μεσσηνίας. Πολὺ νέος ἔγινε κλέφτης καὶ ἀργότερα πειρατής. Οἱ Τοῦρκοι τὸν κυνήγησαν καὶ ἐπειδὴ κινδύνευε ἡ ζωὴ του, εἶχε καταφύγει στὴ Ζάκυνθο. Ἐκεῖ κατατάχθηκε στὸν ἀγγλικὸ στρατό, γιατί τότε τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου τὰ εἶχαν οἱ Ἄγγλοι. Ὁ Κολοκοτρώνης διακρίθηκε καὶ οἱ Ἄγγλοι τὸν ἔκαμαν ταγματάρχη. Γι' αὐτὸ φοροῦσε τὴν περικεφαλαία τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε ξεχωριστὰ στρατιωτικὰ προτερήματα. Τὸ ἐξωτερικὸ του καὶ οἱ τρόποι του ἦταν πολὺ ἐπιβλητικοί. Τὸ κεφάλι του μεγάλο, στολισμένον μὲ μακριὰ μαλλιά, στηριζόταν περήφανα στοὺς δυνατοὺς ὄμους του. Τὸ πρόσωπό του ἦταν μελαψό, τὸ μέτωπό του πλατύ, τὰ μάτια του σκεπάζονταν ἀπὸ πυκνὰ φρύδια, τὸ βλέμμα του ἦταν ἄτρομον καὶ σκοτεινόν. Ἡ βροντερὴ φωνὴ του ἔδινε θάρρος στοὺς πολεμιστὲς καὶ ἡ φουντωτὴ περικεφαλαία μεγάλωνε τὴν ἐπιβολὴν του.

Εἶχε ἀσάλευτη πίστη πὼς τὸ ἔθνος θὰ ἐλευθερωθῆ καὶ συνήθιζε νὰ λέγῃ πὼς ὁ Θεὸς ἔδωσε τὴν ὑπογραφήν του γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδας καὶ δὲν τὴν παίρνει πίσω.

Ἀμέσως μόλις ξέσπασε ἡ ἐπανάσταση φάνηκε πὼς εἶχε στρατηγικὴν ἰδιοφυΐαν. Ἐνίωσε πολὺ καλὰ πὼς ἡ ἐπα-

νάσταση ἦταν ἀδύνατο νὰ στερεωθῆ στὴν Πελοπόννησο, ὅσο βρισκόταν στρατὸς τουρκικὸς στὴν Τρίπολη, τὴν καρδιά τῆς χώρας. Τὸ σχέδιό του λοιπὸν ἦταν νὰ κυριέψῃ τὴν Τρίπολη, προτοῦ προφτάσουν οἱ Τούρκοι νὰ στείλουν ἄλλο στρατὸ γιὰ νὰ τὴν ἐνισχύσουν. Ἄλλὰ στὴν ἀρχὴ βρῆκε πολλὰς δυσκολίας. Ἡ φήμη του εἶχε συγκεντρώσει πολλοὺς πολεμιστὰς γύρω του. Μόλις ὅμως φάνηκαν οἱ Τούρκοι, οἱ στρατιῶτες του φοβήθησαν καὶ ἔφυγαν στὰ βουνά. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Μάζεψε τετρακόσιους διαλεκτούς, ἄρχισε νὰ τοὺς γυμνάζῃ καὶ εἶχε σκοπὸ μὲ αὐτοὺς νὰ κάμῃ ἱερὸ λόχο. Μὰ καὶ οἱ ἱερολοχίτες τὸν παράτησαν, μόλις εἶδαν τοὺς Τούρκους. Ὁ Κολοκοτρώνης κινδύνεψε τότε νὰ πιαστῇ αἰχμάλωτος καὶ ἔφυγε ἀπὸ ράχες καὶ μονοπάτια. Εἶχε δυνατὴ μνήμη ὁ Κολοκοτρώνης. Ὑστερ' ἀπὸ πολλὰ χρόνια θυμόταν ἀκόμη τὰ βουνὰ τῆς Ἀρκαδίας, τοὺς δρόμους καὶ τὰ μονοπάτια, ὅπου εἶχε ζήσει κλέφτης.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλλήνων ἔκαμαν τότε συμβούλιο καὶ ἀποφάσισαν νὰ τραβηχτοῦν στὴ Μεσσηνία. Ὁ Κολοκοτρώνης ὅμως δὲν ἐσυμφώνησε καὶ ἔφυγε μόνος του. Ὁ Παπαφλέσας λέγει τότε σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς συντρόφους του: «Πήγαινε μαζί του νὰ μὴν τὸν φᾶν οἱ λύκοι». Ὁ Κολοκοτρώνης ἀποκριθῆκε: «Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ καὶ ἄς μὲ φᾶν τὰ κοράκια τοῦ τόπου μου». Τὸ βράδυ μπῆκε μόνος [σ' ἓνα ἐξωκλήσι νὰ προσευχηθῆ στὴν Παναγία. Τοῦ φάνηκε, καθὼς λέει ὁ ἴδιος, πὼς ἡ Παναγία ζωντάνεψε, τὸν κοίταξε γελαστῆ καὶ τοῦ ἔδωσε θάρρος.

Ὁ Κολοκοτρώνης κατῶρθωσε τέλος νὰ πείσῃ τοὺς ἀρχηγοὺς ν' ἀκολουθήσουν τὸ σχέδιό του. Νὰ χτυπήσουν τὴν Τρίπολη καὶ νὰ τὴν κυριέψουν μ' ἐπίθεση δὲν ἦταν δυνατό. Ὁ Κολοκοτρώνης λοιπὸν μὲ τοὺς ἄλλους ὅπλαρ-

χηγούς έπιασε όλους τούς δρόμους πού έφερναν στην Τρίπολη. Ο ίδιος έστησε τó στρατηγείο του στο Χρυσοβίτσι, άπάνω στο βουνό Μαίναλο. Ολόγυρα έπιασαν άλλες θέσεις οί άλλοι όπλαρχηγοί, οί Μαυρομιχαλαίοι, ό Πλαπούτας, ό Νικήτας κτλ. Έτσι άποκλείστηκε ή Τρίπολη άπ' όλες τις μεριές.

26. Η μάχη στο Βαλτέτσι

Ο Χουρσίτ πασάς, καθώς είδαμε, δέν πίστευε πώς μπορούσαν νά έπανοστατήσουν οί Έλληνες. Γι' αυτό είχε αφήσει τούς θησαυρούς και τó χαρέμι του στην Τρίπολη, έπειδή τή θεωρούσε τόπο άσφαλισμένο. Ένώ λοιπόν πολιορκούσε τόν Άληπασά στα Γιάννενα, έφτασε ή είδηση πώς έπανοστάτησαν οί Έλληνες στην Πελοπόννησο. Τότε έστειλε ένα γενναίο άξιωματικό, τόν Μουσταφάμπεη, με 3500 Άρβανίτες.

Ο Μουσταφάμπεης πέρασε τή Δυτική Ελλάδα χωρίς νά συναντήση έμπόδιο, έφτασε στο Μεσολόγγι και άπ' εκεί πέρασε με πλοία στην Πάτρα. Έδιώξε τούς Έλληνες, πού πολιορκούσαν τó φρούριο, προχώρησε άπό τήν παραλία του Κορινθιακού κόλπου, σκόρπισε τούς Έλληνες πού με τόν Παπαφλέσα είχαν άποκλείσει τόν Άκροκόρινθο, κατέβηκε στο Ναύπλιο και στις 6 Μαΐου μπήκε στην Τρίπολη.

Η ένίσχυση αυτή έδωσε θάρρος στους Τούρκους και φόβισε πολύ τούς δικούς μας. Οί Άρβανίτες άψηφούσαν τούς Έλληνες, ώρμούσαν με θάρρος άπάνω τους, τούς σκόρπιζαν, άρπαζαν ό,τι έβρισκαν στα χωριά και γυρνώντας στην Τρίπολη διασκέδαζαν και χόρευαν στους δρόμους. Ο Μουσταφάμπεης πίστευε πώς θα

Μάχη στὸ Βαλιέτσι.

σκορπιστοῦν οἱ Ἕλληνες, πού μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς εἶχαν πιασμένους τοὺς δρόμους. Ἐπειδὴ ὁμως ἐβλεπε πὼς δὲ φεύγουν, ἀποφάσισε νὰ τοὺς χτυπήσῃ.

Στις 12 Μαΐου 1821 μὲ πολὺ πεζικὸ καὶ ἵππικὸ κίνησε γιὰ τὸ Βαλτέτσι. Τῆ θέσῃ τὴν κρατοῦσαν οἱ Μαυρομιχαλαῖοι μὲ 845 Μανιάτες. Εἶχαν χτίσει τρία ἡμικυκλικὰ ταμπούρια στὴν πλαγιά ἐνὸς λόφου. Ὅταν ἔφτασαν οἱ Ἀρβανῖτες στὴν ἀνηφοριά, ἀναγκάστηκαν νὰ κατεβοῦν ἀπὸ τ' ἄλογα, γιὰ τὸ ἔδαφος ἦταν ἀνώμαλο. Ἐπειδὴ ἤξεραν νὰ πολεμοῦν καὶ πεζοί, ὤρμησαν μὲ πολὺ θάρρος καὶ νόμισαν πὼς οἱ Ἕλληνες θὰ σκορπιστοῦν. Οἱ Μανιάτες ὁμως βάσταξαν καλὰ καὶ κράτησαν τὶς θέσεις τους. Ὁ Μουσταφάμπεης ὤρμησε τότε μὲ ὅλο τὸ στρατό του, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσε νὰ κυριέψῃ τὰ ταμπούρια τῶν Ἑλλήνων. Στὸ μεταξὺ ἔτρεξε ὁ Κολοκοτρώνης ἀπὸ τὸ Χρυσοβίτσι μὲ 700 στρατιῶτες καὶ ἐνίσχυσε τοὺς Μανιάτες καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἔφτασαν ὁ Πλαπούτας καὶ ἄλλοι ὄπλαρχηγοί. Οἱ Ἕλληνες τότε πῆραν θάρρος καὶ ἐγιναν ἐπιθετικοί. ὤρμησαν μὲ πολὺ θάρρος καὶ ἀνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσουν, κυρίεψαν τὰ δυὸ κανόνια τους, πολλὰ σημαῖες καὶ τὶς ἀποσκευές τους. Οἱ Ἀρβανῖτες γύρισαν στὴν Τρίπολη τρομαγμένοι καὶ ἀπὸ τότε δὲ χόρευαν πιά στοὺς δρόμους.

Ἐπεὶ ἀπὸ λίγες ἡμέρες ὁ Μουσταφάμπεης δοκίμασε νὰ σπάσῃ τὸν ἀποκλεισμὸ σὲ ἄλλα σημεῖα. Χτύπησε τὰ *Βέρβαινα* καὶ ἔστειλε ἓνα ἄλλο ἀπόσπασμα στὰ *Δολιανά*, πού τὰ φύλαγε ὁ Νικήτας μὲ 150 ἀνθρώπους. Ὁ Νικήτας βάσταξε ἔντεκα ὥρες πολεμώντας μὲ πολὺ περισσότερο τουρκικὸ στρατὸ καὶ οἱ Ἕλληνες ἀφοῦ νίκησαν στὰ Βέρβαινα, ἔτρεξαν νὰ τὸν βοηθήσουν.

Οἱ ἐπιτυχίαι αὐτὰς ἔδωσαν πολὺ θάρρος τοῦς Ἑλληνας. Εἶδαν πῶς δὲν ἦταν δύσκολο νὰ πολεμήσουν καὶ νὰ νικήσουν τοὺς Τούρκους. Ὑστερ' ἀπὸ τὴν νίκη στὸ Βιλιτέσι καὶ στὰ Βέρβαινα σχηματίσθηκε ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ποὺ ἦταν ἔτοιμος ν' ἀντικρίση πολυαριθμότερα τουρκικὰ στρατεύματα.

27. Οἱ Στερεοελλαδίτες ἐμποδίζουν τοὺς Τούρκους νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο

Οἱ Ἕλληνες στὴν Πελοπόννησο δὲ φοβοῦνταν πιά τὸν τουρκικὸ στρατὸ ποὺ ἀπόμεινε στὴν Τρίπολη. Ἦταν ὅμως πάντα μεγάλος κίνδυνος μήπως ὁ σουλτάνος στείλῃ καινούργιο στρατὸ ἀπὸ τὴ Στερεά. Ὁ Χουρσίτ πασὰς λοιπὸν πρόσταξε δύο στρατηγούς, τὸν Ὁμέρ Βοιόνη καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ, νὰ κατεβοῦν μὲ πολὺ στρατὸ καὶ κανόνια στὴν Ἀττική, νὰ περάσουν τὸν Ἴσθμὸ καὶ νὰ πάνε νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Τρίπολη. Πρῶτος κινήθηκε ἀπὸ τὴ Λάρισα ὁ Ὁμέρ Βοιόνης μὲ 9 χιλ. πεζικὸ καὶ ἵππικὸ καὶ πίσω του ἐρχόταν ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ.

Ὁ κίνδυνος ἦταν μεγάλος. Ἄν οἱ πασάδες κατάφερναν νὰ φτάσουν στὴν Πελοπόννησο, θὰ ἔλυναν τὴν πολιορκία τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ θὰ ἔπνιγαν τὴν ἐπανάσταση. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ὀπλοαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς ἀποφάσισαν νὰ τοὺς ἐμποδίσουν. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ὁ περίφημος πολεμιστὴς Ὀδυσσεὺς Ἀντροῦτσος, γιὸς τοῦ ξακουστοῦ Ἀντρίτσου, ποὺ πολέμησε μαζὶ μὲ τὸν Κατσώνη. Ὁ Ἄλῆς τὸν πῆρε στὴν ὑψηροσία του, ὅταν ἦταν νέος ἀκόμη, τὸν τίμησε πολὺ γιὰ τὴν παλληκαριά του καὶ τοῦ ἔδωσε τὸ ἀρματολίκι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδας. Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε πῆρε ὑλασπιστὴ ἕνα σεμνὸ καὶ ἄμορφο

παλληκάρι, τὸν Ἀθανάσιο Διάκο. Ὁ Διάκος ἦταν εὐγενικὸς καὶ γενναῖος καὶ ἀγαποῦσε πολὺ τὴν πατρίδα του. Εἶχε γίνει μέλος τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας καὶ περίμενε πότε ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάσταση.

Ὁ Διάκος μὲ δυὸ ἄλλους ὄπλαρχηγούς, τὸν Πανουργιὰ καὶ τὸ Δυοβουνιώτη, ἀποφάσισαν νὰ σταματή-

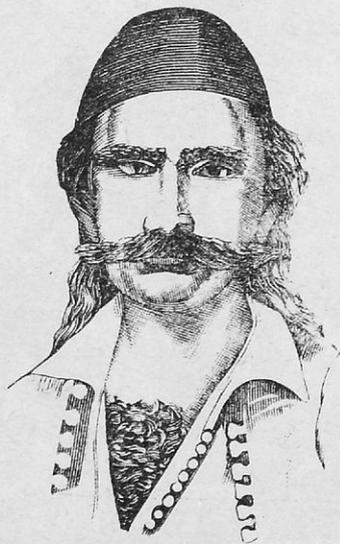

Διάκος

σουν τὸν Ὁμέρ Βριόνη. Ὁ ἴδιος μὲ 400 παλληκάρια ἔπιασε τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας, κοντὰ στὶς ἀρχαῖες Θερμοπύλες. Οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ ἔπιασαν θέσεις στὶς πλαγιές τῆς Οἴτης. Ὅταν ὅμως φάνηκαν τὰ στρατεύματα τοῦ Ὁμέρ Βριόνη, αὐτοὶ φοβήθηκαν τὸ πλῆθος τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὑποχώρησαν. Ἐπίσης, ἔφυγαν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες τοῦ Διάκου. Ὁ ἴδιος ὅμως ἔμεινε μὲ σαράντα παλληκάρια καὶ πολέμησε μὲ ἥρωισμό,

δπως ἄλλοτε εἶχαν πολεμήσει στὴν ἴδια θέση οἱ τριακό-
σιοι Σπαρτιᾶτες μὲ τὸ Λεωνίδα. Οἱ σύντροφοί του σκο-
τώθηκαν καὶ ὁ Διάκος πληγώθηκε καὶ ἔπεσε στὰ χέρια
τῶν Τούρκων.

Ὁ Ὅμηρ Βριόνης θαύμασε τὴ λεβεντιά του καὶ
προσπάθησε νὰ τὸν ξεγελάσῃ μὲ ὑποσχέσεις γιὰ νὰ τὸν
πάρῃ μαζί του νὰ χτυπήσουν τοὺς Ἕλληνες. Ἐκεῖνος

Ἄντροῦτσος

ὅμως οὔτε ἤθελε ν' ἀκούσῃ τὴν πρόταση τοῦ πασὰ καὶ
τοῦ μίλησε μὲ τόση περηφάνεια, πὺ ὁ Ὅμηρ Βριόνης
θύμωσε καὶ πρόσταξε νὰ τὸν σουβλίσουν. Ἔτσι πέθανε
ὁ Διάκος στὶς 20 Ἀπριλίου τὸ 1821 στὴ Λαμία. Στά-
θηκε παλληκάρι ὡς τὴν τελευταία στιγμή. Μόνον ὅταν

εἶδε τὴν ἀνδισμένη γύρω φύση, ἀναστέναξε καὶ ψιθύρισε τοὺς δυὸ περιφημοὺς στίχους :

*Γιὰ δὲς καιρὸ πού διάλεξε ὁ χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαριά καὶ βγάνει ἡ γῆς χορτάρι.*

Ὁ Ὅμηρ Βριόνης ἄρχισε νὰ προχωρῇ. Ἄλλὰ τὸν σταμάτησε ὁ Ὀδυσσεύς, πού ἦταν καλύτερα γυμνασμένος στὸν κλεφτοπόλεμο. Μὲ 118 τολμηροὺς συντρόφους κλείστηκε σ' ἓνα χάνι στὴ *Γραβιά* καὶ ὅταν στίς 8 Μαΐου οἱ Τούρκοι ἔφτασαν ἐκεῖ, τοὺς δέχτηκε μὲ ξαφνικὸ τουφεκίδι. Οἱ Τούρκοι ἔκαμαν πολλὰς ἐπιθέσεις στὸ χάνι, μὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ τὸ κυριέψουν, καὶ ἅμα νύκτωσε οἱ Ἕλληνες βγήκαν ἀπὸ τὸ χάνι, πέρασαν ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἔφυγαν στὰ βουνά. Αὐτὴ εἶναι ἡ περιφημὴ *μάχη τῆς Γραβιάς*.

Ὁ Βριόνης ἔμεινε μὲ τὸ στρατό του ὀχτῶ μέρες στὴ Γραβιά, μὴ τολμώντας νὰ τραβήξῃ στὴν Πελοπόννησο, ὅπως τὸ εἶχε ἀπόφαση. Ὑστερα κατέβηκε στὴ Βοιωτία καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἔφθασε στὴν Ἀττικὴ, ὅπου πρόσμενε τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ, πού ἐρχόταν νὰ τὸν ἐνισχύσῃ.

Ἄλλὰ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Δυοβουνιώτης, Πανουριάς καὶ Γκούρας ἔκαμαν τώρα τὸ μέρος τους. Χτύπησαν τὸ στρατὸ τοῦ Κιοσὲ στὰ *Βασιλικά* τῆς Λοκρίδας. Στίς 25 καὶ 26 Αὐγούστου ἔγινε ἐκεῖ μεγάλη μάχη, ὅπου νίκησαν οἱ Ἕλληνες. Ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ ὑποχώρησε στὴ Λαμία καὶ ὁ Ὅμηρ Βριόνης ἀναγκάστηκε τότε καὶ κείνος νὰ γυρίσῃ πίσω.

Ἔτσι ἀπότυχε ἡ ἐκστρατεία τῶν Τούρκων καὶ οἱ Ἕλληνες στὴν Πελοπόννησο βρῆκαν καιρὸ νὰ κυριέψουν τὴν Τρίπολη.

28. Ἀλωση τῆς Τριπολιτσιᾶς

Ἀφοῦ δὲν κατώρθωσαν οἱ Τοῦρκοι νὰ στείλουν καινούργιο στρατὸ στὴν Πελοπόννησο, ἦταν εὐκόλο στοὺς Ἕλληνας νὰ κυριέψουν τὴν Τρίπολη. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Τριπολιτσιᾶς εἶχαν χάσει τὸ ἠθικὸ τους. Δὲν τοὺς ἔμεναν πιά οὔτε πολεμοφόδια οὔτε τροφές. Δυστυχία καὶ κακομοιριά βασιλευε μέσα στὴν πόλη, ὅπου ἔμεναν κλεισμένες τριάντα χιλιάδες ψυχές. Ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ οἱ ἀρρώστιες τοὺς θέριζαν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα. Ἰσα ἴσα, οἱ Ἕλληνας εἶχαν πάρει πολὺ θάρρος καὶ ὁ στρατὸς τους εἶχε πληθύνει πολὺ. Εἶχαν τώρα καὶ ἀρχηγὸ μὲ μεγάλο ὄνομα, τὸ Δημήτριο Ὑψηλάντη.

Ὁ Δημήτριος ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη καὶ ἦρθε στὴ Πελοπόννησο ἅμα ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση, ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του. Ἦταν γενναῖος καὶ ἠθικώτατος, μιά ἀπὸ τίς συμπαθητικώτερες καὶ εὐγενικώτερες μορφές ποὺ ἔβγαλε ἡ ἐπανάσταση. Ὁ Ὑψηλάντης προσπάθησε νὰ φέρῃ τάξη στοὺς Ἕλληνας, νὰ ὀργανώσῃ τὸ στρατὸ καὶ νὰ τὸν γυμνάσῃ. Οἱ Ἕλληνας ὁμως δὲν εἶχαν καμμιά τάξη. Στὸ στρατόπεδο δὲν εἶχαν πειθαρχία, οἱ στρατιῶτες δὲν σέβονταν τοὺς ἀρχηγούς τους καὶ ἔκαναν ὅ,τι ἤθελαν. Ὅσῳσσο σιγὰ σιγὰ κατώρθωσε ὁ Ὑψηλάντης μὲ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ βάλουν κάποια τάξη καὶ ἀφοῦ ὁ Κολοκοτρώνης συμφώνησε μὲ τοὺς Ἀρβανῖτες, ποὺ ἦταν μέσα στὴ Τρίπολη, νὰ φύγουν στὴν πατρίδα τους, τὸ φρούριο ἀδυνάτισε πολὺ. Τέλος στὶς 23 Σεπτεμβρίου πολλοὶ στρατιῶτες κατάρφρασαν ν' ἀνεβθοῦν στὸ κάστρο. Αὐτοὶ ἄνοιξαν τίς πύλες καὶ τότε ὤρμησε ὁλος ὁ στρατὸς. Ἐγινε φοβερὴ κατα-

στροφῇ. Μεγάλο μέρος τῆς Τριπολιτσᾶς κήκε, ἄντρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ σκοτώθηκαν καὶ ἔγινε τόση λεηλασία, πὺ ἀπὸ πολλὰ σπίτια ἔβγαλαν καὶ τὴν ξυλεία. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ πολὺ κόπο κατώρθωσε νὰ σώσῃ καὶ νὰ βγάλῃ ἔξω τοὺς Ἀρβανῖτες, ὅπως τοὺς εἶχε ὑποσχεθῆ.

Ὡστόσο ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς στερέα σε τὴν ἐπανάσταση. Σὲ ὅλη τὴν Πελοπόννησο δὲν εἶχε πιά τουρκικὸ στρατὸ καὶ τὰ λίγα φρούρια, πὺ ἔμεναν ἀκόμη, μπορούσαν τώρα οἱ Ἕλληνες νὰ τὰ κυριέψουν εὐκόλα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ κυρίεψαν, ὅπως τὸ Ναυαρίνο, τὴ Μονεμβασία καὶ τὸν Ἀκροκόρινθο. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ πλούτησαν ἀπὸ τὰ λαφυρα τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ ὤπλισαν καλύτερα τοὺς στρατιῶτες τους.

29. Τὸ ναυτικὸ τῶν νησιῶν ὑποστηρίζει τὴν ἐπανάσταση

Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς ἐμπόδισαν τοὺς Τούρκους νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο. Πολὺ μεγαλύτερη ὅμως ὑπηρεσία πρόσφερε ὁ ἑλληνικὸς στόλος, γιατί δὲν ἄφησε τοὺς Τούρκους νὰ περάσουν μὲ τὰ πλοῖα τὰ πολυάριθμα στρατεύματα, πὺ εἶχαν μαζέψῃ στὴν παραλία τῆς Μ. Ἀσίας.

Ὅσο περίφημοι καὶ ἂν εἶναι οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων στὴ στερεά, πὺ δοξασμένα εἶναι τὰ κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ. Οἱ Σπέτσες, τὰ Ψαρὰ καὶ ἡ Ὑδρα μόλις κήρυξαν τὴν ἐπανάσταση, ὤπλισαν καλύτερα τὰ ἐμπορικὰ τους πλοῖα καὶ τὰ ἔκαμαν πολεμικά. Πολλοὶ ἐμποροπλοίαρχοι ἀναδείχτηκαν μεγάλοι ναυτικοί, καθὼς ὁ Κανάρης, ὁ Μιαούλης, ὁ Τομπάζης καὶ πολλοὶ ναῦτες φάνηκαν τολμηρότεροι στὸ θαλασσινὸ πό-

λεμο. Πολλοὶ ἔφοπλιστὲς ἔδωσαν ὄχι μόνο τὰ πλοῖα τους, παρὰ καὶ μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὸν ἀγῶνα. Ὁ πλούσιος Ὑδραῖος **Δάζαρος Κουντουριώτης** θυσίασε ὅλη τὴ μεγάλη περιουσία του, ποὺ ἔφτανε τὰ δυὸ ἑκατομμύρια χρυσὲς δραχμὲς, καὶ φρόντισε νὰ ὀργανωθῆ ὁ στόλος.

Τὰ τρία ναυτικὰ νησιὰ εἶχαν 176 καράβια. Οἱ Ἑλληνες ὁμως πῆγαιναν νὰ πολεμήσουν μὲ στόλο πολὺ ἀνώτερο καὶ μὲ πλοῖα, ποὺ εἶχαν δυνατώτερο πυροβολικὸ καὶ ἦταν καθαρὸ πολεμικὰ. Σ' ἓνα ὁμως οἱ Ἑλληνες εἶχαν μεγάλη ὑπεροχή. Ἦταν πολὺ καλύτεροὶ θαλασσινοί, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἤξεραν νὰ κυβερνήσουν τὰ πλοῖα τους καὶ οἱ ναῦτες τους ἦταν ξένοι μισθοφόροι.

Ὅταν λοιπὸν οἱ νησιῶτες ἔμαθαν πὼς ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα ἦταν ἔτοιμη νὰ βγῆ στὸ Αἰγαῖο, πῆγαν νὰ τὴ χτυπήσουν. Ὁ ναύαρχος Τομπάζης μὲ 50 μεγάλα καὶ μὲ 15 μικρὰ πλοῖα τράβηξε κατὰ τὸν Ἑλλήσποντο. Ἦταν τότε ἀκόμη ἀρχὴ τοῦ πολέμου καὶ οἱ Ἑλληνες δὲν ἤξεραν πὼς μπορούσαν νὰ πολεμήσουν μὲ τὰ μεγάλα τουρκικὰ πολεμικὰ, ποὺ εἶχαν πολὺ μεγαλύτερα καὶ πολὺ δυνατώτερα κανόνια. Στὸ δρόμο ἀπάντησε τὸν ἀγγλικὸ στόλο. Ὁ Ἄγγλος ναύαρχος χαιρέτησε τὸν Τομπάζη καὶ τοῦ εἶπε: «Δὲ θὰ καταφέρετε τίποτε μὲ τὰ μικρὰ σας κανόνια. Κοιτάξτετε νὰ χτυπήσετε τοὺς ἀνίκανους Τούρκους μὲ πυρπολικά». — «Μονάχα τὸ μπουρλότο!» εἶπε φεύγοντας ὁ Ἄγγλος.

30. Καταστροφή τῆς τουρκικῆς φρεγάτας

Στις 19 Μαΐου οἱ Ἑλληνες εἶδαν στὴ βορειοδυτικὴ ἄκρη τῆς Μυτιλήνης μιὰ τουρκικὴ φρεγάτα μὲ 84 κανό-

νια, πού ἦταν πρόσκοπος τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἀμέσως ἀνοίχθηκαν ἀπάνω της, μὰ δὲν κατάφεραν νὰ τὴ βλάψουν μὲ τ' ἀδύνατά τους κανόνια καὶ ἡ φρεγάτα μπήκε στὸ λιμένα τῆς Ἐρεσοῦ. Οἱ ναύαρχοι τὴ νύχτα ἔκαμαν συμβούλιο καὶ ἀποφάσισαν νὰ χτυπήσουν τὸ τουρκικὸ πολεμικὸ μὲ πυρπολικά. Δὲν ἤξεραν ὅμως πῶς τὰ κατασκευάζουν.

Τότε παρουσιάστηκε ὁπραχτικὸς δάσκαλος τῆς ναυτικῆς Ἰωάννης Πάργιος, πού τὸν ἔλεγαν Πατατοῦκο, καὶ εἶπε πῶς αὐτὸς κατέχει τὴν τέχνη νὰ κάμη πυρπολικά. Οἱ πλοίαρχοι τὸν πρόσταξαν τότε δυὸ μικρὰ πλοῖα νὰ τὰ κάμη πυρπολικά. Στὸ ἀμπάρι ἔβαλε βαρέλια γεμάτα μπαρούτι, οἰνόπνευμα, πίσσα καὶ ρετσίνα. Στὸ κατάστρωμα ἄσκιὰ μὲ πίσσα καὶ ἀγγεῖα μὲ οἰνόπνευμα καὶ νέφτι, καὶ ὅλο τὸ πλοῖο τὸ ἄλειψε ἀπέξω μὲ πίσσα καὶ μὲ ὑλικά πού παίρνουν εὐκόλα φωτιά. Χρειαζόταν ὅμως ἕνας τολμηρὸς καὶ ἐπιδέξιος τιμονιέρης, γιὰ νὰ ὀδηγήσῃ τὸ πυρπολικό. Τότε παρουσιάστηκε ὁ τολμηρὸς Ψαριανὸς Παπανικολῆς, πού ἦταν γυμνασμένος σὲ τέτοιες ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τὶς συμπλοκὰς μὲ τοὺς Ἀλγερινοὺς πειρατὲς.

Στις 21 Μαΐου ὁ Παπανικολῆς ξεκίνησε μὲ τὸ πυρπολικό του, γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὴν τουρκικὴ φρεγάτα. Οἱ Τοῦρκοι τὸ ἔνωσαν καὶ ἄρχισαν τὶς κανονιές. Μὰ ὁ πυρπολιτὴς κατώρθωσε νὰ κολλήσῃ τὸ πισωμένο του καράβι στὴν πλώρη τῆς φρεγάτας καὶ τὸ ἄναψε. Ὁ ἴδιος μὲ τοὺς συντρόφους του πήδησε στὴ μικρὴ βάρκα πού τραβοῦσε πάντα τὸ πυρπολικό, καὶ γλίτωσε. Οἱ φλόγες ἀμέσως τριγύρισαν τὸ ἐχθρικὸ πλοῖο, τὰ κανόνια του ἄρχισαν νὰ παίρνουν μόνον τοὺς φωτιὰ καὶ ὅταν οἱ φλόγες

Ὁ Παπανικολῆς καίει τὴν τουρκικὴ φρεγάτα

ἔφτασαν στήν ἀποθήκη μὲ τὸ μπαρούτι, ἡ φρεγάτα τινάχτηκε στὸν αἶρα καὶ βούλιαξε.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Παπανικολῆ κατατρόμαξε τοὺς Τούρκους καὶ ὁ στόλος τους γύρισε στὰ Δαρδανέλια. Στὰ Ψαρὰ ἔγινε πανηγυρική δοξολογία καὶ οἱ Ἕλληνες πῆραν πολὺ θάρρος. Εἶχαν τώρα ἓνα δυνατὸ ὄπλο, τὸ πυροπολικό, καὶ μπορούσαν ν' ἀντικρίσουν τὰ μεγάλα Τουρκικὰ πολεμικά.

Ἔτσι δυὸ σπουδαῖα κατορθώματα ἔσωσαν τὴν ἐπανάσταση στήν ἀρχὴ της, ἡ νίκη τῶν Βασιλικῶν στὴ στεριά, τὸ κατόρθωμα τοῦ Παπανικολῆ στὴ θάλασσα.

31. Ἡ διοίκηση

Ἀφοῦ ἐπαναστάτησαν οἱ Ἕλληνες, ἦταν ἀνάγκη νὰ κάμουν μιὰ κυβέρνηση ποὺ νὰ φροντίζη γιὰ τὴ διοίκηση τῆς χώρας, νὰ βρῆ χρήματα ν' ἀγοράζη πολεμοφόδια καὶ νὰ διευθύνῃ τὸν πόλεμο. Τοὺς πρώτους μῆνες τὶς ἐπαναστατημένες ἐπαρχίες τὶς κυβέρνησαν οἱ πρόκριτοι. Αὐτοὶ ἤξεραν ἀπὸ τὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας πῶς κυβερνιέται ἡ χώρα, πῶς συνάζονται οἱ φόροι κτλ. Ἐξακολούθησαν νὰ εἰσπράττουν τοὺς φόρους ὅπως στὸν καιρὸ τῶν Τούρκων καὶ κυβερνοῦσαν τὴ χώρα αὐτοὶ χωρὶς νὰ ρωτοῦν τὸ λαό. Οἱ πρόκριτοι ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη συνεννοήθηκαν μεταξὺ τους κ' ἔκαμαν τοπικὲς κυβερνήσεις στήν Πελοπόννησο, στήν Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ Ἑλλάδα καὶ τὰ νησιά, δὲν κατώρθωσαν ὁμως νὰ κάμουν μιὰ κυβέρνηση γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ λαὸς ὁμως δὲν ἦταν εὐχαριστημένος ἀπὸ τοὺς προκρίτους, ἐπειδὴ κυβερνοῦσαν κατὰ τὸ τουρκικὸ σύστημα, μὲ αὐθαιρεσία, καὶ δὲν ἔδιναν λογαριασμὸ γιὰ

τοὺς φόρους ποὺ σύναζαν. Ὁ λαὸς ἤθελε ὁ ἴδιος νὰ ἐκλέγη τὴν κυβέρνησι, νὰ στέλνη δηλαδὴ ἀντιπροσώπους καὶ νὰ σχηματίσῃ βουλὴ ποὺ νὰ κυβερνᾷ τὴ χώρα. Ἀλλὰ καὶ οἱ στρατιωτικοὶ δὲν ἦταν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τοὺς προκρίτους. Ἀφοῦ μάλιστα νίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ δοξάστηκαν, ἤθελαν νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ στὴν κυβέρνησι.

Τέτοια ἦταν ἡ κατάστασι στὴν Ἑλλάδα, ὅταν ἔφτασε ὁ Ὑψηλάντης. Ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἀναγνώρισε τοὺς προκρίτους καὶ θέλησε ὁ ἴδιος νὰ πάρῃ τὴν κυβέρνησι στὰ χέρια του. Οἱ πρόκριτοι ὁμως δὲ θέλησαν νὰ ὑποταχθοῦν. Μὰ ὁ λαὸς καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ὑποστήριξαν τὸν Ὑψηλάντη καὶ οἱ πρόκριτοι ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποχωρήσουν.

Τὴν ἴδια σχεδὸν ἐποχὴ κατέβηκαν δυὸ ἄλλοι Ἑλληνας ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, ὁ *Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος* καὶ ὁ *Θεόδωρος Νέγρης*. Καὶ οἱ δυὸ ἦταν Φαναριῶτες, εἶχαν σπουδάσει στὴν Εὐρώπη καὶ ἤξεραν πῶς κυβερνοῦνται τὰ πολιτισμένα κράτη. Ὁ Ὑψηλάντης ἀνάθεσε σ' αὐτοὺς νὰ ὀργανώσουν κυβέρνησι στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ἔτσι σχηματίσθησαν στὴν Ἑλλάδα τρεῖς κυβερνήσεις, μιὰ στὴν Πελοπόννησο μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ὑψηλάντη, μιὰ στὴ Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα μὲ τὸ Μαυροκορδάτο καὶ μιὰ στὴν Ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα μὲ τὸ Νέγρη. Ὁ Ὑψηλάντης ἦταν ἄνθρωπος εἰλικρινῆς, μ' εὐγενικὴ καρδιά καὶ δέχτηκε τὸ Μαυροκορδάτο καὶ τὸ Νέγρη μ' εὐχαρίστησι γιὰ συνεργάτες στὸ μεγάλο ἔργο. Μὰ οἱ δυὸ Φαναριῶτες ζήλευαν τὸν Ὑψηλάντη καὶ συνεννοημένοι μὲ τοὺς προκρίτους τοῦ ἔφεραν πολλὰς δυσκολίας. Τὸν Ὑψηλάντη τὸν ὑποστήριξαν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ οἱ στρατιωτικοί. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα χωρίσθη σὲ δυὸ κόμματα, τοὺς πολιτικοὺς καὶ τοὺς στρατιωτικούς, ἀμέσως

μόλις ἄρχισε ἡ ἐπανάσταση. Ἡ κατάσταση αὐτὴ στενοχώρησε πολὺ τὸν Ὑψηλάντη, ποὺ ἤθελε νὰ βλέπῃ τὴν Ἑλλάδα ἐνωμένη κάτω ἀπὸ μιὰ κυβέρνηση.

Ὅταν λοιπὸν ἔπεσε ἡ Τρίπολι, ὁ Ὑψηλάντης ἔκαμε *διαγγεῖλμα* στὸ λαὸ καὶ τοῦ ἔλεγε νὰ ἐκλέξῃ ἀντιπροσώπους, γιὰ νὰ κάμουν ἐθνοσυνέλευση, ποὺ νὰ ὀρίσῃ τὸ πολίτευμα τῆς χώρας καὶ νὰ διορίσῃ μιὰ κεντρικὴ κυβέρνηση γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Τὰ πράματα ὁμοίως δὲν πῆγαν ὅπως τὸ ἐπιθυμοῦσε ὁ τίμιος ἐκεῖνος πατριώτης. Στὶς ἐκλογὰς καὶ στὶς συνεδρίες τῶν ἀντιπροσώπων ἔγιναν πολλὰς φιλονικίες. Τέλος οἱ ἀντιπρόσωποι μαζεύτηκαν στὴν Ἐπίδαυρο τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822 καὶ ὥρισαν τὸ πολίτευμα. Ἡ συνέλευση αὐτὴ ὠνομάστηκε *πρώτῃ ἐθνοσυνέλευση*.

Ἡ συνέλευση ὥρισε τὸ προσωρινὸ πολίτευμα. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἴσα δικαιώματα. Ὅλοι εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν καὶ νὰ ἐκλέγωνται ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ. Τὴν ἀνώτατη ἐξουσία τὴν εἶχε ἡ συνέλευση τῶν ἀντιπροσώπων, δηλαδὴ ἡ βουλὴ, ποὺ τὴν ὠνόμασαν τότε *βουλευτικὸ*. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ βουλευτικὸ ἔκαμαν καὶ μιὰ κυβέρνηση, ποὺ πῆρε τὴν *ἐκτελεστικὴ ἐξουσία*, ἐκτελοῦσε δηλαδὴ τὶς ἀποφάσεις τῆς βουλῆς καὶ γι' αὐτὸ ὠνομάστηκε *νομοτελεστικὸ*.

Στὴν ἐθνοσυνέλευση ἐπικράτησε τὸ κόμμα τῶν πολιτικῶν, τοῦ Μαυροκορδάτου δηλ. καὶ τῶν προκρίτων. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔγινε πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἔχασε τὴ δύναμή του, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦταν ἀνώτερος ἄνθρωπος, κράτησε πολὺ καλὴ στάση. Ὁ Κολοκοτρώνης ὁμοίως καὶ οἱ στρατιωτικοὶ πειραχτήκαν πολὺ καὶ περιμέναν εὐκαιρία νὰ ἐκδικηθοῦν τοὺς ἀντιπάλους των.

32. Ἡ μεγάλη τουρκικὴ ἐπίθεση τοῦ 1822

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση, καθὼς εἶδαμε, ἔξεπασε καὶ ἀπλώθηκε μὲ μεγάλη ὀρμὴ, σὰν κάποιο φυσικὸ φαινόμενο, σὰ μιὰ μπόρα, ποὺ τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ τὴν περιορίσῃ. Ἄρχισε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, πέρασε στὰ νησιά, στὴ Στερεά, στὴ Θεσσαλία καὶ ἔφτασε ὡς τὸν Ὀλυμπο. Τὸν πρῶτο χρόνο οἱ Ἕλληνες εἶχαν μεγάλες ἐπιτυχίες. Ἐμπόδισαν τὸν τουρκικὸ στρατὸ νὰ περῆσῃ στὴν Πελοπόννησο, χτύπησαν τὸν τουρκικὸ στόλο καὶ κυρίεψαν τὴν Τρίπολη καὶ ἄλλα φρούρια στὴν Πελοπόννησο.

Ἀλλὰ τὸ δεῦτερο χρόνο, στὰ 1822, τὰ πράματα δὲν ἦταν τόσο εὐχάριστα γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Στὰ βορινότερα μέρη, δηλαδὴ στὴ Μακεδονία καὶ στὴ Θεσσαλία, οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν νὰ πνίξουν τὴν ἐπανάσταση. Στὴν Ἠπειρο ὁ στρατὸς τοῦ σουλτάνου εἶχε μιὰ μεγάλη ἐπιτυχία. Τὸν Ἰανουάριο δηλ. τοῦ 1822 νίκησε τὸν Ἀληπασά, κυρίεψε τὰ Γιάννενα καὶ σκότωσε τὸν περίφημο τύρανο. Τώρα οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐλεύθερα τὰ χέρια νὰ χτυπήσουν τοὺς Ἕλληνες μὲ ὅλη τους τὴ δύναμη. Ὁ σουλτάνος λοιπὸν ἄρχισε νὰ κἀνὴ μεγάλες ἐτοιμασίες καὶ οἱ μισέλληνες διπλωμάτες τῆς Εὐρώπης, προπάντων ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Αὐστρίας Μέτερνιχ, συμβούλευαν τὸν σουλτάνο νὰ χτυπήσῃ τοὺς Ἕλληνες κι ὅλοι νόμιζαν πὼς τοῦ ἦταν εὐκόλο νὰ πνίξῃ τὴν ἐπανάσταση, γιὰτὶ οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀρχίσει νὰ φιλονικοῦν μεταξύ τους καὶ δὲν ἔβλεπαν τὸν κίνδυνο ποὺ πλησίαζε.

Οἱ Τοῦρκοι ἔκαμαν τὸ ἀκόλουθο σχέδιο. Ἀποφάσισαν νὰ στείλουν δύο στρατοὺς ἀπὸ τὴ στεριά. Ὁ ἓνας ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ἕτοιμος στὴν Ἠπειρο καὶ πῆρε διαταγὴ

νά κατεβῆ στή Δυτική Ἑλλάδα, νά χτυπήσῃ ἐκεῖ τὴν ἐπανάσταση καὶ ἀπὸ τὴ Ναύπακτο νά περάσῃ μὲ τὰ πλοῖα στὴν Πελοπόννησο. Ἐναν ἄλλο στρατὸ ἐτοίμασαν στὴ Λάρισα, μὲ τὴν παραγγελία νά κατεβῆ στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα καὶ νά περάσῃ στὴν Πελοπόννησο ἀπὸ τὸν Ἴσθμό. Οἱ δυὸ στρατοὶ σκόπευαν νά ἐνωθοῦν στὴν Πελοπόννησο καὶ νά χτυπήσουν τελειωτικὰ τὴν ἐπανάσταση στὴν καρδιά της. Ἐπίσης πρόσταξε ὁ σουλτάνος τὸν τουρκικὸ στόλο νά εἶναι ἕτοιμος γιὰ νά βοηθήσῃ τὸ στρατὸ τῆς στεριᾶς. Ὁ στόλος ἔβαλε σκοπὸ νά συντρίψῃ τὸ ναυτικὸ τῶν Ἑλλήνων, νά κυριέψῃ τὰ νησιὰ καὶ νά κατεβῆ στοὺς λιμένες τῆς Πελοποννήσου.

Ὁ κίνδυνος ἦταν σοβαρός. Τὴν Ἑλλάδα ὅμως τὴν ἔσωσε ἡ πειληκαριὰ καὶ ἡ ἀντοχὴ τῶν πολεμιστῶν της. Οἱ Τούρκοι δὲν κατώρθωσαν νά ἐκτελέσουν τὸ σχέδιό τους. Μόνο σὲ μερικὰ μέρη εἶχαν ἐπιτυχίες, γενικὰ ὅμως ἡ ἐπιχείρησή τους ἀπότυχε.

33 Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου

Πρῶτα κινήθηκε ὁ τουρκικὸς στόλος. Δὲν τόλμησε νά χτυπήσῃ τὸν ἑλληνικὸ στόλο καὶ τὰ ναυτικὰ νησιὰ, ἔκαμε ὅμως μεγάλη καταστροφὴ στὴ Χίο.

Ἡ Χίος στὴν ἀρχὴ δὲν εἶχε λάβει μέρος στὴν ἐπανάσταση. Οἱ ἄνθρωποι της ἦταν ἄνθρωποι φιλήσυχου καὶ ἐπειδὴ τὸ νησι βρῖσκεται πολὺ κοντὰ στὴν Ἀσία, φοβοῦνταν μήπως ἀποβιβαστοῦν τουρκικὰ στρατεύματα. Ἐπειτα οἱ κάτοικοί της ἦταν εὐχαριστημένοι, γιατί ὅλοι λίγο πολὺ εἶχαν τὸν τρόπο τους καὶ ὁ σουλτάνος τοὺς εἶχε δώσει ιδιαίτερα προνόμια. Στὴ Χίο εἶχε μεγάλους κήπους μὲ μαστιχόδεντρα, ποὺ ἦταν κτῆμα τοῦ σουλτά-

νου. Ὁ σουλτάνος τοὺς εἶχε χαρίσει στὶς γυναῖκες τοῦ χαρμειοῦ του καὶ αὐτὲς ἔπαιρναν τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰ μαστιχόδεντρα. Γι' αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι μεταχειρίζονταν καλὰ τοὺς κατοίκους.

Ἄλλὰ ὁ πλούσιος ἔμπορος Ράλλης συνεννοήθηκε μὲ τὸν ἀρχηγὸ τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Σάμου Λυκοῦργο Λογοθέτη, πού ἀποβιβάστηκε στὴ Χίο στὶς 10 **1822** Μαρτίου μὲ 2500 ἄντρες. Πῆρε τὴν πόλη, σκότωσε μερικοὺς Τούρκους καὶ ἀνάγκασε τὴν τουρκικὴ φρουρὰ νὰ κλειστῆ στὸ κάστρο. Ἔτσι ἐπαναστάτησε ἡ Χίος.

Ἡ ἐπανάσταση τῆς Χίου ἐρέθισε πολὺ τὸ σουλτάνο. Οἱ γυναῖκες τοῦ χαρμειοῦ σηκώθηκαν στὸ πόδι καὶ μὲ δυνατὲς φωνὲς ζητοῦσαν τὴν τιμωρία τῶν ἐπαναστατῶν. Γι' αὐτὸ ὁ καπετὰν πασὰς Καρὰ-Ἀλλῆς πῆρε διαταγὴ νὰ χτυπήσῃ τὴ Χίο. Ὁ τουρκικὸς στόλος μὲ 46 πλοῖα πῆγε κατὰ τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου στὸ βορινὸ στενὸ τῆς Χίου καὶ ἀφοῦ τὴ βομβάρδισε, ἀποβίβασε 7 χιλιάδες στρατιῶτες. Τὴν ἴδια στιγμὴ βγήκε καὶ ἡ τουρκικὴ φρουρὰ ἀπὸ τὸ κάστρο καὶ χύθηκε ἐπάνω στὴν πόλη. Οἱ Τοῦρκοι ἔκαψαν τὴ Χίο καὶ τὰ περιχώρὰ της, ἐνῶ οἱ Σάμιοι ἐπαναστάτες μπῆκαν στὰ λίγα ψαριανὰ πλοῖα, πού βρισκόνταν στὸ λιμένα, καὶ ἔφυγαν ἀφήνοντας τοὺς Χιώτες στὴν τύχη τους.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἄρχισε νὰ φτάσῃ. Οἱ Τοῦρκοι ἔφεραν στὸ μεταξὺ πλῆθος βαρβάρους ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καὶ τότε ἄρχισε φοβερὰ σφαγὴ καὶ καταστροφή. Πολλοὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατώρθωσαν νὰ ξεφύγουν καὶ νὰ κρυφτοῦν. Τότε ὁ Καρὰ-Ἀλλῆς ἔβγαλε ψεύτικη προκήρυξη, πὼς ὁ Σουλτάνος δίνει σὲ ὅλους ἀμνηστία. Οἱ πρόξενοι τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Αὐστρίας γύρισαν τὰ χω-

Καταστροφή τῆς Χίου

ριά και κατάφεραν τούς Έλληνες νά πιστέψουν πώς πέρασε ό κίνδυνος. Μά όταν βγήκαν, τούς χτύπησαν οι Τούρκοι με μεγαλύτερη μαγία και τότε έγινε ή τρομερωτέρη σφαγή. Έτσι τὸ Πάσχα τοῦ 1822 βάφηκε στο αίμα τῆς Χίου, ὅπως τὸ Πάσχα τοῦ 1821 εἶχε βαφή στο αίμα τοῦ Πατριάρχου. Σὲ λίγο σαράντα καπνισμένα χωριά ἔδειχναν τὸ πέρασμα τοῦ Τούρκου. Οἱ Τούρκοι πούλησαν χιλιάδες Χιώτες δούλους στις ἀγορὲς τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τοῦ Ἀλγερίου καὶ ἄλλες σκορπίστηκαν στους τέσσερεις ἀνέμους καὶ ἔζησαν ἄθλια ζωή. Λίγους ζωντανούς μόνο ἄφησαν, γιὰ νὰ περιποιῶνται τούς κήπους με τὰ μαστιχόδεντρα. Ἀπὸ τὶς 100 χιλ. κατοίκους τοῦ νησιοῦ 23 χιλ. τούς ἔσφαξαν καὶ 17 χιλ. τούς πούλησαν σκλάβους.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἔδειξε πὼς ἔλειπε ἀπὸ τούς Τούρκους ὁ ἀνθρωπισμός. Οἱ Ἕλληνες κέρδισαν μεγάλη συμπάθεια στὴν Εὐρώπη, οἱ δημοσιογράφοι ἔκαναν φρικιαστικὲς περιγραφὲς γιὰ τὴν ἀγριότητα τῶν Τούρκων καὶ περίφημοι ζωγράφοι ζωγράρισαν τὴν καταστροφὴ τῆς Χίου. γ β

34. Ὁ Κανάρης καίει τὴν τουρκικὴ ναυαρχίδα.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔφτασε στὴ Χίο ὕστερ' ἀπὸ τὴν καταστροφὴ, γιὰτὶ μόλις στὶς 27 Ἀπριλίου κατώρθωσε νὰ κινήσῃ ἀπὸ τὰ Ψαρά. Τὸν ἀποτελοῦσαν 58 πλοῖα. Ναύαρχος τῶν Ὑδραίων ἦταν τὼρα ὁ **Ἀνδρέας Μιαούλης**, πὸν ἀργότερα δοξάστηκε πολὺ. Δὲν κατώρθωσαν ὁμως τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ πλησιάσουν τὸ νησί, γιὰτὶ ὁ τουρκικὸς στόλος με τὰ δυνατώτερά του κανόνια τ' ἀνάγκασε ν' ἀπομακρυνθοῦν. Οἱ Ἕλληνες ναύαρχοι ἀποφά-

οισαν τότε νὰ χτυπήσουν τὸν τουρκικὸ στόλο μὲ πυρπολικά.

Τὴν τολμηρὴ ἐπιχείρηση τὴν ἀνάλαβαν δυὸ ναυτικοί, ὁ Ὑδραῖος **Πιπῖνος** καὶ ὁ Ψαριανὸς **Κωσταντῖνος Κανάρης**, πού ὡς τότε δὲν ἦταν ἀκόμη πολὺ γνωστός. Ἡ θάλασσα ἦταν ἤσυχη καὶ οἱ δυὸ ναυτικοὶ ἔπλεαν

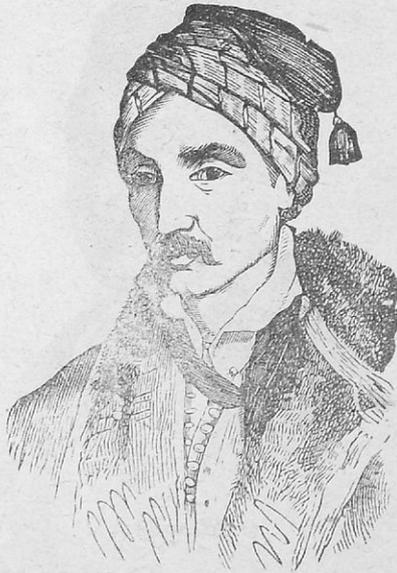

Ὁ Μιαούλης

ἀργὰ καὶ μὲ μεγάλη δυσκολία. Τὴ νύχτα στὶς 6 πρὸς τὶς 7 Ἰουνίου ἔφτασαν στὸ στενὸ τῆς Χίου καὶ γλίστησαν σὰ σκιὰς στὸ λιμάνι, ὅπου ἦταν ἀγκυροβολημένος ὁ τουρκικὸς στόλος.

Ἦταν ἡ τελευταία νύχτα τοῦ ραμαζανιοῦ, δηλαδὴ τῆς σαρακοστῆς τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ οἱ Τοῦρκοι διασκέδαζαν. Ἡ ναυαρχίδα ἀστραφτε ἀπὸ πολύχρωμα φῶτα καὶ ἀκούονταν φωνὲς καὶ τραγούδια. Ὁ Καρὰ-Ἀλῆς εἶχε προσκαλέσει στὸ τραπέζι τοὺς ἀξιωματικούς

τοῦ στρατοῦ. Ὁ Κανάρης κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ τὴν ναυαρχίδα καὶ νὰ κολλήσῃ τὸ πυρπολικό του στὸ πλευρό της καὶ πρὶν τὸν νοιώσουν οἱ Τοῦρκοι, οἱ φλόγες ἔξωσαν τὸ πελώριο καράβι. Σὲ λίγο ἡ φωτιά ἔφτασε στὴν ἀποθήκη τοῦ μαρουτιοῦ καὶ τὸ πλοῖο τινάχτηκε στὸν ἀέρα. Περισσότεροι ἀπὸ 2 χιλ. Τοῦρκοι βρῆκαν τὸ θάνατο. Ὁ Καρὰ-Ἀλῆς ἔτρεξε σὲ μιὰ βάρκα γιὰ νὰ σωθῆ, μὰ τὴν

Ὁ Κανάρης

ώρα πού κατέβαινε ἔπεσε μιὰ μεγάλη ἀντένα στὸ κεφάλι του καὶ ξεψύχησε ὅταν τὸν ἔβγαλαν στὴν παραλία, στὴν ἴδια θέση πού εἶχε διατάξει τὴν περασμένη ἡμέρα νὰ κρεμάσουν τοὺς προκρίτους τῆς Χίου.

Ὁ Πιπῖνος κόλλησε τὸ πυρπολικό του σ' ἓνα ἄλλο τούρκικο καράβι, μὰ ὁ τούρκος πλοίαρχος κατώρθωσε νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ καὶ νὰ γλιτώσῃ. Τὸ κατώρθωμα τοῦ Κανάρη ἦταν σημαντικώτατο, γιὰτὶ οἱ Τοῦρκοι φοβή-

ΐθηκαν τόσο πολύ, πού άμέσως έφυγαν στα Δαρδανέλια. Προτού όμως άναχωρήσουν, έσφαξαν όσους Χιώτες κατώρθωσαν να βρουν και κατάστρεψαν τὰ μαστιχόδεντρα. Οί Έλληνες όμως κυριαρχούσαν πάλι στη θάλασσα και όσες φορές οί Τούρκοι έβγαιναν από τὰ Στενά, τούς παρακολουθούσε ό τρόμος του πυρπολικού.

35. Κανάρης και Μιαούλης

Όσον καιρό βάσταξε ό πόλεμος για την έλευθερία, οί Έλληνες ναυτικοί έκαμαν μεγάλα κατορθώματα. Οί πιό δοξασμένοι όμως άπ' αυτούς είναι ό Κωσταντίνος Κανάρης και ό Άντρέας Μιαούλης. Ό Κανάρης δοξάστηκε πολύ, γιατί φάνηκε έξοχος πυρπολητής. Ό Μιαούλης κυβέρνησε με φρονιμάδα και μεγάλη ικανότητα τόν έλληνικό στόλο.

Ό Κωσταντίνος Κανάρης γεννήθηκε στα Ψαρά τὸ 1790. Πριν από την επανάσταση ήταν κυβερνήτης μικροῦ έμπορικού πλοίου. Από τούς πρώτους έτρεξε να λάβη μέρος στην επανάσταση και από έμποροπλοίαρχος έγινε τολμηρός τουρκομάχος και πυρπολητής. Τὸ όνομά του έγινε ένδοξο από τή στιγμή που έκαψε την τουρκική ναυαρχίδα. Ύστερα από λίγους μήνες έκαψε άλλο τουρκικό πολεμικό κοντά στην Τένεδο. Από τότε ό Κανάρης ήταν τὸ φόβητρο τῶν Τούρκων και τὸ όνομά του έγινε περίφημο όχι μόνο στην Ελλάδα, παρὰ και στην Εὐρώπη. Οί Έλληνες τίμησαν πολύ τὸν Κανάρη και άφοῦ ή Ελλάδα έλευθερώθηκε και έγινε βασίλειο, ό Κανάρης πήρε άνώτερα άξιώματα και έγινε πολλές φορές πρωθυπουργός.

Ό Άντρέας Μιαούλης ήταν μεγαλύτερος στην ήλι-

κία ἀπὸ τὸν Κανάρη. Γεννήθηκε τὸ 1769 στὴν Εὐβοία, νέος ὅμως ἔφυγε στὴν Ὑδρα, γιατί τὸν κυνήγησαν οἱ Τοῦρκοι. Ὁ πατέρας του εἶχε δικὰ του πλοῖα καὶ ὁ Ἄντρεάς σὲ ἡλικία μόλις 17 χρονῶν ἔγινε κυβερνήτης σ' ἓνα ἀπ' αὐτά. Ἐκαμε μεγάλη περιουσία μὲ τολμηρὰς καὶ ἐπικίνδυνες ἐπιχειρήσεις. Τὰ χρόνια ἐκεῖνα ἡ Ἀγγλία ἔκανε, καθὼς ἔξερομε, φοβερὸ πόλεμο μὲ τὸ Ναπολέοντα. Ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἶχε ἀποκλείσει τὰ παραλία τῆς Εὐρώπης καὶ δὲν ἄφηνε τὰ πλοῖα νὰ μπαίνουν μὲ τροφίμα στοὺς λιμένες της. Ὁ Μιαούλης ἀψηφώντας τὸν ἀποκλεισμὸ μπῆκε στὰ Γάδειρα τῆς Ἰσπανίας καὶ πούλησε τὸ σιτοφορτίο του σὲ μεγάλη τιμή. Τὴν ὥρα ὅμως ποὺ ἔβγαινε, οἱ Ἄγγλοι τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν ἔφεραν ἐμπρὸς στὸν περίφημο ναύαρχο Νέλσον. Σύμφωνα μὲ τὸ νόμο ἔπρεπε νὰ θανατωθῆ. Ὁ Νέλσον ὅμως καθὼς εἶδε τὸ παράστημα καὶ τὸ θάρρος του, τὸν λυπήθηκε καὶ τοῦ χάρισε τὴ ζωή.

Ὅταν ἄρχισε ὁ θαλασσινὸς πόλεμος, ὁ Λάξαρὸς Κουντουριώτης τὸν ἔπεισε νὰ γίνῃ ναύαρχος τοῦ ὑδραϊκοῦ στόλου καὶ σὲ λίγο φάνηκε πὼς ἡ ἐκλογή ἦταν πολὺ πετυχημένη. Ὁ Μιαούλης ἔδειξε σπάνια χαρίσματα καὶ ἔκτακτη στρατηγικὴ ἰδιοφυΐα. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε ἓναν ἀρχηγό, παρὰ κάθε νησὶ διώριζε τὸ δικό του ναύαρχο. Πολὺ γρήγορα ὅμως ἐπιβλήθηκε ὁ Μιαούλης μὲ τὴν ἱκανότητά του καὶ αὐτὸς ὠδήγησε τὸν ἑλληνικὸ στόλο στὶς πιὸ ἐπικίνδυνες καὶ δοξασμένες ναυμαχίες.

36 Ἡ καταστροφὴ στὸ Πέτα

Ὁ στρατὸς τοῦ σουλτάνου ἀφοῦ νίκησε τὸν Ἀληπασά, ἦταν ἔτοιμος νὰ κατεβῆ στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα. Ὁ

Χουρσίτ λοιπὸν πρόσταξε πρῶτα τὸν Ὅμερ Βριόνη νὰ χτυπήσῃ τὸ Σούλι, πού εἶχε ξανακατοικηθῆ στὸ μεταξú.

Ὅταν ἦρθε ὁ τουρκικὸς στρατὸς νὸ πολεμήσῃ τὸν περίφημο τύραννο, τὸν Ἀληπασά. οἱ Τοῦρκοι θυμήθη-
καν τοὺς παλιοὺς ἔθρους του, τοὺς Σουλιῶτες, καὶ τοὺς
προσάλεσαν νὰ πολεμήσουν μαζί τους τὸν Ἀλή. Οἱ
Σουλιῶτες εἶχαν φύγει, καθὼς ξέρομε, στὰ Ἐφτάνησα.
Εἴκοσι χρόνια τώρα ἔτρωγαν τὸ ψωμί τῆς ξενιτιᾶς καὶ
ἀπὸ μακριὰ ἔβλεπαν μὲ βουρκωμένα μάτια τὰ βουνὰ τῆς
πατρίδας τους. Δέχτηκαν λοιπὸν τὴν πρόκληση, πέρα-
σαν στὴν Ἡπειρο καὶ παρουσιάστησαν στὸ τουρκικὸ
στρατόπεδο. Πολὺ γρήγορα ὁμως ἔνωσαν πὼς δὲ σύμ-
φερε στοὺς Ἕλληνες νὰ καταστραφῇ ἐντελῶς ὁ Ἀλη-
πασάς. Ἦταν προτιμότερο ν' ἀφήσουν Τούρκους καὶ
Ἀρβανίτες νὰ τρώγωνται μεταξú τους καὶ ν' ἀδυνατί-
σουν. Γι' αὐτὸ συνεννοήθηκαν μὲ τὸν Ἀλή. Μιὰ νύχτα
ὁ ἀρχηγὸς τους *Μάρκος Μπότσαρης* πέρασε κρυφὰ μὲ
βάρκα τὴ λίμνη τῶν Ἰωαννίνων καὶ πῆγε στὸ μικρὸ
νησί, ὅπου βρισκόταν ὁ Ἀληπασάς. Ὁ πονηρὸς γέρον-
τας τὸν ἀγκάλιασε, ἔχυσε μερικὰ δάκρυα καὶ τὸν ὠνό-
μασε παιδί του. Οἱ Σουλιῶτες δὲν πίστεψαν στὶς ὑπο-
σχέσεις τοῦ πονηροῦ πασαῦ, μὰ ἐπειδὴ τὸ θεωροῦσαν
συμφέρον τους, ἔφυγαν ξαφνικὰ ἀπὸ τὸ τουρκικὸ στρα-
τόπεδο, πῆραν τὴν Κιάφα, ἐγκαταστάθηκαν στὴν παλιὰ
πατρίδα τους καὶ σήκωσαν τὴν ἑλληνικὴ σημαία ἀρκε-
τοὺς μῆνες πρὶν ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάσταση στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Χουρσίτ πασάς πρὶν προχωρήσῃ στὴν Ἑλλάδα,
συλλογίστηκε νὰ καταστρέψῃ τὸ Σούλι. Ὁ Ὅμερ Βριό-
νης τὸ χτύπησε μὲ πολὺ στρατό. Οἱ Σουλιῶτες πολέμη-
σαν γενναῖα, μὰ ἐπειδὴ οἱ Τοῦρκοι τοὺς στενοχωροῦσαν
πολύ, ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησι. Ὁ

Μάρκος Μπότσαρης ήρθε στο Μεσολόγγι, αντάμωσε τὸ Μαυροκορδάτο, τοῦ ἐξήγησε τὴ δύσκολη θέση τῆς πατρίδας του καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ στείλῃ βοήθεια. Συμφέρον τῶν Ἑλλήνων ἦταν νὰ μὴν καταστραφῇ τὸ Σούλι, τὸ προπύργιο αὐτὸ τῆς Δ. Ἑλλάδας. Γι' αὐτὸ ὁ Μαυροκορδάτος ἐτοίμασε στρατὸ μὲ σκοπὸ νὰ σώσῃ τὸ Σούλι. Στὴν ἐκστρατεία πῆραν μέρος ὁ ταχτικὸς στρατὸς ποὺ εἶχε ἐτοιμάσει ὁ Ὑψηλάντης, οἱ Μανιάτες κ. ἄ. ὅλοι ὅλοι 7 χιλιάδες. Μέσα σ' αὐτοὺς ἦταν πολλοὶ Εὐρωπαῖοι φιλέλληνες, Γερμανοί, Γάλλοι, Πολωνοί, Ἴταλοί, ποὺ εἶχαν ἔρθει ν' ἀγωνιστοῦν μαζί μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Μαυροκορδάτος ὅμως εἶχε τὴν κακὴ ἔμπνευση νὰ ὀδηγήσῃ ὁ ἴδιος τὴν ἐκστρατεία καὶ ἔκαμε πολλὰ λάθη. Χώρισε πρῶτα 500 Μανιάτες ἀπὸ τὸ στρατὸ του καὶ τοὺς ἔστειλε μὲ ἀρχηγὸ τὸν Κυριακούλη Μαυρομιχάλη στὸ λιμένα τῆς Ἡλείρου Φανάρι, ποὺ ἀπέχει ἑπτὰ ὥρες ἀπὸ τὸ Σούλι.

Τὸ κύριο σῶμα τοῦ στρατοῦ προχωροῦσε ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀχελώου. Στὸ δρόμο ὅμως ὁ Μαυροκορδάτος χωρίζοντας μέρος τοῦ στρατοῦ τὸ ἔστειλε μὲ τὸ Μάρκο Μπότσαρη ἀπὸ τὰ Πέντε Πηγᾶδια στὴν Κιάφα. Οἱ φιλέλληνες μὲ ἀρχηγὸ τὸ γερμανὸν *Νόρμαν* χτυπήθηκαν στὸ χωριὸ Κομπότι μὲ τὸ τουρκικὸ ἵππικὸ καὶ εἶχαν μιὰ ἐπιτυχία. Αὐτὸ ἔδωσε θάρρος στὸν Μαυροκορδάτο καὶ προχωρώντας ἀπερίσκεπτα κατασκίηνωσε στὸ χωριὸ *Πέτα*, δυὸ μίλλια μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἄρτα. Στὴν Ἄρτα εἶχε δυνατὸ τουρκικὸ στρατὸ μ' ἓναν πολὺ ἱκανὸ καὶ δραστήριο στρατηγὸ, τὸ *Μεχμέτ Ρεσίτ Πασά*, ποὺ εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα *Κιουταχῆς*.

Ὁ Κιουταχῆς ἔπιασε κρυφὰ τὴ νύχτα ὅλους τοὺς δρόμους γύρω ἀπὸ τὸ Πέτα καὶ τὸ πρωὶ, στὶς 4 *Τουλίου*

1822, ρίχτηκε μὲ ἕξι χιλιάδες στὸν ἑλληνικὸ στρατό. Οἱ φιλέλληνες περικυκλώθηκαν καὶ πολέμησαν μὲ μεγάλη παλληκαριά. Οἱ περισσότεροὶ σκοτώθηκαν. Λίγοι μόνο μὲ τὸ Νόρμαν ἄνοιξαν δρόμο ἀνάμεσα ἀπὸ τὸν τουρκικὸ στρατὸ καὶ γλίτωσαν στὸ Μεσολόγγι. Οἱ Ἕλληνες ἄφησαν τὶς ἀποσκευὲς καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ ἔφυγαν σὲ κακὴ κατάσταση.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Μανιάτες, ποὺ εἶχαν προχωρήσει στὸ Φανάρι, ἔπαθαν μεγάλη καταστροφή. Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ γενναῖος ὑπερασπιστὴς τοῦ Βαλτετισοῦ, σκοτώθηκε.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς καταστροφῆς τοῦ Πέτα ἦταν πολὺ δυσάρεστα. Οἱ Σουλιῶτες δὲ μπόρεσαν ν' ἀντισταθοῦν, ἀναγκάστηκαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ νὰ φύγουν πάλι στὰ νησιὰ τοῦ Ἴονίου. Ὁ δρόμος γιὰ τὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα ἦταν ἀνοιχτός. Ὁ Ὅμηρ Βριόνης καὶ ὁ Κιουταχῆς προχώρησαν καὶ περικύκλωσαν τὸ Μεσολόγγι τὸ Νοέμβριο τοῦ 1822, μὰ ὁ Μαυροκορδάτος κατάρθωσε νὰ σώσῃ τὴν πόλη. Οἱ Τούρκοι ἀναγκάστηκαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκία καὶ νὰ φύγουν, γιὰτὶ ἦταν βαρῆς χειμῶνας καὶ δὲν εἶχαν τροφές. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ.

37. Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλη

Τὸ κύριο σῶμα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ μαζεύτηκε στὴ Λάρισα καὶ ὁ σουλτάνος διώρισε ἀρχιστράτηγο τὸ *Μεχμέτ πασὰ Δράμαλη*, ποὺ ἕνα χρόνο πρὶν εἶχε δεῖξει

μεγάλη δραστηριότητα πνίγοντας τὴν ἐπανάσταση στὸ Πήλιο.

Ὁ Δράμαλης ξεκίνησε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1822 μὲ 24 χιλ. πεζοὺς καὶ 6 χιλ. ἵππεις ἀπὸ τὴ Λαμία. Ἀπὸ πολὺν καιρὸ δὲν εἶχαν δεῖ στὴν Ἑλλάδα τόσο μεγάλο στρατό. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδας κατατρομαγμένοι δὲν τόλμησαν νὰ κινηθοῦν καὶ ὁ Δράμαλης ἔφτασε στὴν Ἀττική, πέρασε τὸν Ἴσθμὸ καὶ στίς 5 Ἰουνίου ἔστησε τὸ στρατόπεδόν του στὴν Κόρινθο.

Οἱ Ἕλληνες τὰ ἔχασαν. Ὁ πολυάριθμος στρατὸς τοῦ Δράμαλη καὶ ἡ φήμη ποὺ μεγαλοποιεῖ ὄλα, σκόρπισε τὸν τρόμο στὴν Πελοπόννησο. Ὁ Δράμαλης χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ προχώρησε πρὸς τὸ Ἄργος, γιὰ νὰ προφτάσῃ νὰ σώσῃ τὸ Ναύπλιο, ποὺ τὸ πολιορκοῦσε ὁ Ὑψηλάντης.

Μεγάλη σύγχυση ἔγινε τότε. Ἡ κυβέρνησις καὶ ἡ βουλή ἄφησαν τὸ Ἄργος, γιὰ νὰ καταφύγουν σὲ ἕνα καράβι στὸν Ἀργολικὸ κόλπο.

Μέσα στὴ γενικὴ σύγχυση καὶ ταραχὴ δυὸ ἀνθρώποι, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος καὶ τὴν ψυχραιμίαν τους. Ὁ Ὑψηλάντης μὲ 700 ἄνδρες μπῆκε στὸ φρούριον τοῦ Ἄργους, τῆ Λάρισα, γιὰ ν' ἀναγκάσῃ τὸ Δράμαλη νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ δώσῃ καιρὸ στὸν Κολοκοτρώνη νὰ μαζέψῃ στρατό. Ὁ Δράμαλης σταμάτησε μπροστὰ στὸ φρούριον, ἔκαμε ἐπιθέσεις μὲ ὄση δύναμη μποροῦσε, δὲν κατώρθωσε ὅμως νὰ τὸ κυριέψῃ.

Στὸ μεταξὺ ὁ Κολοκοτρώνης συγκέντρωσε στρατὸ καὶ ἔπιασε τοὺς Μύλους, ποὺ εἶναι νοτιώτερα ἀπὸ τὸ Ἄργος. Ἡ φρουρὰ τῆς Λάρισας τότε ἀφοῦ τέλειωσε τὸ

‘Ο Δημήτριος Ύψηλάντης υπερασπίζει τὸ Ἄργος

σκοπό της, κατώρθωσε να ξεφύγη και να φτάση στο στρατόπεδο του Κολοκοτρώνη.

Τότε η τύχη ἄρχισε ν' ἀφήνη τὸ Δράμαλη. Οἱ τροφές του λιγόστευαν. Τὸ καλοκαίρι ἦταν ξερὸ και δὲν εἶχε χόρτο γιὰ τὸ ἵππικό του. Ἄλογα και φορτηγὰ ζῶα πέθαναν πλῆθος. Ἡ θέση του ἦταν πολὺ δύσκολη κι ἓνα μέσο μονάχα τοῦ ἀπόμενε, νὰ γυρίση πίσω στὴν Κόρινθο. Ὁ Κολοκοτρώνης κατάλαβε τὸ σκοπὸ του και πρότεινε στοὺς Ἕλληνες ἀρχηγούς νὰ τοῦ κόψουν τὴν ὑποχώρηση, μὰ οἱ πρόκριτοι δὲν τὸν ἄκουσαν. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης ξεχώρισε 2500 στρατιῶτες και ἔπιασε τὰ Δερβενάκια, τὸ στενὸ ὅπου σήμερα περνᾷ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὴν Κόρινθο και τὸ Ἄργος. Τὸ μέρος εἶναι ὄρεινὸ, στενὸ και δυσκολοπέραστο και οἱ βράχοι τριγύρω εἶναι σὰν ταμπούρια καμωμένα ἀπὸ τὴ φύση.

Σὲ λίγο φάνηκε πὼς ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε δίκιο. Ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἄρχισε νὰ βαδίζει κατὰ τὴν Κόρινθο. Ὁ Κολοκοτρώνης χτύπησε πρῶτος τὴν ἐμπροσθοφυλακὴ του. Σὲ λίγο ἔφτασαν ὁ ἀνεπιός του Νικήτας, ὁ Ὑψηλάντης και ὁ Παπαφλέσας, πού ἔκοψαν τὴν ὑποχώρηση τῶν Τούρκων. Ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη ἔπαθε μεγάλη καταστροφή. Αὐτὴ εἶναι ἡ **1822** περίφημη μάχη στὰ Δερβενάκια, πού ἔγινε στὶς 26 Ἰουλίου 1822. Ὁ ἴδιος ὅμως ὁ Δράμαλης ξέφυγε ἀπὸ ἄλλο στενὸ κι ἔφτασε στὴν Κόρινθο σὲ κακὴ κατάσταση, σέρνοντας πίσω του τὰ κουρέλια τοῦ λαμπροῦ στρατοῦ του, ἀφοῦ ἔχασε τὶς ἀποσκευές, τὰ πολεμοφόδια και τὸ πυροβολικὸ του.

Τὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη θριάμβευσε. Οἱ Ἕλληνες τὸν ὠνόμασαν σωτῆρα τῆς πατρίδας και ἡ κυβέρ-

νηση ἀναγκάστηκε νὰ τὸν διορίσῃ ἀρχιστράτηγο τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης συνεννοήθηκε τότε μὲ τὸν Ὀδυσσεά Ἀνδρουῦτσο, πού ἔβιασε τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδας κι ἐμπόδισε τὸ Δράμαλη νὰ ὑποχωρήσῃ στὴ Στερεά. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἄρχισε νὰ λιώνῃ ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ στερήσεις καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δράμαλης πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1822. Τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του, 2 χιλ. ἄνθρωποι μονάχα, προσπάθησαν νὰ γλιτώσουν στὴν Πάτρα ἀκολουθώντας τὴν παραλία τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Ἐκεῖ ὅμως τοὺς χτύπησαν οἱ πρόκριτοι τῆς Ἀχαΐας καὶ λίγους μόνο ἔσωσε μὲ τὰ πλοῖα ὁ Γιουσοῦφ πασὰς τῆς Πάτρας. Σὲ λίγο οἱ Ἕλληνες κυρίεψαν τὸ Παλαμίδι, τὸ φρούριο τοῦ Ναυπλίου, καὶ ἀμέσως ὕστερα πῆραν καὶ τὸ Ναύπλιο.

Ὁ σουλτάνος θεώρησε τὸ Χουρσίτ πασὰ ὑπεύθυνο γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη, γιατί δὲν τὸν ἐβοήθησε. Ἐκεῖνος φοβήθηκε τὴν ὀργή του καὶ αὐτοκτόνησε. Τέτοιο ἐλεεινὸ τέλος πῆρε ἡ μεγάλη ἐπίθεση τῶν Τούρκων στὰ 1822. Οἱ τρεῖς κυριώτεροι ἀρχηγοὶ τῆς ἐκστρατείας, ὁ Χουρσίτ, ὁ Δράμαλης καὶ ὁ Καρὰ-Ἀλῆς, ἦταν πεθαμένοι καὶ βγῆκαν γελασμένοι στὶς ἐλπίδες τους τόσο οἱ Τούρκοι ὅσο καὶ οἱ τουρκόφιλοι διπλωμάτες τῆς Εὐρώπης.

38. Μάρκος Μπότσαρης

Τὸν ἐρχόμενο χρόνο 1823 ὁ σουλτάνος ἔστειλε νέο στρατὸ στὴν Ἑλλάδα. Αὐτὴ τὴ φορὰ τὸ σημαντικώτερο σῶμα προχώρησε ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα. Ἦταν 16 χιλ. ἐμπειροπόλεμοι Τουρκοαρβανῖτες μὲ ἀρχηγὸ τὸν πασὰ τῆς Σκόδρας Μουσταφάμπεη καὶ τὸν Ὁμερ Βριόνη.

Προχώρησαν χωρισμένοι σὲ δυὸ σώματα. Ὁ πρῶτος ἀπὸ τὰ Ἄγραφα, ὁ δεύτερος ἀπὸ τὸν Κραβασαρά. Εἶχαν σχέδιο νὰ συναντηθοῦν στὸ Μεσολόγγι, πού τὸ εἶχε ἀποκλείσει ὁ τουρκικὸς στόλος ἀπὸ τὴ θάλασσα.

Ἡ κατάσταση στὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα ἦταν ἔλεεινή.

Μ. Μπότσαρης

Ὁ στρατὸς βρισκόταν σὲ μεγάλη παραλυσία καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ μάλωναν μεταξύ τους γιὰ τὴν ἀρχηγία. Ἀλλὰ τὴν κατάσταση τὴν ἔσωσε ὁ ἥρωικὸς ὀπλαρχηγὸς τῶν Σουλιωτῶν Μάρκος Μπότσαρης. Ὁ Μπότσαρης γεννήθηκε στὸ Σοῦλι στὰ 1790 καὶ ἦταν γιὸς τοῦ Κίτσου Μπότσαρη. Ἦταν ἀνδρεῖος καὶ λιγόλογος καὶ εἶχε προσφέρει ὡς τώρα σημαντικὲς ὑπηρεσίες στὸν

ἀγῶνα. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις βλέποντας τὸν κίνδυνον, τὸν εἶχε διορίσει ἀρχιστράτηγον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδας. Οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοὶ ὁμοῦς δυσαρροσθήθηκαν καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ὑπακούσουν. Τότε ὁ Μπότσαρης πῆρε τὸ δῖπλωμα τῆς ἀρχιστρατηγίας, πού τοῦ εἶχε δώσει ἡ κυβέρνησις, τὸ ἔσκισε καὶ εἶπε στοὺς ἄλλους: «Ὅποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει δῖπλωμα μεθαύριο μπροστὰ στὸν ἐχθρό». Καὶ κίνησε νὰ συναντήσῃ τοὺς Ἀρβανῖτες. Τὸν ἀκολούθησαν μόνο 350 Σουλιῶτες.

Στὸ μεταξὺ ἡ πρωτοπορία τοῦ Μουσταφάμπεη ἔφτασε στὸ Καρπενήσι καὶ κατασκήνωσε κοντὰ στὴν πόλη. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Ἀκαρνανίας δὲν ἤρθαν, ὅπως εἶχαν ὑποσχεθῆ, καὶ ὁ Μπότσαρης εἶδε πὼς δὲν μποροῦσε μὲ τοὺς λίγους ἀνδρείους του νὰ χτυπήσῃ τὸν πολυἀριθμὸ ἐχθρό. Ἀποφάσισε λοιπὸν νὰ τοὺς προσβάλλῃ ξαφνικὰ τῆ νύχτα. Στις 9 Αὐγούστου λοιπὸν τὰ μεσάνυχτα μπῆκε μὲ τοὺς συντρόφους του στὸ τουρκικὸ στρατόπεδο, καὶ ἔφερε μεγάλη σύγχυση στοὺς ἐχθρούς. Παραζαλισμένοι οἱ Ἀρβανῖτες ἄρχισαν νὰ χτυποῦν ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἐκεῖ πού προσπαθοῦσε ὁμοῦς ὁ Μπότσαρης ν' ἀνεβῆ σ' ἓνα ἐχθρικὸ χαράκωμα μιὰ σφαῖρα τὸν βρῖσκει στὸ μέτωπο καὶ πέφτει νεκρός. Οἱ σύντροφοὶ του πῆραν στὸν ὄμο τὸ **1823** σῶμα του καὶ τὸ ἔφεραν μαζί μὲ πολλὰ λάφυρα στὸ Μεσολόγγι. Ἐκεῖ τὸν ἔθαψαν μὲ πολλὰς τιμὰς καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάδα θρήνησε τὸ θάνατον τοῦ ἡρωικοῦ Σουλιώτη.

Ὑστερ' ἀπὸ τὴ μάχη τοῦ Καρπενησιοῦ οἱ Τοῦρκοι στρατηγοὶ προχώρησαν καὶ πολιορκήσαν τὸ Αἰτωλικόν, πού εἶναι μιὰ κωμόπολις στὸ βάθος τοῦ κόλπου τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ πολιορκία βάσταξε δυὸ μῆνες, ἀλλὰ οἱ

ἐχθροὶ ἀναγκάστηκαν νὰ λύσουν τὴν πολιορκία, γιὰ τὸ ἔπεσε βαρυχειμωνιά καὶ ἀρρώστειες στὸ στράτευμα.

39. Ἐμφύλιος πόλεμος

Οἱ Ἕλληνες μὲ ἀληθινὸ ἥρωισμὸ εἶχαν ἀποκρούσει ὡς τώρα τὶς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Ἄρχισε ὁμως τώρα ν' ἀπειλῆ τὴν ἐπανάσταση ἄλλος κίνδυνος. Οἱ Ἕλληνες χωρίστηκαν σὲ κόμματα καὶ ἄρχισαν νὰ μαλώνουν μὲ τέτοιο πάθος, ὥστε κατάντησε σ' ἐμφύλιο πόλεμο.

Εἶδαμε πὼς στὴν πρώτη ἐθνοσύλευση νίκησαν οἱ πολιτικοὶ καὶ αὐτοὶ κυβέρνησαν τὸ 1822 καὶ 1823 τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ στὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Δράμαλη ἢ κυβέρνηση καὶ οἱ πολιτικοὶ ἔδειξαν κακὴ διαγωγή. Ἐφυγαν ἔμπρὸς στὸν ἐχθρὸ καὶ ἔτρεξαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ ζωὴ τους πάνω στὰ πλοῖα στὸν Ἀργολικὸ κόλπο. Τὸ ἐναντίο, οἱ στρατιωτικοὶ ἔμειναν, πολέμησαν, νίκησαν καὶ μὲ τὸ γόητρο, ποὺ εἶχαν ὕστερα ἀπὸ τὴ νίκη, δὲν ἤθελαν πιά ν' ἀφήσουν τὴν κυβέρνηση στοὺς πολιτικούς, ποὺ τοὺς ὠνόμαζαν περιφρονητικὰ *καλαμαράδες*.

Στὰ 1823 ἔγινε νέα ἐθνικὴ συνέλευση στὸ Ἄστρος, ἢ *δεύτερη ἐθνικὴ συνέλευση*. Σ' αὐτὴν ἐπικράτησαν πάλι οἱ πολιτικοί. Πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ ἔγινε ὁ Πετρόμπεης, τοῦ βουλευτικοῦ ὁ Μαυροκορδάτος. Ἡ συνέλευση κατάργησε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιστρατήγου, ποὺ εἶχαν δώσει στὸν Κολοκοτρώνη. Αὐτὰ θύμωσαν τοὺς στρατιωτικούς, καὶ προπάντων τὸν ἀρχηγό τους τὸν Κολοκοτρώνη. Οἱ πολιτικοὶ ὁμως γιὰ νὰ τὸν ἡσυχάσουν, τὸν ἐδιώρισαν μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ. Μὰ σὲ λίγο ὁ Κολοκοτρώνης φιλονίκησε μὲ τὸ Μαυροκορ-

δάτο και εκείνος ἔφυγε στο Κρανίδι, ὅπου μαζεύτηκαν ὅλοι οἱ βουλευτές. Ὁ Κολοκοτρώνης πάλι μὲ τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐγκαταστάθηκε στὴν Τρίπολη καὶ ἤθελε ἀπ' ἐκαῖ νὰ κυβερνᾷ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ βουλή τοῦ Κρανιδιοῦ ὁμως ἀποκήρυξε τὸ Θεόδωρο Κολοκοτρώνη καὶ ἔβγαλε νέο νομοτελεστικὸ μὲ πρόεδρο τὸ **Γεώργιο Κουντουριώτη**. Ἔτσι ἡ Ἑλλάδα εἶχε δυὸ κυβερνήσεις, μιὰ στο Κρανίδι καὶ μιὰ στὴν Τρίπολη.

Σὲ λίγο ἄρχισε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Ἐγιναν πολλὲς ἀσχημιές, γιὰ καλὴ ὁμως τύχη αἷμα δὲ χύθηκε. Στὸ τέλος ὁ Κολοκοτρώνης εἶδε πὼς δὲν μποροῦσε νὰ ὑπερ-σχύση καὶ ζήτησε ἀμνηστία. Ἡ κυβέρνηση τοῦ ἔδωσε ἀμνηστία καὶ ὅλα ἠσύχασαν γιὰ μιὰ στιγμή.

Ἀλλὰ σὲ λίγο ἄρχισε δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος. Αὐτὴ τὴ φορὰ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου ἦταν μὲ τὸ μέρος τοῦ Κολοκοτρώνη, γιὰ τὶς ἀνώτερες θέσεις τὶς εἶχαν πάρει Στερεοελλαδίτες καὶ νησιῶτες Σήκωσαν ἐπανάσταση σὲ πολλὰ μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κυβέρνηση ὁμως ἔδειξε μεγάλη δραστηριότητα. Προσκάλεσε τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα, ποὺ περ-σάν στὴν Πελοπόννησο μὲ τοὺς ἀρχηγούς των, τὸ Γκούρα καὶ τὸν Καραϊσκάκη, καὶ ἔπνιξαν τὴν ἐξέγερση. Ὁ γιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος σκοτώθηκε σὲ μιὰ συμπλοκὴ ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά. Ἐπίασαν τὸ γέρο Κολοκοτρώνη μαζί μὲ 14 πρόκριτους καὶ τοὺς ὠδήγη-σαν στὴν Ὑδρα, ὅπου τοὺς φυλάκισαν στο μοναστήρι τοῦ προφήτη Ἡλία τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1825.

Στὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα ὁ ἐμφύλιος πόλεμος εἶχε τραγικώτερες συνέπειες. Ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουῆτος, ὁ ἥρωας τῆς Γραβιάς, φίλος τοῦ Κολοκοτρώνη, σηκώθηκε νὰ πολεμήσῃ τοὺς πολιτικούς. Ἡ κυβέρνηση ὁμως ἔστειλε

έναντίον του τὸ Γκούρα, ποὺ ἦταν ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρο του. Ὁ Γκούρας ἔπιασε τὸν Ὀδυσσεά καὶ τὸν ἐφυλάκισε σ' ἓναν πύργο, στὴν Ἀκρόπολη τῆς Ἀθήνας. Στις 16 Ἰουλίου 1825 τὸ πρωὶ ὁ Ὀδυσσεάς βρέθηκε σκοτωμένος στὴν Ἀκρόπολη ἔμπρός, κάτω ἀπὸ τὰ τεῖχη. Διαδόθηκε πὼς γκρεμίστηκε προσπαθώντας νὰ φύγη, φαίνεται ὅμως πὼς τὸν γκρέμισε ὁ Γκούρας.

40. Οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση— Οἱ φιλέλληνες

Ἡ ἐπανάσταση καὶ τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων γέννησαν μεγάλο ἐνθουσιασμὸ στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Σὲ ὅλα τὰ κράτη ὁ λαὸς ἔβλεπε μὲ συμπάθεια τὸ μικρὸ ἑλληνικὸ λαὸ νὰ πολεμᾷ μὲ μεγάλη αὐτοκρατορία γιὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησία του. Οἱ βασιλεῖς ὅμως καὶ οἱ διπλωμάτες δὲν εἶδαν μὲ καλὸ μάτι τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάσταση. Τὴν Εὐρώπῃ τὴν κυβερνοῦσαν τότε ἀπολυταρχικοὶ καὶ ἐγωῖστικοὶ ἄρχοντες, ποὺ πίεζαν τὸ λαὸ καὶ δὲν ἤθελαν νὰ τοῦ δώσουν καμμιά ἐλευθερία. Φοβήθηκαν λοιπὸν μήπως ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση γίνῃ παράδειγμα στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Γι' αὐτὸ προσπάθησαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τὴν πνίξουν.

Μεγάλῃ δύναμῃ εἶχε τότε ἡ Αὐστρία, ποὺ διεύθυνε τὴν πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης. Ἡ Αὐστρία εἶχε ἓναν πονηρὸ καὶ δεσποτικὸ πρωθυπουργό, τὸ *Μέτερνιχ*, ποὺ καταδίωκε ὅσους εἶχαν ἰδέες φιλελεύθερες. Ὁ Μέτερνιχ πολέμησε μὲ ὅλη του τὴ δύναμῃ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση καὶ ἔδινε συμβουλὲς καὶ θάρρος στὸ Σουλτάνο γιὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν Ἑλλάδα. Κατώρθωσε μάλιστα νὰ πάρῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν τσάρο τῆς Ρωσίας Ἀλέ-

ξαντρο. Μὰ καὶ οἱ κυβερνήσεις τῶν ἄλλων κρατῶν, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἦταν σύμφωνες μὲ τὸ Μέ-
τεριχ.

Ὡστόσο οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης χαιρέτησαν μ' ἐνθου-
σιασμό τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση καὶ εἶχαν ὅλοι μιὰ
εὐχὴ, νὰ κερδίσουν οἱ Ἕλληνες. Οἱ δημοσιογράφοι τῆς
Εὐρώπης ἔδιναν περιγραφὰς τῶν μαχῶν, οἱ ποιητὲς ἔψα-
λαν τὴν παλληκαριὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ οἱ καλλιτέχνες
ζωγράφιζαν τὰ κατορθώματα καὶ τὰ δυστυχήματά τους.
Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν σύλλογοι, σύ-
ναζαν χρήματα καὶ ἔστειλαν πολεμοφόδια στὴν Ἑλλάδα.
Πολλοὶ Εὐρωπαῖοι ἦρθαν στὴν Ἑλλάδα νὰ πολεμήσουν
γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς κι ἔχυσαν τὸ αἷμα τους, ὅπως εἶ-
δαμε στὴ μάχη τοῦ Πέτα. Τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς, ποὺ
ἔδειξαν τόση ἀγάπη στὴν Ἑλλάδα, τοὺς ὠνόμασαν φι-
λέλληνες.

Τόσο μεγάλη ἦταν ἡ συμπάθεια τῶν λαῶν τῆς Εὐ-
ρώπης γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὥστε στὸ τέλος κατώρθωσαν
ν' ἀναγκάσουν τὶς κυβερνήσεις τους ν' ἀφήσουν τὴ φιλο-
τουρκικὴ πολιτικὴ καὶ νὰ βοηθήσουν τὴν Ἑλλάδα.
Πρῶτα ἄλλαξε ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν ἡμέρα,
ποὺ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ἔγινε ὁ περίφημος πολι-
τευτὴς *Γεώργιος Κάνιγκ*, ἀπὸ τοὺς θερμότερους φιλέλ-
ληνες. Ὁ Κάνιγκ μὲ πολλὴ προθυμία ὑποστήριξε τοὺς
Ἕλληνες. Σὲ λίγο ἄλλαξε καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας
καὶ γενικὰ οἱ εὐρωπαϊκὲς κυβερνήσεις εἶδαν πὼς ἦταν
ἀνάγκη νὰ βοηθήσουν τὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ
τὸν τουρκικὸ ζυγὸ.

41. Ὁ λόρδος Μπαίρον ἔρχεται στὴν Ἑλλάδα
Ὀνομαστότερος ἀπ' ὅλους τοὺς φιλέλληνες ἔγινε ὁ

ἄγγλος ποιητὴς λόρδος Μπάιρον, ποὺ οἱ Ἕλληνες τὸν εἶπαν Βύρωνα. Γεννημένος ἀπὸ μεγάλη οἰκογένεια, ὁ Μπάιρον εἶχε τὸν τίτλο τοῦ λόρδου καὶ πολὺ νέος ἔγινε ὀνομαστός μὲ τὰ ποιήματά του. Εἶχε θερμὴ ψυχὴ καὶ ζωερὴ φαντασία καὶ ἔγραφε ποιήματα μὲ πολὺ πάθος.

Ὁ Μπάιρον ἦταν ἄνθρωπος ἀνήσυχος. Ἐφυγε ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ περιηγήθηκε πολλὰς χώρας. Εἶχε πάει στὴν Πορτογαλία, ἔμεινε πολὺν καιρὸ στὴν Ἰταλία, πῆγε στὴ Σμύρνη, στὴν Πόλη καὶ πέρασε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα. Τότε ἡ Ἑλλάδα ἦταν ὑποδουλωμένη στοὺς Τούρκους. Ὁ Μπάιρον εἶδε παντοῦ δυστυχία καὶ τοὺς Ἕλληνες ταπεινοὺς καὶ δειλοὺς νὰ σκύβουν τὸ κεφάλι στοὺς Τούρκους.

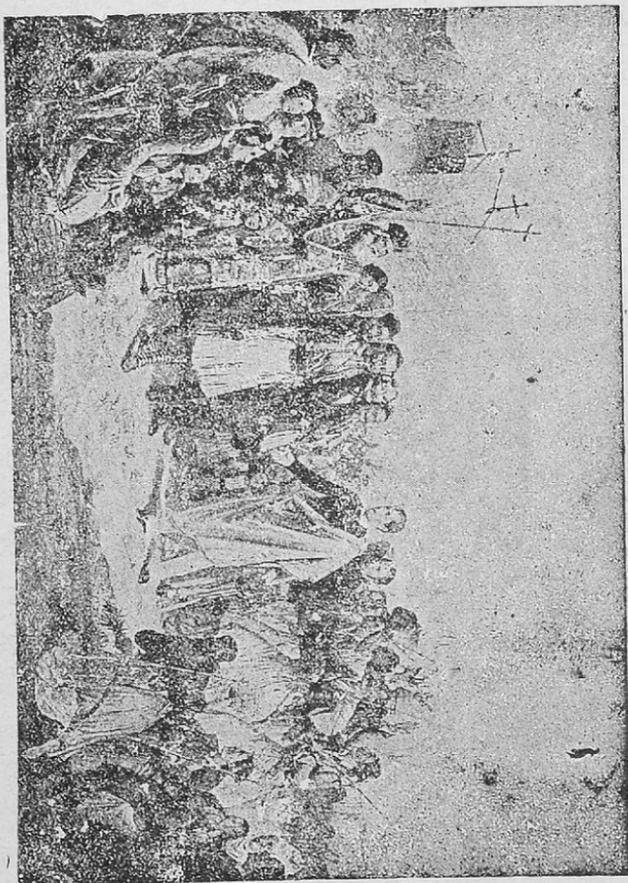
Ἡ ψυχὴ του πληγώθηκε, γιὰ τὴν εἶδε σὲ ποιά κατάσταση εἶχε καταστήσει ἡ χώρα αὐτή, ὅπου εἶχε ζήσει ἄλλοτε ὁ δοξασιμὸς ἀρχαῖος ἑλληνικὸς λαός. Ἡ Ἑλλάδα τοῦ φάνηκε σὰ χώρα νεκρὴ. Μόνο ὁ οὐρανὸς καὶ τὸ κλίμα τῆς ἦταν ἀκόμη ὡραία ὅπως στὰ παλιὰ χρόνια.

«Ἡ Ἑλλάδα εἶναι νεκρὴ καὶ κρύα, ἔψαλλε, νεκρὴ μὰ ὡραία, ψυχρὴ ἀλλὰ γλυκιά. Σοῦ προξενεῖ ὁμως φρίκη, γιὰ τὴν σὲ κανένα μέρος δὲ βλέπεις σημεῖα ζωῆς». Τότε πίστευε πὼς οἱ Ἕλληνες τοῦ καιροῦ του εἶναι ἀνάξιοι ἀπόγονοι μεγάλων προγόνων καὶ πὼς ποτὲ δὲ θὰ κατορθώσουν νὰ γλιτώσουν ἀπὸ τὴν τουρκικὴ σκλαβιά.

Ὅταν ὁμως ἔμαθε πὼς οἱ Ἕλληνες πῆραν τὰ ὄπλα, γιὰ νὰ κερδίσουν πάλι τὴν ἀνεξαρτησίαν τους, ἄλλαξε γνώμη. Θαύμασε καὶ ἀγάπησε τοὺς πολεμιστὰς τῆς καὶ θέλησε νὰ τοὺς βοηθήσῃ. Γι' αὐτὸ δέχτηκε μὲ προθυμία, ὅταν ὁ φιλελληνικὸς σύλλογος τοῦ Λονδίνου τὸν παρακάλεσε νὰ πάη στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ δώσῃ στὴν ἑλληνικὴ κυβέρνηση τὰ χρήματα, ποὺ εἶχαν μαζέψει οἱ φιλέλ-

λινες στην Ἀγγλία. Ὁ Μπάιρον ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο
ἔγραψε στοὺς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων, ἐξορκίζοντάς

Ὁ Μπάιρον ἀποβιβάζεται στὸ Μεσολόγγι

τους ν' ἀφήσουν τὶς φιλονικίες καὶ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο.
Τέλος ἔφτασε ὁ ἴδιος στὸ Μεσολόγγι τὸ Δεκέμβρη τοῦ
1823. Στὸ δρόμο τὸ πλοῖο του κινδύνεψε νὰ πιαστῇ
ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

«Σὲ περιμένομε ὅπως τὰ χελιδόνια τῆ μητέρα τους»
φώναξε ὁ λαός, ὅταν τὸνεῖδε ν' ἀποβιβάζεται. Ὁ Μπαίρον
ἐργάστηκε μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ γιὰ τὸν ἀγῶνα. Χάρισε
ὅλη τὴ μεγάλη του περιουσία στὴν Ἑλλάδα καὶ σχημά-

Ὁ Μπαίρον

τισε μὲ δικὰ του ἔξοδα σῶμα στρατιωτικὸ ἀπὸ τοὺς
Σουλιῶτες τοῦ Μπότσορη. Γιὰ κακὴ ὅμως τύχη ἦταν
σύντομη ἡ ζωὴ του στὴν Ἑλλάδα. Τὸ βαρὺ κλίμα τοῦ
Μεσολογγιοῦ ἔβλαψε τὴν υἰγεία του. Στὶς 15 Φεβρουα-
ρίου τοῦ 1824 ὁ πυρετὸς τὸν ἔρριξε κάτω καὶ πέθανε

στις 19 Ἀπριλίου. Μόλις τρεῖς μῆνες εἶχαν περάσει ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφτασε στὴν Ἑλλάδα.

Οἱ Ἕλληνες θρήνησαν τὸ θάνατό του σὰ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ καὶ δὲ λησμόνησαν τὸν ἔξοχο ἄνθρωπο, ποὺ θυσίασε ὄλα, τὴν ἡσυχία, τὴν περιουσία καὶ τέλος τὴ ζωὴ του, γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας τους. Σὲ πολλὰ μέρη ἔστησαν τὸ ἄγαλμά του καὶ τελευταῖα, ἐπειδὴ στὶς 19 Ἀπριλίου 1924 ἔκλεισαν ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του, ἔγιναν μεγάλες γιορτὲς στὴν Ἑλλάδα.

42. Τουρκοαιγυπτιακὴ ἐκστρατεία Ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν

Ὁ σουλτάνος κατάλαβε πὼς δὲν μπορούσε νὰ πνίξῃ μόνος μὲ τὴ δική του δύναμη τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Γι' αὐτὸ ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου *Μεχμέτ Ἀλῆ*.

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἦταν ἓνας πολὺ ἔξυπνος ἄνθρωπος. Ἀπὸ φτωχὸς καὶ ἀσήμαντος κατώρθωσε νὰ γίνῃ διοικητὴς στὴν Αἴγυπτο καὶ σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὸ σουλτάνο. Προσκάλεσε Γάλλους ἀξιωματικούς καὶ μηχανικούς καὶ ὠργάνωσαν τὸ στρατὸ καὶ τὸ στόλο του κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸ σύστημα καὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ εἶχε μεγάλη δύναμη. Ὁ σουλτάνος ὑποσχέθηκε νὰ τοῦ δώσῃ τὴν Κρήτη καὶ τὸ γιό του Ἰβραῖμ νὰ τὸν κάμῃ διοικητὴ στὴν Πελοπόννησο. Συμφώνησαν λοιπὸν ὁ σουλτάνος καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς νὰ χτυπήσουν τοὺς Ἕλληνες.

Τὸ σχέδιο τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἦταν νὰ κυριέψουν πρῶτα μὲ τὸ στόλο τὰ ναυτικὰ νησιά. Ὑστερα οἱ Αἰγύπτιοι θὰ ἔστελναν στρατὸ στὴν Πελο

πόννησο καὶ οἱ Τοῦρκοι πασάδες θὰ πήγαιναν νὰ ὑποτάξουν τὴ Στερεά. Ἔτσι θὰ ἔσβηνε ἡ ἐπανάσταση.

Νέα δυνατὴ ἀνεμοζάλη ξέσπασε ἔτσι πάνω στὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἕλληνες ὁμως δὲν εἶχαν βάλει γνώση. Τὰ κομματικὰ πάθη τοὺς τύφλωναν καὶ ἔξακολουθοῦσαν νὰ μαλώνουν μεταξύ τους. Ὁ Κολοκοτρώνης ἦταν φυλακισμένος καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη σπατάλησε τὰ χρήματα ποὺ εἶχε δανειστῆ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία στὰ κομματικὰ, καὶ δὲν ἔκαμε καμιὰ ἐτοιμασία. Ὁ κίνδυνος ἦταν μέγας, γιατί χωρὶς χρήματα ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν μποροῦσε νὰ σαλέψη.

Πρῶτοι κινήθηκαν οἱ Αἰγύπτιοι. Ἀρχιστράτηγο εἶχαν τὸ γιὸ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ *Ἰβραΐμ*, ποῦ ἦταν ἱκανὸς στρατηγός, δραστήριος καὶ τολμηρός. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἔκαμε ἀπόβαση στὴν Κρήτη καὶ βούτηξε στὸ αἶμα τὸ νησί. Ὁ ἄγριος στρατηγὸς Χουσεῖν ἐπνίξε μὲ τὸν καπνὸ στὴ θέσῃ Μελιδόνη μέσα σὲ μιὰ σπηλιά 370 γυναικόπαιδα, ποὺ εἶχαν κρυφτῆ ἐκεῖ μέσα. Οἱ Αἰγύπτιοι κατόπι χτύπησαν καὶ κατάστρεψαν τὴν *Κάσο* στὶς 6 Ἰανουαρίου 1824.

Ὁ σουλτάνος πάλι πρόσταξε τὸ ναύαρχό του Χοσρὲφ πασά νὰ καταστρέψῃ τὰ *Ψαρά*, ποὺ τὰ μισοῦσαν πολλοὶ οἱ Τοῦρκοι, γιατί οἱ Ψαριανοὶ ἔκαναν συχνὰς ἐπιδρομὰς στὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ εἶχαν καταντήσει ὁ τρόμος τῶν κατοίκων. Στὴν ἀρχὴ τοῦ Ἰουλίου ὁ τουρκικὸς στόλος φάνηκε μπροστὰ στὸ νησί καὶ ἀφοῦ τὸ βομβάρδισε, ἀποβίβασε μερικὰς χιλιάδες στρατό. Οἱ Ψαριανοὶ ἔκαμαν τὸ λάθος νὰ προσμείνουν τοὺς Τοῦρκους στὴ στεριά. Ἀπὸ τὰ περισσότερα καρόβια εἶχαν βγάλει μάλιστα τὸ τιμόνι, γιὰ νὰ μὴν μπορέσει νὰ φύγῃ κανεὶς.

Ταραγμένοι οί Ψαριανοί ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ ἀπόβαση, πολέμησαν χωρισμένοι καὶ ἔπαθαν φοβερὴ καταστροφή. Οἱ Τοῦρκοι ἔσφαξαν σχεδὸν ὄλους τοὺς ἄντρες καὶ τίς περισσότερες γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ μαζὶ μὲ τοὺς Χιῶτες πρόσφυγες. Ἀπὸ τοὺς 7 χιλ. Ψαριανούς σκοτώθηκαν οἱ μισοί. Ἀπὸ τοὺς 20 χιλ. πρόσφυγες ἔσφαξαν ἢ πούλησαν δούλους 15 χιλ. Γλίτωσαν μόνο 16 πλοῖα καὶ 7 πυρπολικά. Ὁλος ὁ ἄλλος στόλος **1824** τῶν Ψαριανῶν ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν, πὸν ἔγινε στίς 2 Ἰουλίου τοῦ 1824.

Οἱ Τοῦρκοι θέλησαν ἔπειτα νὰ καταστρέψουν τὴ Σάμο. Τότε ὁμως φάνηκε πόσο εὐκολα μπορούσαν νὰ προλάβουν οἱ Ἕλληνες τὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, πὸν εἶχε πάρει στὸ μεταξὺ χρήματα ἀπὸ τὴν κυβέρνηση, κινήθηκε καὶ γλίτωσε τὴ Σάμο. Οἱ τολμηροὶ ναυτικοὶ ρίχτηκαν στὸν τουρκικὸ στόλο καὶ δὲν τὸν ἄφησαν νὰ κάμῃ ἀπόβαση. Ὁ Χοσερέφ ὑποχώρησε στὴν παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκεῖ ἔφτασαν καὶ τὰ αἰγυπτιακὰ πλοῖα μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἰβραῖμ πασὰ καὶ ὁ ἐνωμένος τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἔκαμε μιὰ τεράστια δύναμη. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἦταν πολὺ μικρότερος, μὰ ἔδειξε ἀσύγκριτο θάρρος καὶ ἀνάγκασε τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὑποχωρήσουν ὡς τὴ νοτιοδυτικὴ ἄκρη τῆς Μ. Ἀσίας. Ναύαρχος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἦταν τώρα ὁ Ἄνδρέας Μιαούλης.

Στίς δυὸ Σεπτεμβρίου τοῦ 1824 ἔγινε μεγάλη ναυμαχία στὸν *κόλπο τοῦ Γέροντα*, πὸν βρίσκεται πάνω ἀπὸ τὴν χερσόνησο, ὅπου ἦταν χτισμένη ἡ παλιὰ ἑλληνικὴ ἀποικία Ἀλικαρνασός. Οἱ Αἰγύπτιοι πολέμησαν μὲ θάρρος. Περιφρονοῦσαν τὰ μικρὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, πὸν

μὲ τὰ ἀδύνατα κανόνια τους δὲν μποροῦσαν νὰ τοὺς φτάσουν. Ὅταν ὁμως δυὸ ὑδραίικα πυρπολικά ἔκαψαν μιὰ φρεγάτα, οἱ ἐχθροὶ φοβισμένοι πῆγαν νὰ ζητήσουν ἀσφάλεια στὴν Ἀλικαρνασσὸ καὶ στὴν Κῶ. Αὐτὴ εἶναι ἡ περίφημη *ναυμαχία τοῦ Γέροντα*. Σὲ λίγο ὁ Χοσρέφ γύρισε στὸν Ἑλλάσποντο καὶ ὁ Ἰμπραΐμ ὑποχώρησε στὴν Κρήτη.

43 Ὁ Ἰβραΐμ ἀποβιβάζεται στὴν Πελοπόννησο

Ὁ Μιαούλης νόμιζε πὼς ὁ Ἰβραΐμ θὰ διακόψη τὶς πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις τὸ χειμῶνα, μὰ ὁ αἰγύπτιος στρατηγὸς ἀφοῦ συγκέντρωσε τὶς δυνάμεις του καὶ πῆρε νέα βοήθεια ἀπὸ τὸ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἔπλευσε στὴν Πελοπόννησο καὶ στὶς 12 Φεβρουαρίου 1825 ἀποβίβασε στὴ Μεθώνη 6 χιλ. πεζοὺς, 500 ἵππεις καὶ πολλὰ κανόνια. Ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς ἀμέσως ἀπλώθηκε στὴ μεσηνιακὴ χερσόνησο, πῆρε τὴν Κορώνη καὶ προχώρησε κατὰ τὰ δυὸ φρούρια τῆς Πύλου, τὸ Νεόκαστρο καὶ τὸ Ναβαρίνο.

Στὴν Πελοπόννησο δὲν εἶχε γίνει καμμιά ἐτοιμασία γιὰ ν' ἀντικρίσουν τὸν ἐχθρό. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη εἶχε σπαταλήσει τὰ χρήματα στὶς κομματικὲς ἀνάγκες. Ἔλεγε στὸν κόσμον πὼς ἔχει 30 χιλ. στρατό, ἀλλὰ τὴ στιγμὴ τοῦ κινδύνου δὲ βρέθηκαν οὔτε 3 χιλιάδες. Ὁ Κουντουριώτης φαντάστηκε πὼς μποροῦσε ὁ ἴδιος νὰ ὀδηγήσῃ τὸ στρατό. Κουρασμένος ὁμως ἀπὸ τὸ ἄλογο, ἀφοῦ προχώρησε λίγο διάστημα, ἔφυγε πίσω στὴν Ὑδρα ἀφήνοντας τοποτηρητὴ τὸν πλοίαρχο Σκούρη. Καὶ ὁ στρατὸς του σκόρπισε μόλις ἀντίκρισε τοὺς Αἰγυπτίους στὴ θέση Κρεμμύδι.

Ὁ Ἰβραῖμ χτύπησε τότε τὰ φρούρια τῆς Πύλου. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν κάμει τὴν ἀπερισκεψία ν' ἀποβιβάσουν στρατὸ στὸ μικρὸ νησὶ Σφακτηρία, πού εἶναι στὴν εἴσοδο τοῦ κόλπου τοῦ Ναβαρίνου. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὀνομαστότερους Ἕλληνες πολεμιστὲς καὶ πολιτικοὺς ἦταν ἐκεῖ μὲ τὸ στρατό. Ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος ἀπέκλεισε τὸ νησὶ καὶ τὸ λιμένα καὶ ὕστερ' ἀπὸ δυνατὸ βομβαρδισμὸ ἀποβίβασε στρατό. Ἐγινε φοβερὴ πάλη. Οἱ Ἕλληνες ἢ σκοτώθηκαν ἢ αἰχμαλωτίστηκαν. Ὁ Τσαμαδός, ὁ Ἀναγνώσταρὰς καὶ ὁ Ἴταλὸς φιλέλληνας Σανταρόζας ἔπεσαν νεκροί. Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Σαχτούρης μόλις γλίτωσαν μὲ τὸν Ἄρη, τὸ πλοῖο τοῦ Τσαμαδοῦ, πού πέρασε ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς σφαῖρες τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. Ὑστερα ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀποτυχία τὰ δυὸ φρούρια παραδόθηκαν στοὺς Αἰγυπτίους.

44. Θάνατος τοῦ Παπαφλέσα

Ἡ κατάσταση στὴν Πελοπόννησο ἦταν ἀπελπιστική. Ὁ κόσμος ζητοῦσε τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, πού ἡ Κυβέρνηση βαστοῦσε πάντοτε στὴ φυλακὴ. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς κανεὶς δὲν τολμοῦσε ν' ἀντιταχθῆ στοὺς Αἰγυπτίους. Ὁ ἴδιος ὁ Πετρόμπεης ἔγραφε στὸν Παπαφλέσα καὶ τοῦ ἔλεγε πῶς ὁ Ἰβραῖμ εἶναι ἀνίκητος καὶ τὸν παρωμοίαζε μὲ τὸ Ναπολέοντα.

Τότε ὁ Παπαφλέσας ἀποφάσισε μόνος ν' ἀντικρίση τὸν ἐχθρό. Προχώρησε ὡς τὸ *Μανιάκι* τῆς Πυλίας καὶ ἔκαμε μερικὰ πρόχειρα ὀχυρώματα. Ὅταν ὁμως φάνηκαν οἱ Αἰγύπτιοι, ὁ περισσότερος στρατός του σκορπίστηκε κι ἔμειναν μόνον τρακόσιοι πιστοὶ στὸν Παπα-

φλέσα. Ἄντιστάθηκαν μὲ μανία στοὺς Αἰγυπτίους καὶ σκοτώθηκαν ὅλοι μαζί μὲ τὸν ἀρχηγό τους (1 Ἰουνίου). Ἔτσι ὁ γενναῖος ἀρχιμαντρίτης ἔμεινε πιστὸς στὸ κήρυγμά του καὶ ἡ θυσία του δὲν ἦταν μάταιη, γιατί ἔδωσε θάρρος στοὺς Ἕλληνες δείχνοντας πῶς εἶναι δυνατὸ ν' ἀντισταθοῦν στοὺς Αἰγυπτίους.

Δυὸ μέρες πρὶν γίνῃ ἡ καταστροφή στὸ Μανιάκι ἡ κυβέρνησις ἔβγαλε ἀπὸ τὴ φυλακὴ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς ἄλλους προκρίτους. Ὁ λαὸς δέχτηκε μὲ ζητωκραυγὰς τὸ γέρο πολεμιστή, μὰ τὸ ἔργο τοῦ Κολοκοτρώνη ἦταν τώρα πολὺ δυσκολώτερο παρὰ στὴν ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλης. Πολλοὶ ἔτρεξαν νὰ πολεμήσουν μαζί του, ἀλλὰ στίς συγκρούσεις φάνηκε πόσο ἀνώτεροι ἦταν οἱ ταχτικοὶ τοῦ Ἰβραΐμ. Ὁ Κολοκοτρώνης συλλογίστηκε νὰ κάψῃ ὅλη τὴ χώρα γιὰ νὰ τὸν φέρῃ σὲ δύσκολη θέσι. Ἀλλὰ ὁ Αἰγύπτιος στρατηλάτης προχώρησε πολὺ γρήγορα. Πῆρε τὴν Τρίπολη πού ὁ Κολοκοτρώνης δὲν πρόφτασε νὰ τὴν κάψῃ καὶ ρίχτηκε μὲ ἀκράτητη ὄρμη κατὰ τὸ Ναύπλιο. Κατεβαίνοντας ἀπὸ τὰ ὑψώματα τῆς Ἀρκαδίας πρὸς τὸν κάμπο τοῦ Ναυπλίου ξεχώρισε ἀπὸ μακριὰ τὸ Σαρωνικὸ καὶ τὴν Ὑδρα.

« Ἄχ! μικρὴ Ἀγγλία, φώναξε, πότε θὰ σὲ βάλω στὸ χέρι! »

Ἐξαφνα ὁμως στηλώθηκε ἐμπρὸς του ὁ Ὑψηλάντης, ὅπως δυὸ χρόνια πρὶν ἐμπρὸς τοῦ Δράμαλη. Εἶχε πιάσει τοὺς Μύλους καὶ ἦταν ἀποφασισμένος νὰ κλείσῃ τὸ δρόμο μὲ τὸ κορμί του. Ὁ Ἰβραΐμ ἀναγκάστηκε νὰ σταματήσῃ. Γύρισε στὴν Τρίπολη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἄρχισε νὰ καταστρέφῃ τὴ χώρα. Οἱ Ἕλληνες δὲν τολμοῦσαν νὰ τοῦ ἀντισταθοῦν, μὰ ἡ Πελοπόννησος δὲ γονάτισε. Ὁ Κολοκοτρώνης ἔκανε κλεφτοπόλεμο πολὺ καταστρε-

πτικὸ στὸ στρατὸ τοῦ Ἰβραΐμ. Καὶ ὅταν ἀργότερα οἱ Αἰγύπτιοι δοκίμασαν νὰ μποῦνε στὰ βουνὰ τῆς Μάνης, ἔπαθαν μεγάλη ζημία καὶ παράτησαν τὴν ἐπιχείρηση.

45. Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου

Ἐνῶ ὁ Ἰβραΐμ καταγινόταν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πελοπόννησο, ὁ σουλτάνος ἔστειλε δυνατὸ στρατὸ στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. Ἀρχιστράτηγο ἔκαμε τὸ Ρεσίτ πασά, τὸν Κιουταχή, πού εἶχε γίνει ἔνδοξος μὲ τὴ νίκη στὸ Πέτα.

Ὁ Κιουταχῆς ξεκίνησε ἀπὸ τὰ Γιάννενα μὲ 20 χιλ. στρατό. Πέρασε ἀπὸ τὴν Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία χωρὶς κανεὶς τὰ τολμήσῃ νὰ τὸν ἐμποδίσῃ καὶ στὶς 15 Ἀπριλίου 1825 πολιορκήσῃ τὸ Μεσολόγγι. Ἔτσι ἄρχισε ἡ περίφημη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

Τὸ Μεσολόγγι μέσα στὰ τείχη του εἶχε τέσσερεις χιλιάδες ἄντρες καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἰκανώτερους καὶ τολμηρότερους ὀπλαρχηγοὺς τῆς Δ. Ἑλλάδας ἦταν μέσα στὸ φρουρίο. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες πῆραν τὰ ὄπλα καὶ ὄλοι οἱ κάτοικοι. Εἶχε ὅμως μέσα στὴν πόλη καὶ 12 χιλ. γυναικόπαιδα, πού ἦταν βάρους στοὺς πολιορκημένους. Τὰ ὀχυρώματα τοῦ φρουρίου ἦταν ἀρκετὰ ἰσχυρά, γιατί ὁ λόρδος Μπαίρον εἶχε φροντίσει νὰ τὰ δυναμώσῃ καὶ τὰ εἶχε ἐπισκευάσει ὁ μηχανικὸς Κοκκίνης. Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς στεριᾶς εἶχε ἓνα χωματένιο τοῖχο καὶ τέσσερεις τάπιες ἢ προμαχῶνες, ὀπλισμένους μὲ 48 κανόνια. Ἀπὸ τὸ μέρος τῆς θάλασσας πάλι εἶχε τὴ λιμνοθάλασσα, πού εἶναι ρηχὰ τὰ νερά της, καὶ ὁ τουρκικὸς στόλος δὲν μποροῦσε νὰ μπῆ μέσα. Στὴ λιμνοθάλασσα ὑπάρχουν μερικὰ νησάκια, πού οἱ Ἕλληνες τὰ εἶχαν ὀχυ-

ρώσει και εἶχαν στήσει κανόνια. Δυὸ ἀπ' αὐτά, τὸ *Βασιλάδι* και ἡ *Κλείσοβα*, ἔγειναν περίφημα. Τὴν ἄμυνα τὴ διεύθυνε ὁ γέρος πολεμιστὴς *Νότης Μπότσαρης* και διοικητὴς στὴν πόλη ἦταν ὁ πρόκριτος τῆς Πάτρας *Παπαδιαμαντόπουλος*.

Ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου βάσταξε ἀκριβῶς ἕνα χρόνο και παρουςίασε δυὸ φάσεις.

Στὴν ἄρχὴ τὸ φρούριο τὸ χτύπησε μόνος του ὁ *Κιουταχὴς* μὲ τοὺς ἀρβανῆτες. Τὸ βομβάρδισε δυνατὰ και ἔκαμε πολλὲς ἐπιθέσεις, μὰ οἱ Ἕλληνες τὸν ἐχτύπησαν και τοῦ ἔκαμαν πολλὲς ζημιές. Ὁ *Κιουταχὴς* κατάλαβε πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ κυριέψη τὴν πόλη ὅσο ὁ ἑλληρικὸς στόλος ἔμπαινε ἐλεύθερα στὸ λιμένα και προμήθευε στοὺς πολιορκημένους τροφὲς και πολεμοφόδια. Γι' αὐτὸ ὁ *Χοσρέφ* πασὰς ἤρθε μὲ τὸν τουρκικὸ στόλο ν' ἀποκλείσει τὴν πόλη ἀπὸ τὴ θάλασσα. Οἱ *Τουρκοὶ* κατασκεύασαν πλοῖα μὲ ἴσα καρίνα, πὸν μπορούσαν νὰ πλέουν μέσα στὴ λιμνοθάλασσα, τὰ ὄπλισαν μὲ κανόνια και βομβάρδιζαν τὰ μικρὰ νησάκια και τὴν πόλη.

Ἡ θέση τῶν πολιορκημένων ἔγινε τότε δύσκολη. Ἄλλὰ στὶς 23 Ἰουλίου ἔφτασε ὁ ἑλληρικὸς στόλος μὲ τὸ *Μιαούλη*, ἔσπασε τὸν ἀποκλεισμό, σκόρπισε τὸν τουρκικὸ στόλο και ἔδωσε τροφὲς και πολεμοφόδια στὸ φρούριο. Οἱ πολιορκημένοι πῆραν τότε θάρρος, χτύπησαν τὸ στρατὸ τοῦ *Κιουταχῆ*, μπῆκαν σὲ πολλὰ χαρακώματα και τοῦ ἔκαμαν μεγάλες ζημιές. Τώρα ἡ θέση τοῦ *Κιουταχῆ* εἶχε γίνει δύσκολη. Οἱ πολιορκημένοι συνεννοήθηκαν μὲ τὸν *Καραϊσκάκη* και τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδας, γιὰ νὰ ἐπιτεθοῦν ἀπὸ πίσω στοὺς *Τουρκοὺς*. Ὁ *Κιουταχὴς* κατάλαβε τὸν κίνδυνο. Ἐβλεπε πὼς ὁ στρατὸς του πέθαινε ἀπὸ ἀρρώ-

στιες και από έλλειψη τροφής και πώς ή θέση του θά ήταν πολυ χειρότερη, όταν θά άρχιζε ο χειμώνας. Τράβηξε λοιπόν το στρατό του από το Μεσολόγγι και πήγε να τον ασφαλίση στην πλαγιά του Ζυγοῦ. Είχε χάσει στην πολιορκία 13 χιλ. άντρες.

46. Το τέλος του Μεσολογγιου

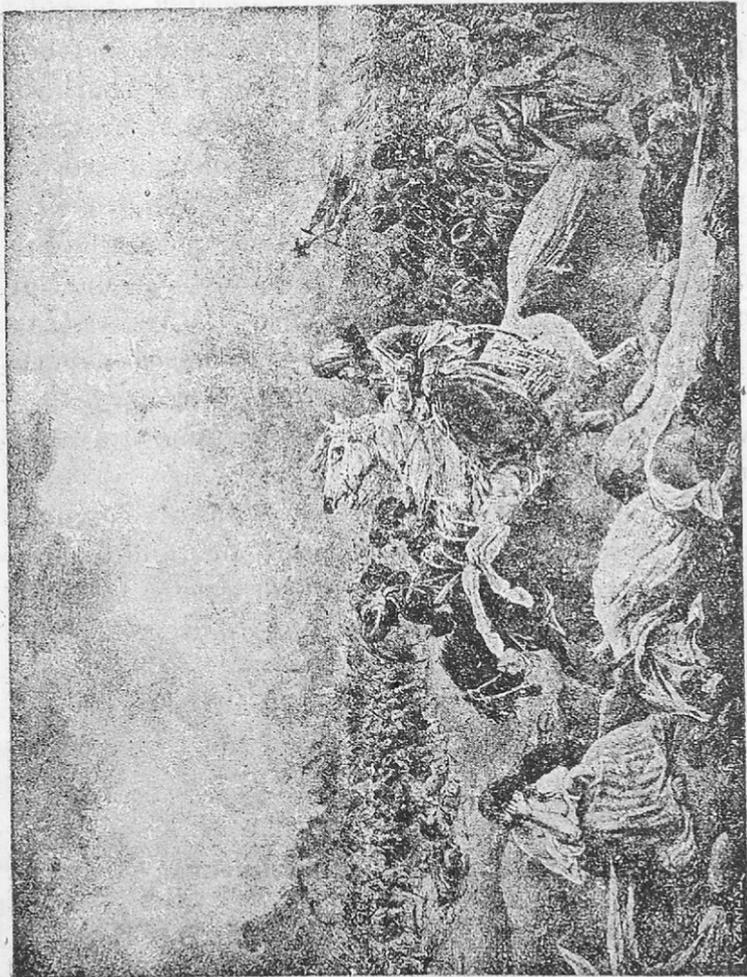
Η άποτυχία του Κιουταχή άνησύχησε πολυ το σουλτάνο. Παρακάλεσε λοιπόν τον Ίβραΐμ να περάση στη Στερεά, για να χτυπήσουν οι δυο μαζί το Μεσολόγγι. Ο Ίβραΐμ αφού πήρε νέες επικουρίες από τον πατέρα του, ήρθε στο Μεσολόγγι με 10 χιλ. στρατό. Περίφανος για τις έπιτυχίες του στην Πελοπόννησο μιλούσε περιφρονητικά για τον Κιουταχή, που δεν είχε κατορθώσει να ρίξη το μικρό εκείνο φράκτη, καθώς ώνόμαζε το Μεσολόγγι.

Πρόσταξε λοιπόν τους Αιγυπτίους να χτυπήσουν το φρούριο κ' έτσι άρχισε ή δεύτερη φάση της πολιορκίας. Στο μεταξύ έφτασε ο τουρκικός στόλος και απόκλεισε πάλι το φρούριο από τη θάλασσα. Οι Τουρκοι επιδιώρθωσαν τ' άβαθα καράβια τους κι άρχισαν πάλι να χτυπούν τα νησάκια της λιμνοθάλασσας. Ύστερα από δυνατο βουβαρδισμό ο Ίβραΐμ έκαμε έπίθεση από τη στεριά και από τη θάλασσα. Οι πολιορκημένοι κατώρθωσαν να τον άποκρούσουν με μεγάλες ζημιές. Ο Μιαούλης φάνηκε πάλι με το στόλο του και έδωσε τροφές και πολεμοφόδια στο φρούριο. Αφου όμως έφυγε ο έλληνικός στόλος, οι Τουρκοι απόκλεισαν στενωτέρα το Μεσολόγγι. Από τις κανονιές έπεσαν σχεδόν όλα τα σπίτια και σκοτώθηκαν πολλοί, άντρες, γυναίκες και

παιδιά. Οἱ Ἕλληνες ὁμως βαστοῦσαν ἀκόμη. Σὲ λίγο ὁμως ἡ θέση τους ἔγινε πολὺ δύσκολη, γιατί τοὺς ἔλειψαν οἱ τροφές. Ἐτρωγαν φύκια, σκουλήκια καὶ δέρματα καὶ γύριζαν σὰν φαντάσματα, γλωμοὶ καὶ ἀδυνατισμένοι ἀπὸ τὴν πείνα. Τὸ Μεσολόγγι ὥστόσο δὲν ἔπεφτε. Ἀκόμη καὶ οἱ ἐχθροὶ τῶν Ἑλλήνων θαύμαζαν τὴν ἥρωικὴ ἀντίσταση τοῦ φρουρίου. « Ἡ ὑπεράσπιση τοῦ Μεσολογγίου εἶναι ἀληθινὰ ἔργο ἡρώων », ἔγραφε ἕνας μισελληνικότατος αὐστριακὸς δημοσιογράφος. Οἱ πολιορκημένοι ἔβλεπαν μ' ἐλπίδα τὴ θάλασσα καὶ περιμέναν νὰ φανῇ ὁ Μιαούλης. Πραγματικὰ ὁ Μιαούλης ἦρθε, μὰ ὁ στόλος του ἦταν πολὺ ἀδύνατος. Εἶχε μόνο εἴκοσι πλοῖα καὶ αὐτὰ κακοεφοδιασμένα, γιατί ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν εἶχε χρήματα. Ὁ Μιαούλης δὲν κατόρθωσε νὰ σπάσῃ τὸν ἀποκλεισμό καὶ τὸ ἥρωικὸ φρούριον ἀφέθηκε στὴν τύχη του.

Στὸ Μεσολόγγι γινόταν φοβερὴ πάλη. Ὁ Ἰβραϊμ καὶ ὁ Κιουταχὴς ἀφοῦ δὲ μπόρεσαν νὰ κυριέψουν τὴν πόλιν ἀπὸ τὴ στεριά, τὸ δοκιμάζουν ἀπὸ τὴ θάλασσα. Τὸ Βασιλάδι ἔπεσε, τὴν Κλείσοβα ὁμως τὴν ὑπεράσπισε ὁ Κίτσος Τζαβέλας μὲ 130 μόνο παλληκάρια.

Δὲν ἔμενε ὁμως πιά ἐλπίδα σωτηρίας. Οἱ πολιορκημένοι, ἀφοῦ κατάλαβαν πὺς δὲν μποροῦν νὰ κρατήσουν τὸ φρούριον, συνεννοήθηκαν μὲ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδας καὶ ἀποφάσισαν νὰ βγοῦν μιὰ νύχτα ἀπὸ τὸ φρούριον καὶ νὰ φύγουν στὸ στρατόπεδον τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Τῆ νύχτα λοιπὸν στὶς 10 Ἀπριλίου βγήκαν χωρισμένοι σὲ τρία σώματα μὲ ἀρχηγοὺς τὸ Νότη Μπότσαρη, τὸν Κίτσο Τζαβέλα καὶ τὸ Δημήτριον Μακρή. Ὁ ἐχθρὸς ὁμως εἶχε μαντέψει τὸ σκοπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔπιασε κατάλληλες θέσεις. Γι' αὐτὸ οἱ πολιορκ-

Ἰλλυριοὶ ἐν τῷ ὄρει Σαρδάνη.

κημένοι βροῆκαν φοβερὴ ἀντίσταση. Μὰ καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδας δὲν μπόρεσαν νὰ τοὺς βοηθήσουν. Μόνο 1600 ἄντρες μαζί με 200 γυναῖκες κατῴρθωσαν νὰ περάσουν τὸν τουρκικὸ στρατό, ἔφτασαν στὴ κορυφὴ τοῦ Ζυγοῦ καὶ γλίτωσαν στὸν Πλάτανο, ὅπου ἦταν τὸ στρατόπεδο τῶν Στερεοελλαδιτῶν. Ἀπὸ τοὺς ἄλλους πολλοὶ σκοτώθηκαν στὴ συμπλοκὴ καὶ οἱ ἄλλοι παραζαλισμένοι ἔτρεξαν πίσω γιὰ νὰ κλειστοῦν στὴ πόλη.

Οἱ Τοῦρκοι ὅμως πρόφτασαν καὶ ὄρμησαν μέσα στὸ φρούριο καὶ τότε ἔγινε ἄγρια πάλη στοὺς δρόμους καὶ στοὺς προμαχῶνες. Σὲ πολλὰ μέρη οἱ Ἕλληνες τίναξαν

1826 στὸν ἀέρα τοὺς προμαχῶνες καὶ θάφτηκαν μαζί. Ὁ γέρος πρόκριτος Χρῖστος Καψάλης ἀνατίναξε πολλὰ γυναικόπαιδα, γιὰ νὰ μὴν πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

Στις 11 Ἀπριλίου τὸ Μεσολόγγι ἦταν σωρὸς ἀπὸ μαῦρα ἐρείπια, ἀλλὰ ἡ καταστροφὴ τοῦ ἀντιστοιχοῦσε μὲ μιὰ μεγάλῃ νίκη. Ἐνα χρόνο τὸ ἥρωικὸ φρούριο κράτησε καρφωμένους δυὸ μεγάλους στρατοὺς καὶ τοὺς ἔκαμε μεγάλες ζημιές. Προπάντων ὅμως ἡ ἥρωικὴ ἄμυνα ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωση στὴν Εὐρώπη καὶ ἔδωσε καινούρια λάμψη στὸν ἑλληνικὸ ἀγῶνα, πὺ τὸν εἶχε δυσφημήσει ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

47. Ἡ ἐπανάσταση κινδυνεύει

Ἀφοῦ ἔπεσε τὸ Μεσολόγγι, ἡ θέση τῶν Ἑλλήνων ἔγινε πολὺ δύσκολη. Ὁ Ἰβραΐμ γύρισε στὴν Πελοπόννησο καὶ ἄρχισε νὰ καταστρέφῃ τὸν τόπο, καὶ ὁ Κιουταχίς, ἀφοῦ ὑπόταξε τὴ Δυτικὴ Ἑλλάδα, προχώρησε στὴν Ἀνατολική, Κανείς ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς δὲν τολ-

μοῦσε νὰ τοῦ ἀντισταθῆ καὶ πολλοὶ τὸν προσκύνησαν. Μπῆκε στὴν Ἀττικὴ μὲ 10 χιλ. στρατό, κυρίεψε τὴν Ἀθῆνα καὶ πολιορκήσε τὴν Ἀκρόπολη, πού τὴν ὑπεράσπιζε ὁ Γκούρας μὲ 400 στρατιῶτες.

Ἡ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα ἦταν ἐλεεινὴ. Ἡ χώρα εἶχε ἐρημωθῆ, χρήματα δὲ βρίσκονταν, οἱ ὄπλαρχηγοὶ φιλονικοῦσαν μεταξύ τους καὶ ἡ κυβέρνησις δὲν εἶχε ὑπόληψη. Ἡ ἐπανάστασις ἔσβησε στὴ Στερεὰ καὶ μεγάλο μέρος τῆς Πελοποννήσου ἦταν στὰ χέρια τοῦ Ἰβραΐμ. Τὴν Ἑλλάδα ὅμως τὴν ἔσωσε ἡ ἀντοχὴ τοῦ λαοῦ τῆς καὶ ἡ βοήθεια τῶν ξένων. Οἱ φιλέλληνες κινήθηκαν τότε, οἱ σύλλογοι ἔστειλαν χρήματα στὴν Ἑλλάδα, ὁ ἑλληνικὸς στόλος σάλεψε καὶ ὁ Μιασούλης κυνήγησε τὸ Χοσρὲφ ὡς τὸν Ἑλλήσποντο.

Τότε συνῆλθε στὴν Ἐπίδαυρο ἡ *τρίτη ἐθνοσυνέλευσις*. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτη παραιτήθηκε καὶ τὴ διαδέχτηκε νέα κυβέρνησις μὲ πρόεδρο τὸν Ἀνδρέα Ζαΐμη. Οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ προπάντων οἱ Ἄγγλοι εἰδοποίησαν τότε τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησις πὼς ἦταν ἀνάγκη μὲ κάθε θυσία νὰ σώσουν τὴν Ἀκρόπολη καὶ νὰ ξανανάψουν τὴν ἐπανάστασις στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα. γιὰτὶ μόνο τὰ ἐπαναστατημένα μέρη θὰ ἔπαιρναν τὴν ἀνεξαρτησίαν τους.

Ἡ κυβέρνησις τότε ἔκαμε μεγάλας προσπάθειες νὰ σώσῃ τὴν Ἀκρόπολη. Διῶρισε πρῶτα τὸ *Γεώργιο Καραϊσκάκη* ἀρχιστράτηγο τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδας καὶ μάζεψε στρατὸ στὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ ἔφτασαν οἱ ὄπλαρχηγοὶ *Βάσος καὶ Κριεζώτης* μὲ δυὸ χιλιάδες ἀτάχτους καὶ ὁ Γάλλος συνταγματάρχης *Φαδιέρος* μὲ 800 ταχινοὺς, πού τοὺς εἶχε γυμνασμένους ὁ ἴδιος.

Ἡ θέσις τῶν πολιορκημένων στὴν Ἀκρόπολη ἦταν

δύσκολη. Μιά νύχτα σκοτώθηκε ο φρούραρχος Γκούρας και άρχισαν να λείπουν τὰ πολεμοφόδια. Ἄλλὰ ὁ ὄπλαρχηγὸς Κριεζώτης κατώρθωσε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὶς γραμμὲς τῶν ἐχθρῶν, ἀνέβηκε μὲ 300 ἄντρες στὴν Ἀκρόπολη καὶ ἔφερε τροφὲς καὶ πολεμοφόδια στοὺς πολιορκημένους.

15
48. Τὸ πολεμικὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη

Ὁ Καραϊσκάκης γεννήθηκε σ' ἓνα χωριὸ τῆς Ἄρτας. Νέος μπῆκε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἀληπασά, μὰ οὔτε τότε οὔτε ἀργότερα, ὅταν πῆρε μέρος στὴν ἐπανάσταση, εἶχε διακριθῆ γιὰ τίποτε ἄλλο παρὰ γιὰ τὶς ἀταξίες του καὶ τὴν ἐλευθεροστομία του. Ἐξαφνα ὁμως στὰ τελευταῖα χρόνια ἄλλαξε καὶ πρόσφερε στὸν ἀγῶνα ὑπηρεσίες ὅσο λίγαι. Ὁ Καραϊσκάκης ἅμα ἔγινε ἀρχιστράτηγος, ἔδειξε σπάνιες στρατηγικὰς ἀρετὲς. Ἀμέσως κατάλαβε πὼς δὲν μπορούσε νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μὲ τὸ στρατὸ τοῦ Κιουταχῆ σὲ ἀνοιχτὴ μάχη. Ἀποφάσισε λοιπὸν νὰ τὸν ἀποκλείσῃ μέσα στὴν Ἀττικὴ. Τὸ σχέδιόν του ἦταν νὰ πιᾶσῃ ὅλους τοὺς δρόμους, ποὺ φέρνουν ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ στὴ Θεσσαλία, κάνοντας μιὰ ζώνη στρατιωτικὴ ἀπὸ τὸν Κορινθιακὸ ὡς τὴ Χαλκίδα. Ἔτσι δὲ θὰ μπορούσε ὁ Κιουταχῆς νὰ πέρνῃ τροφὲς ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ θ' ἀναγκασζόταν νὰ λύσῃ τὴν πολιορκία.

Γιὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιόν του ὁ Καραϊσκάκης ἔκαμε πολλὰς μάχες μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἔδειξε στρατηγικὴ ἱκανότητα καὶ παλληκαριά. Ἡ πιὸ ξακουστὴ ἐπιτυχία του ἦταν στὴν **Ἀράχωβα**. Ἐκεῖ κατώρθωσε ν' ἀποκλείσῃ 2500 Ἀρβανῖτες καὶ μιὰ χειμωνιάτικη νύχτα μὲσα

στή μπόρα και στὸ χιόνι τοὺς κατέστρεψε σχεδὸν ὅλους (24 Νοεμβρίου 1826).

Δὲν κατώρθωσε ὁμως νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιό του πέρα πέρα, γιατί ἡ κυβέρνησις βιάζονταν νὰ ἐλευθερώσῃ μιὰ ὥρα ἀρχύτερα τὴν πολιορκημένη Ἀκρόπολι καὶ πῆρε διάφορα μέτρα, πὺ ἐβλαψαν τὸ ἔργο τοῦ Καραϊσκάκη.

Καραϊσκάκης

Αὐτὸν τὸν καιρὸ στὴν Τροιζῆνα συνῆλθε ἡ *τετάρτη ἐθνοσυνέλευσις*, πὺ ἔλαβε σπουδαῖες ἀποφάσεις. Ψήφισε τὸν *Ἰωάννη Καποδίστρια* κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος καὶ διώρισε δυὸ Ἀγγλοὺς ἀξιωματικοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ἀρχιστράτηγο διώρισε τὸν *Τζόρτζ* καὶ ναύαρχο τὸ λόρδο *Κόχραν*. Οἱ δυὸ ξένοι ἀρχηγοὶ δὲν ἀκολούθησαν τὸ σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη, παρὰ ἀποφάσισαν νὰ χτυπήσουν ἀμέσως τὸν Κιουταχή.

49. Ἡ καταστροφή στὸ Φάληρο

Οἱ πολιορκημένοι στὴν Ἀκρόπολη εἰδοποίησαν τὴν κυβέρνηση πὼς βρίσκονται σὲ δύσκολη θέση κι ἐκείνη πρόσταξε τότε τὸ Φαβιέρο νὰ τοὺς φέρη βοήθεια. Ὁ Φαβιέρος κατώρθωσε μὲ 650 ἄντρες νὰ περάσῃ μιὰ νύκτα μέσα ἀπὸ τὶς τάξεις τῶν ἐχθρῶν καὶ κάτω ἀπὸ βροχὴ ἀπὸ σφαίρες ἀνέβηκε στὴν Ἀκρόπολη. Ἐπίσης πρόσταξε τὸν Καραϊσκάκη νὰ συγκεντρώσῃ τὸ στρατό του στὰ περὶχωρα τῆς Ἀθήνας. Ἐκεῖνος τότε ἔστησε τὸ στρατόπεδό του στὸ Κερατσίνι, ἀντίκρου στὴ Σαλαμίνα.

Ὁ Κιουταχὴς ἦρθε μὲ πεζικό, μὲ ἵππικό καὶ κανόνια νὰ χτυπήσῃ τὸν Καραϊσκάκη, ἀναγκάστηκε ὁμως νὰ υποχωρήσῃ ὕστερ' ἀπὸ μάχη πού βάσταξε ἐφτά ὥρες. Πολλὰ παλληκάρια τότε καὶ ὀπλαρχηγοὶ συνάχτηκαν γύρω στὸν Καραϊσκάκη. Ὑστερα ἔγινε πολεμικὸ συμβούλιο, ὅπου ἦταν ὁ Τζῶρτζι καὶ ὁ Κόχραν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπρότεινε νὰ μὴ δώσουν μάχη παρὰ νὰ προσπαθήσουν ν' ἀποκλείσουν τοὺς Τούρκους μέσα στὴν Ἀττικὴ. Ὁ Τζῶρτζι ὁμως καὶ ὁ Κόχραν δὲν ἦταν σύμφωνοι καὶ ἤθελαν νὰ κάμουν ἀμέσως ἐπίθεση.

Ἡ ἐπίθεση ἀποφασίστηκε. Ἀλλὰ τὴν παραμονὴ σὲ μιὰ συμπλοκὴ πληγώθηκε ὁ Καραϊσκάκης. Τὸν ἔφεραν στὸ πλοῖο τοῦ Τζῶρτζι, ὅπου ξεψύχησε κατὰ τὰ ξημερώματα (23 Ἀπριλίου 1827). Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη τάραξε πολὺ τοὺς Ἕλληνες, γιατί εἶχαν μεγάλη ἐμπιστοσύνη στὴ στρατηγικὴ του ἱκανότητα.

Τὴν ἄλλη μέρα οἱ ξένοι ἄρχηγοὶ ὠδήγησαν τοὺς Ἕλληνες στὴν καταστροφὴ. Εἶχαν ἀποφασίσει νὰ κάμουν τὴν ἐπίθεση νύχτα. Ἀλλὰ τὰ στρατεύματα ἄρρησαν ν' ἀποβιβασθοῦν στὴν παραλία τοῦ Φαλήρου, ἔχα-

σαν ὄλη τῇ νύχτα μὲ τις μετακινήσεις καὶ τὸ πρῶτὶ τὰ σώματα βιάδιζαν μὲ μεγάλη ἀταξία. Ὁ Κιουταχῆς παρατήρησε τὴ σύγχυση στὸν ἑλληνικὸ στρατὸ καὶ τοῦ ῥίχτηκε μὲ ὄλη του τὴ δύναμη. Τὸ μικρὸ σῶμα τῶν ταχι-κῶν τσάκισε. Τὸ τουρκικὸ ἵππικὸ τσαλαπάτησε τοὺς ἄταχτους καὶ οἱ Ἕλληνες ἔφυγαν μὲ μεγάλη ἀταξία στὸ Φάληρο. Πολλοὶ ῥίχτηκαν στὴ θάλασσα καὶ πνίγηκαν. 1827

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Φαλήρου ἦταν ἡ μεγαλύτερη ἀπ' ὅσες ἔπαθαν οἱ Ἕλληνες στὴν ἐπανάσταση. Σκοτώθηκαν περισσότεροὶ ἀπὸ 1500. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ Νοταρᾶς, Βέϊκος, Τζαβέλας καὶ Φωτομάρας ἦταν νεκροί. Ὁ Κιουταχῆς ἀποκεφάλισε τοὺς 250 αἰχμαλώτους ποὺ εἶχε πιάσει.

Ὑστερ' ἀπὸ τὴν καταστροφὴν ἡ Ἀκρόπολις ἀναγκάστηκε νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ἡ φρουρὰ της βγήκε μὲ τὰ ὄπλα καὶ τὶς ἀποσκευές.

50. Εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβαση—Ναυμαχία Ναβαρίνου

Ἀφοῦ παραδόθηκε ἡ Ἀκρόπολις, φάνηκε πὼς ἔσβηνε ἡ ἐπανάσταση. Ὀλόκληρη ἡ Στερεὰ προσκύνησε τοὺς Τούρκους, μεγάλο μέρος ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο τὸ ἐξουσίαζε ὁ Ἰβραὶμ καὶ μόνον στὴν ἀνατολικὴ ἄκρη της καὶ στὰ νησιά βαστοῦσε ἀκόμη ἡ ἐπανάσταση. Τὴν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή τὴν Ἑλλάδα τὴν ἔσωσαν οἱ Εὐρωπαῖοι.

Οἱ τρεῖς δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσσία, εἶχαν ὑπογράψῃ στὸ Λονδίνο τὸν Ἰούλιο τοῦ 1827 μιὰ συμφωνία καὶ μ' αὐτὴν ἀναγνώρισαν τὴν Ἑλλάδα γιὰ αὐτόνομο κράτος κάτω ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ σουλτάνου. Τὴν ἀπόφασίν τους τὴ γνωστοποίησαν στοὺς Ἕλ-

ληνες και στοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες τὴ δέχτηκαν μὲ προθυμία. Ὁ σουλτάνος ὅμως ἀρνήθηκε τὴν ἐπέμβαση τῶν ξένων καὶ πρόσταξε τοὺς στρατηγούς του νὰ ἐξακολουθήσουν μὲ μεγαλύτερη ὁρμὴ τὸν πόλεμο.

Ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος, δυναμωμένος τώρα μὲ νέα πλοῖα καὶ στρατό, μπῆκε στὸ λιμάνι τοῦ Ναβαρίνου. Ἐκεῖ ἔφτασαν καὶ οἱ στόλοι τῶν τριῶν δυνάμεων. Ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου ἦταν ὁ *Κόδριγκτον*, τοῦ γαλλικοῦ ὁ *Δερινὸν* καὶ τοῦ ρωσικοῦ ὁ *Ἐύντεν*. Οἱ ναύαρχοι πρόσταξαν τὸν Ἰβραῖμ νὰ σταματήσῃ τις ἐχθροπραξίες, γιατί ἔτσι εἶχαν ἀποφασίσει οἱ δυνάμεις. Ἐκεῖνος ὅμως ἐξακολουθοῦσε νὰ καταστρέφῃ τὴν Πελοπόννησο. Ὁ εὐρωπαϊκὸς στόλος μπῆκε τότε καὶ αὐτὸς μέσα στὸ λιμένα τοῦ Ναβαρίνου, γιὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπόφαση τῶν δυνάμεων.

Οἱ Εὐρωπαῖοι ναῦτες δὲ χώνευαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐπιθυμοῦσαν πολὺ νὰ τοὺς χτυπήσουν. Εἶχαν ὅμως διαταγὴ νὰ μὴ πυροβολήσουν. Ἀλλὰ ἡ σύγκρουση ἦρθε μοιραῖα. Οἱ Ἄγγλοι ἔστειλαν μιὰ βάρκα νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς Τούρκους, ἐκεῖνοι ὅμως τὴν τουφέκισαν.

1827 Ἡ βάρκα καὶ ἡ γαλλικὴ ναυαρχίδα ἀπάντησαν καὶ μόλις ἓνα αἰγυπτιακὸ πολεμικὸ ἄρχισε τὶς κανονιές, δόλοκληρο τὸ λιμάνι πῆρε φωτιά. Τὰ εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ ἔκαψαν τὸν τουρκοαιγυπτιακὸ στόλο, πὺν ἀριθμοῦσε 82 καράβια. Τὸ ἄλλο πρωὶ ὁ κόλπος τοῦ Ναβαρίνου ἦταν γεμάτος ἀπὸ συντρίμια.

Ἡ καταστροφή τοῦ τουρκικοῦ στόλου στὸ Ναβαρίνο σήμανε τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας.

51. Ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας

Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου σύντριψε τὴ ναυτικὴ δύναμη τῶν Τούρκων, μὰ ὁ σουλτάνος εἶχε ἀκόμη ἀρκετὰ στρατεύματα στὴ στεριά. Ἡ καταστροφὴ τοῦ στόλου του τὸν ἐφανάτισε καὶ ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμο. Τότε οἱ πρέσβεις τῶν τριῶν δυνάμεων ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ ἡ Ρωσσία κήρυξε πόλεμο τῆς Τουρκίας τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1828. Οἱ Ρῶσοι νίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ προχώρησαν ὡς τὴν Ἀδριανούπολη καὶ ὁ σουλτάνος ἀναγκάστηκε νὰ τραβήξῃ τὸ στρατὸ του ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Γαλλία ἔστειλε τότε 14 χιλ. στρατὸ καὶ 300 ἵππεις μὲ τὸ στρατηγὸ Μαιζὼν στὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ διώξῃ τὸν Ἰβραὶμ, καὶ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδας ἦταν τώρα πιά πολὺ εὐκόλη. Τὰ φρούρια τῆς Πελοποννήσου παραδόθηκαν. Ὁ στρατηγὸς Τζόρτζ πέρασε στὴ Δυτ. Ἑλλάδα καὶ ἔδωξε ἀπ' ἐκεῖ τοὺς Τούρκους. Ὁ Δημ. Ὑψηλάντης νίκησε τοὺς Τούρκους στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας καὶ ἐλευθέρωσε τὴν Ἀνατολικὴ Ἑλλάδα (12 Σεπτεμβρίου 1829). Ἡ μάχη τῆς Πέτρας εἶναι ἡ τελευταία τοῦ πολέμου γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία. Ὁ Δημ. Ὑψηλάντης ἔδωσε τέλος στὸν ἀγῶνα, πὺ τὸν εἶχε ἀρχίσει πρὶν ἀπὸ ὀχτὼ χρόνια ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος στὴ Μολδαβία.

Οἱ δυνάμεις ἀποφάσισαν τότε νὰ κάμουν τὴν Ἑλλάδα ἀνεξάρτητο κράτος καὶ ἡ Τουρκία, νικημένη πιά ἀπὸ τὴ Ρωσσία, ἀναγκάστηκε νὰ δεχτῆ τὶς προτάσεις της. Τέλος στὰ 1832 ἡ Ἑλλάδα ἀνακηρύχθηκε *ἀνεξάρτητο Βασίλειο*. Τὰ σύνορά της ὅμως ἦταν πολὺ στενά, γιὰ τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ βασίλειο το ἀπο-

τελοῦσαν μόνο ἢ Πελοπόννησος, ἢ Στερεά, ἢ Εὐβοία καὶ οἱ Κυκλάδες. Ἔτσι πολλὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἢ Κρήτη, ἢ Σάμος, ἢ Χίος, ἢ Θεσσαλία, ἢ Ἡπειρος, ἢ Μακεδονία ποὺ εἶχαν πολεμήσει καὶ αὐτὲς, ἔμειναν στὴν ἐξουσία τῶν Τούρκων.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση δάσταξε ἑφτά χρόνια (1821-1827). Τὰ σημαντικώτερα γεγονότα εἶναι :

1) Ὁρίσασε στοὺς Ἕλληνας ἢ ἰδέα πῶς, ἀντὶ νὰ περριμένουν τὴν ἐλευθερία τους ἀπὸ τοὺς Ρώσους καὶ τοὺς Γάλλους, πρέπει νὰ κινήθουν οἱ ἴδιοι.

2) Ὁργανώνουν μυστικὰς ἐπαναστατικὰς ἐταιρεῖες. Μία ἀπ' αὐτὰς, ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, κατορθώνει νὰ ξεσηκώσῃ τὸ ἔθνος.

3) Ὁ πόλεμος γίνεται στὴ στεριά καὶ στὴ θάλασσα. Ὁ πόλεμος τῆς στεριᾶς παρουσιάζει τὶς ἑξῆς φάσεις :

α) Πρῶτα προσπαθοῦν οἱ Τούρκοι μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ ἔχουν στὰ ἑλληνικὰ μέρη νὰ πνίξουν τὴν ἐπανάσταση, ἀποτυγχάνουν ὅμως καὶ στὴ στεριά καὶ στὴ θάλασσα. (Μάχη Ἀλαμάνας, Γραβιάς, Βασιλικῶν, ὁ Παπανικολῆς κἀναι τὴν Τουρκικὴν φρεγάτα, 1821).

β) Ἐτοιμάζουν μεγάλη ἐκστρατεία μὲ τὸ Δράμαλη, ποὺ τελειώνει μὲ καταστροφὴ (Μάχη στὰ Δερβενάκια, καταστροφὴ τῆς Χίου, πυρπόληση τουρκικῆς ναυαρχίδας, 1822).

γ) Τὸ ἴδιο ἀποτυχαίνει καὶ ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1823 (Μάρκος Μπότσαρης, Καρπενήσι).

δ) Ὁ σουλτάνος ζητεῖ τὴ βοήθεια τοῦ Χεδίβη τῆς Αἰγύπτου. Ὁ ὠργανωμένος μὲ εὐρωπαϊκὸ σύστημα αἰγυπτιακὸς στρατὸς τοῦ Ἰμπραήμ ἀποβιδάζεται στὴν Πελοπόννησο καὶ στενοχωρεῖ πολὺ τοὺς Ἕλληνας. (Μάχη στὸ Μανιάκι, πυρπόληση τῆς Τριπολιτσᾶς). Τὸ Μεσολόγγι πέφτει (1820) καὶ ἡ ἐπανάσταση κινδυνεύει. Ἀντέχει ἀκόμα στὴ στεριά ἕνα μέρος τῆς Πελοποννήσου καὶ ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν, πού οἱ Τούρκοι τὴν πολιορκοῦν στενὰ καὶ προσπαθοῦν νὰ τὴν πάρουν. (Κιουταχίς-Καραϊσκάκης). Στὸ τέλος πέφτει καὶ ἡ Ἀκρόπολις (μάχη Φαλήρου 1827) καὶ ἡ ἐπανάσταση κινδυνεύει νὰ σβῆσῃ.

4) Στὴ θάλασσα ἔχουν τὴν ὑπεροχὴ οἱ Ἕλληνας. Κι ἐδῶ ὅμως ἀλλάζει ἡ κατάσταση ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐμφάνιση τοῦ αἰγυπτιακοῦ στόλου. (Μιαούλης, 1824-1826).

5) Στὴν κρισιμὴ στιγμή τοὺς Ἕλληνας τοὺς σώζει ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβαση (Ναυμαχία Ναυαρίνου, 1827).

6) Τὸ 1832 ἡ Ἑλλάδα ἀνακηρύχθηκε ἀνεξάρτητο βασίλειο.

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

52. Ὁ Καποδίστριας

Εἶδαμε πὼς ἡ ἔθνικὴ συνέλευση τῆς Τροιζήνας εἶχε
1828 διορίσει κυβερνήτη τὸν Ἰωάννη Καποδίστρια. Ὁ
Καποδίστριας ἔφτασε στὸ Ναύπλιο τὸν Ἰανουά-
ριο τοῦ 1828 καὶ κυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα τριάμισι χρόνια.

Ὁ Καποδίστριας γεννήθηκε τὸ 1776 στὴν Κέρκυρα ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια. Σπούδασε στὴν Εὐρώπη καὶ μῆξε στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία τὸν καιρὸ ποὺ οἱ Ρῶσοι ἐξουσίαζαν τὰ Ἐφτάνησα. Ἀργότερα, ὅταν τὰ νησιά τὰ πῆραν οἱ Ἄγγλοι, ὁ Καποδίστριας ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κέρκυρα καὶ πῆγε στὴ Ρωσσία. Ἐκεῖ ὁ τσάρος ἐκτιμώντας τὴν ἰκανότητά του, τοῦ ἔδωσε ἀνώτατα ἀξιώματα καὶ τελευταῖα τὸν εἶχε διορίσει ὑπουργὸ τῶν ἐξωτερικῶν. Ὁ Καποδίστριας ἦταν ἰκανὸς διπλωμάτης, γινώριζε καλὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ ζητήματα καὶ εἶχε μεγάλη ὑπόληψη στὴν Ἑλλάδα.

Γιὰ νὰ τελειώσουν λοιπὸν οἱ φιλονικίες, οἱ Ἕλληνες ἀποφάσισαν νὰ καλέσουν τὸν Καποδίστρια γιὰ νὰ κυβερνήσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καποδίστριας ὅταν ἔφτασε, εἶχε μεγάλη ἐπιβολή. Ὅλοι τὸν σέβονταν καὶ πίστευαν πὼς θὰ φέρῃ τὴ γαλήνη στὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἔργο του ὅμως ἦταν δυσκολώτατο. Πόλεμος ὀχτῶ χρόνων εἶχε ἐρημώσει τὴ χώρα, ἡ γῆ ἦταν ἀκαλλιέργητη, τὰ ἦθη τῶν κατοίκων ἐξαγριωμένα καὶ ληστεία καὶ πειρατεία μάστιζαν τὸν τόπο. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ

Γαλλία τὸν ὑποψιάζονταν πὼς ἦταν ὄργανο τῆς Ρωσσίας. Μολαυτὰ ὅμως ὁ Καποδίστριας ἄρχισε μὲ θάρρος καὶ μὲ διάθεση τὸ ἔργο του. Ἦθελε νὰ κάμη τὴν Ἑλλάδα κράτος σωστό, μὲ ὀργάνωση καὶ τάξη, ὅπως τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη. Ἦθελε νὰ ἐπιβάλη τὴν τάξη, τὴν ὑπακοὴν στοὺς νόμους καὶ τὴν ἰσότητά ἀνάμεσα στοὺς πολῖτες. Φρόντισε πολὺ νὰ διορθώσῃ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κρατοῦς. Πῆρε δάνειο ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, ἴδρυσε τράπεζα καὶ ἔκοψε νομίσματα. Φρόντισε νὰ εἰσπράττῃ ταχτικώτερα τοὺς φόρους καὶ προσπάθησε ν' ἀναπτύξῃ τίς ἐργασίες ἐκεῖνες, πὺ ἀξάνουν τὸν πλοῦτον τοῦ τόπου. Φρόντισε πολὺ γιὰ τὴ μόρφωση τοῦ λαοῦ. Ἰδρυσε δημοτικὰ σχολεῖα, διδασκαλεῖο γιὰ νὰ μορφώνωνται οἱ δάσκαλοι, σχολὴ γεωργικὴ, στρατιωτικὴ, ναυτικὴ καὶ ὄρφανοτροφεῖο στὴν Αἴγινα.

Ὁ Καποδίστριας

Μὲ τὴ διοίκησή του ὅμως δυσαρέστησε πολλοὺς, προπάντων τοὺς προκρίτους, πὺ ἤθελαν νὰ ἔχουν ἐξαιρετικὴ θέση καὶ ἰδιαίτερα προνόμια, ἐνῶ ὁ Καποδίστριας θεωροῦσε ὅλους τοὺς πολῖτες ἴσους. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἀγαποῦσαν τότε τὴν τάξη καὶ τὴν ὑπακοὴν στοὺς νόμους. Νόμιζαν πὼς ἐλευθερία εἶναι νὰ κάνῃ κανεὶς ὅ,τι θέλει καὶ νὰ μὴν ὑπακούῃ στοὺς ἀνωτέρους του καὶ

στοὺς νόμους. Γι' αὐτὸ ὠνόμαζαν τὸν Καποδίστρια τύραννο, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐπιβάλλῃ τοὺς νόμους.

Γιὰ κακὴ τύχη καὶ ὁ Καποδίστριας εἶχε ἀρκετὰ ἐλαττώματα. Ἦταν ἐγωιστῆς καὶ ἀπολυταρχικός. Εἶχε συνηθίσει στὴ διοίκηση τῆς Ρωσσίας, ὅπου ὁ τσάρος κυβερνοῦσε ὅπως ἤθελε. Εἶχε τὴν ἰδέα πὼς ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἦταν ἀκόμη ἱκανὸς νὰ κυβερνήσῃ ὁ ἴδιος τὸ κράτος. Γι' αὐτὸ δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ πολλὰς ἐλευθερίες στὸ λαό. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους δυσaráστησε πολλοὺς. Σὲ λίγο δημιουργήθηκε δυνατὴ ἀντιπολίτευση καὶ ἄρχισαν νὰ γίνωνται στάσεις σὲ διάφορα μέρη. Μέσα στοὺς δυσaráστημένους ἦταν καὶ οἱ Μαυρομιχαλαῖοι τῆς Μάνης. Τέλος, ἀφοῦ ἐγιναν πολλὰς ἀνησυχίες, δυὸ Μαυρομιχαλαῖοι, ὁ Κωσταντῖνος καὶ ὁ Γεώργιος, 1831 σκότωσαν τὸν Καποδίστρια στὸ Ναῦπλιο στὶς 27 Σεπτεμβρίου 1831, τὴν ὥρα ποὺ πῆγαινε στὴν ἐκκλησίαν ν' ἀκούσῃ τὴ λειτουργίαν.

Ἄμα δολοφονήθηκε ὁ Καποδίστριας, ἄρχισε πάλι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος στὴν Ἑλλάδα. Τὰ διάφορα κόμματα φιλονικοῦσαν ποῖο νὰ πάρῃ τὴν ἀρχή. Ἔγιναν πολλὰ δυσάρεστα καὶ βασιλεψε φοβερὴ ἀναρχία, ὥσπου στὸ τέλος οἱ δυνάμεις διώρισαν βασιλέαν τῆς Ἑλλάδας τὸν Ὁθωνα, δευτερότοκο γιὸ τοῦ βασιλέαν τῆς Βαυαρίας. (2)

53. Ἡ βασιλεία τοῦ Ὁθωνα

Ὁ Ὁθωνας ἔφτασε στὴν Ἑλλάδα στὶς 25 Ἰανουαρίου 1833 καὶ ἦταν ἀκόμη ἀνήλικος, μόλις 17 χρονῶν. Γι' αὐτὸ ὁ πατέρας του διώρισε τρεῖς Βαυαρούς, γιὰ νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἑλλάδα ὅσο νὰ ἐνηλικιωθῇ. Οἱ τρεῖς

Βαυαροὶ κυβέρνησαν τὴν Ἑλλάδα δυὸ χρόνια περίπου. Ἡ κυβέρνηση αὐτὴ ὀνομάζεται *ἀντιβασιλεία*. Οἱ τρεῖς ἀντιβασιλεῖς μὲ πολλοὺς ἄλλους Βαυαροὺς, πού ἦρθαν στὴν Ἑλλάδα καὶ ἔλαβαν ἀνώτερα ἀξιώματα, προσπάθησαν νὰ ὀργανώσουν τὴν Ἑλλάδα σύμφωνα μὲ τὸ παράδειγμα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ βρῆκαν πολλὰς δυσκολίες, καθὼς ὁ Καποδίστριας. Τὸ ἑλληνικὸ κράτος ἦταν μικρὸ καὶ φτωχό, ἡ χώρα καταστραμμένη ἀπὸ τοὺς πολέμους, δὲν εἶχε οὔτε δρόμους οὔτε μέσα συγκοινωνίας, οἱ ἄνθρωποι ἀμόρφωτοι, δὲν ἤξεραν νὰ δουλεύουν ὅπως οἱ Εὐρωπαῖοι. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ Βαυαροὶ ἔκαμαν πολλὰ λάθη, γιατί στίς προσπάθειές τους δὲν πρόσεξαν στὸ ἦθη καὶ στὸ χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Γι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες δὲν ἀγάπησαν τοὺς ξένους καὶ γεννήθηκε μεγάλη ἀντιπολίτευση ἐναντίον τους. Τότε ὅμως ἐγίνε ἐνήλικος ὁ Ὀθωνας καὶ πῆρε ὁ ἴδιος τὴν κυβέρνηση.

Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς βρῆκε πολλὰς δυσκολίες, ἂν καὶ ἐργάστηκε μὲ ἀγάπη γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὴν 1 Ἰανουαρίου 1835 ἔφερε τὴν πρωτεύουσα ἀπὸ τὸ Ναῦπλιο στὴν Ἀθήνα, πού ἦταν τότε μικρὴ κομόπολη. Ὅλα τὰ μεγάλα χτίριά της ἔγιναν ἀργότερα. Στὴν ἀρχὴ ἔμεινε ὁ βασιλεὺς σ' ἓνα μικρὸ σπίτι, ὕστερα ὅμως ἔχτισε τὸ παλάτι, πού σήμερα τὸ λέμε Παλαιὰ Ἀνάκτορα. Ἀμέσως ἄρχισε νὰ φροντίζη γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τότε ιδρύθηκε στὴν Ἀθήνα μὲ τὴ φροντίδα του τὸ Πανεπιστήμιο.

Ὁ Ὀθωνας καὶ ἡ Ἀμαλία εἶχαν τὴ φιλοδοξίαν νὰ μεγαλώσουν τὴν Ἑλλάδα. Ἦθελαν νὰ ἐλευθερώσουν ὅλους τοὺς ὑπόδουλους Ἕλληνες, νὰ διώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ νὰ φορέσουν τὸ στέμμα τῶν

βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Γι' αὐτὸ ὁ Σουλτάνος μισοῦσε τὸν Ὀθωνα καὶ πολλοὶ ἡγεμόνες καὶ διπλωμάτες τῆς Εὐρώπης, ποὺ εἶχαν συμφέρον νὰ μὴν καταστραφῇ ἡ Τουρκία, τὸν ἐμάχονταν. Ἔτσι εἶχε φοβερὸ ἀντίπαλο τὸ δυνατώτατο τότε αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας *Ναπολέοντα Γ'*.

Ἄλλὰ καὶ στὴν Ἑλλάδα εἶχε πολλοὺς ἀντιπολιτευόμενους, ἐπειδὴ κιβερνοῦσε, ὅπως καὶ ὁ Καποδίστριας, χωρὶς βουλή, δηλαδὴ *ἀπολυταρχικά*. Ἡ ἀντιπολίτευση ὁμως φώναζε πὼς θέλει τὸ συνταγματικὸ πολίτευμα. Στις 9 Σεπτεμβρίου 1843 λοιπὸν ἔγινε ἐπανάσταση στὴν Ἀθήνα, οἱ ἀξιοματικοὶ μὲ στρατὸ καὶ κανόνια πῆγαν τὴ νύχτα ἐμπρὸς στὸ παλάτι καὶ ἀνάγκασαν τὸν Ὀθωνα νὰ δεχτῇ τὸ σύνταγμα. 1843

Ὁ λαὸς τότε ἔκαμε ἐκλογές. Οἱ ἀντιπρόσωποι συνήλθαν σ' ἐθνοσυνέλευση καὶ ψήφισαν ἓνα νόμο, ποὺ ὥριζε πὼς πρέπει νὰ κυβερνηθῇ τὸ κράτος. Στὸ νόμο αὐτὸν ἔπρεπε νὰ ὑπακούη καὶ ὁ βασιλέας. Ὁ νόμος αὐτὸς ἔγινε ἡ βάση τοῦ πολιτεύματος καὶ ὠνομάστηκε *Σύνταγμα*. Ἀπὸ τότε ἡ Ἑλλάδα ἔγινε *συνταγματικὴ μοναρχία*, ποὺ σημαίνει πὼς ὁ βασιλέας δὲν κάνει ὅ,τι θέλει, παρὰ ὑπακούει στὸ νόμο, ποὺ ἔβαλαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ.

Δὲν κατώρθωσε ὁμως ὁ βασιλέας νὰ συνηθίσῃ στὸ νέο πολίτευμα. Ὑποστήριζε τοὺς εὐνοουμένους τοῦ πολιτικούς καὶ νόθευε τὶς ἐκλογές, γιὰ νὰ ἔχη τὴν πλειοψηφία τῆς βουλῆς μὲ τὸ μέρος του. Γι' αὐτὸ ἡ δυσαρέσκεια ἐναντίον του δὲν ἔλειψε καὶ τὸ 1862 ἔγινε ἄλλη ἐπανάσταση, ποὺ ἀνάγκασε τὸν Ὀθωνα νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ὑστερα ἀπὸ τὴν *ἐξωσὴ* του ἔγιναν πάλι ταραχὲς στὴν Ἑλλάδα. Τὰ δυὸ κόμμα-

τα χτυπήθηκαν στην Ἀθήνα μέσα στους δρόμους και σκοτώθηκαν πολλοὶ ἄνθρωποι. Τέλος συνήλθε νέα ἐθνοσυνέλευση και οἱ μεγάλες δυνάμεις ἔδωσαν καινούριο βασιλέα στην Ἑλλάδα τὸ Γεώργιο, γιὸ τοῦ βασιλέα τῆς Δανίας.

54 Ἡ βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α΄

Ὁ Γεώργιος ἦταν 17 χρονῶν ὅταν ἔγινε βασιλέας και βασιλεύσε 50 χρόνια, ἀπὸ τὸ 1863 — 1913. Ἡ πολιτική ζωὴ στην Ἑλλάδα δὲν ἦταν πολὺ ὀμαλὴ οὔτε στὰ χρόνια τοῦ Γεωργίου. Τὰ κόμματα φιλονικοῦσαν μὲ πείσμα, οἱ κυβερνήσεις ἀλλάζαν συχνὰ και τὸ ἕνα κόμμα προσπαθοῦσε νὰ ρίξει τὸ ἄλλο, γιὰ νὰ πάρη τὴν ἀρχή. Ἀλλὰ δὲν ἔγιναν ἐπαναστάσεις, καθὼς τὸν καιρὸ τοῦ Καποδίστρια και τοῦ Ὄθωνα. Ὁ Γεώργιος κυβέρνησε σὰ συνταγματικὸς βασιλέας και φάνηκε πιστὸς στὸ σύνταγμα ποῦ εἶχε ψηφίσει ἡ ἐθνοσυνέλευση.

Στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου τὸ κράτος μεγάλωσε σημαντικά. Ἀμέσως μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἡ Ἀγγλία χάρισε στὸ ἐλληνικὸ βασίλειο τὴν Ἐφτάνησο, δηλαδὴ τὰ νησιὰ τοῦ Ἴονίου, τὴν Κέρκυρα, τὴν Κεφαλληνία κτλ. Τὸ 1881 ἡ Τουρκία, ἀφοῦ νικήθηκε σ' ἕνα μεγάλο πόλεμο μὲ τὴ Ρωσία (1877-1878), ἀναγκάστηκε νὰ παραχωρήσῃ στην Ἑλλάδα τὴ Θεσσαλία και ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὴν Ἠπειρο.

Ἡ Κρήτη ὅμως δὲν ἔπαυσε νὰ ζητῇ τὴν ἔνωση μὲ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Κρητικοὶ εἶχαν κάμει πολλὲς ἐπαναστάσεις, γιὰ νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ, και ἔχυσαν πολὺ αἷμα. Τὸ 1896 ἐπαναστάτησαν πάλι και ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνηση ἔστειλε τὸ στόλο και ὕστερὸ

τερα στρατό στο νησί. Ἡ Τουρκία ὅμως ἀμέσως κήρυξε πόλεμο καὶ χτύπησε τὴν Ἑλλάδα, ποὺ εἶχε τότε λίγο στρατό καὶ δὲν ἦταν ἐτοιμασμένη γιὰ πόλεμο. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς μπῆκε στὴ Θεσσαλία καὶ κυρίεψε τὴ Λάρισα. Ἡ Ἑλλάδα ἀναγκάστηκε νὰ τραβήξῃ τὸ στρατό της ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ οἱ δυνάμεις ὑποχρέωσαν τὴν Τουρκία ν' ἀδειάσῃ τὴ Θεσσαλία, ὑποχρέωσαν ὅμως καὶ τὴν Ἑλλάδα νὰ πληρώσῃ ἀποζημίωση στὴν Τουρκία 100 ἑκατομμύρια χρυσὲς δραχμές. 1897

Τότε οἱ δυνάμεις κήρυξαν αὐτόνομη τὴν Κρήτη καὶ διώρισαν ἀρμοστή τὸν πρίγκηπα Γεώργιο, δευτερότοκο γιὸ τοῦ Γεωργίου Α'. Τὸ 1906 ὁ Γεώργιος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ στὴ θέση του διορίστηκε ἀρμοστής ὁ Ἀλέξανδρος Ζαΐμης.

Σὲ λίγο ἄρχισαν μεγάλες ταραχὲς στὴ Βαλκανικὴ, ποὺ ἄλλαξαν ριζικὰ τὴν κατάσταση.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ἀπὸ τὸ 1828 ὡς τὸ 1897 τὴν Ἑλλάδα τὴν κυβέρνησαν μετὰ τὴ σειρά ὁ Καποδίστριας, οἱ Βαυαροὶ ἀντιβασιλεῖς, ὁ Ὄθωνας καὶ ὁ Γεώργιος Α'.

1) Ὁ Καποδίστριας εἶχε μεγάλη ἐπιθυμία νὰ κάμῃ καλὸ στὸν τόπο, ἀλλὰ ἦταν συνηθισμένος νὰ κυβερνᾷ ἀπολυταρχικά. Γι' αὐτὸ δυσάρεστος πολλοὺς καὶ στὸ τέλος τὸν δολοφόνησαν.

2) Οἱ Βαυαροὶ ἀντιβασιλεῖς εἶχαν δλετὴν τὴν διάθεσιν νὰ

μεταμορφώσουν την Ἑλλάδα σ' ἓνα μικρὸ εὐρωπαϊκὸ κράτος, ἀλλὰ κι αὐτοὶ κυβέρνησαν ἀπολυταρχικὰ καὶ τὸ χειρότερο δὲν ἤξευραν τίς συνήθειες τοῦ λαοῦ.

3) Ὁ Ὀθωνας κι αὐτὸς στὴν ἀρχὴ κυβέρνησε ἀπολυταρχικὰ, ἀλλὰ τὸ 1843 ἀναγκάσθηκε νὰ δώσει σύνταγμα. Ἀπὸ τότε ἡ Ἑλλάδα γίνεται συνταγματικὸ βασίλειο. Ὁ Ὀθωνας δμως δὲν μπόρεσε νὰ συνηθίση στὸ καινούριο πολίτευμα, δυσaráστησε τὸν κόσμο, ἔγινε ἐπανάσταση καὶ ἀναγκάσθηκε νὰ φύγη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

4) Ὁ Γεώργιος Α' κυβέρνησε τὸν τόπο σύμφωνα μὲ τὸ σύνταγμα. Στὰ χρόνια του ἡ Ἀγγλία μᾶς χάρισε τὰ Ἐφτάνησα καὶ πήραμε τὴ Θεσσαλία καὶ ἓνα κομμάτι τῆς Ἡπείρου.

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑ ΜΑΣ

55. Οί βαλκανικὲς ταραχὲς ἀπὸ τὸ 1908

Δὲν ἄργησε νὰ ξεσπάσουν νέες μεγάλες ταραχὲς στὴ Βαλκανικὴ. Τὴν ἀρχὴ τὴν ἔκαμε ἡ περιφημὴ **νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση** τοῦ 1908. Πολλοὶ μορφωμένοι Τοῦρκοι, ποὺ εἶχαν σπουδάσει στὴν Εὐρώπη, καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς πολλοὶ ἀξιοματικοὶ, ἐπαναστάτησαν γιὰ νὰ καταλύσουν τὴν τυραννικὴ κυβέρνηση τοῦ σουλτάνου **Χαμίτ**. Κατάργησαν τὸ ἀπολυταρχικὸ πολίτευμα τῆς Τουρκίας, περιώρισαν τὴ δύναμη τοῦ σουλτάνου καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ δεχτῆ τὸ σύνταγμα. Τοὺς νέους αὐτοὺς πολιτικούς τῆς Τουρκίας τοὺς ὠνόμασαν **Νεοτούρκους**. Ἐνα χρόνο ἀργότερα, τὸ 1909, ὁ σουλτάνος καὶ οἱ φίλοι τοῦ παλιοῦ πολιτεύματος ἔκαναν ἀντεπανάσταση στὴν Πόλη, γιὰ νὰ ξαναφέρουν τὴν ἀπολυταρχία. Τότε τὰ στρατεύματα τῶν Νεοτούρκων προχώρησαν στὴν Πόλη, ξεθρόνισαν τὸ Χαμίτ, ἔβαλαν στὴ θέση του τὸν ἀδερφό του **Μωάμεθ Ε΄** καὶ πῆραν στὰ χέρια τους ὅλη τὴν ἐξουσία οἱ Νεότουρκοι.

Οἱ Νεότουρκοι εἶχαν μεγάλα σχέδια. Ἄρχισαν νὰ διοργανώνουν τὸ στρατὸ καὶ τὸ στόλο καὶ ἔλεγαν πὼς θὰ ζωντανέψουν τὴν Τουρκία καὶ θὰ τὴν κάμουν δυνατὸ κράτος. Γιὰ τοὺς χριστιανοὺς ὅμως φάνηκαν χειρότεροι ἀπὸ τοὺς Παλαιοτούρκους. Πρὶν προφτάσουν

οί χριστιανοί νὰ χαροῦν γιατί εἶχαν γλιτώσει ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ Χαμίτ, εἶδαν νὰ στηλώνεται ἐμπρὸς τους νέος κίνδυνος. Οἱ Νεότουρκοι διαλαλοῦσαν πὼς ἔπρεπε νὰ γίνῃ δυνατὴ ἡ Τουρκία, ν' ἀποτελεσθῆ ἀπὸ ἓνα ἔθνος, πὺν νὰ μιλή τὴν ἴδια γλῶσσα καὶ νὰ ἔχη τὴν ἴδια θρησκεία, ὅπως τὰ μεγάλα κράτη τῆς Εὐρώπης. Ἡθελαν λοιπὸν μὲ τὴ βία νὰ ἐκτουρκίσουν ὅλους τοὺς χριστιανούς. Αὐτὸ γένησε μεγάλες ταραχὲς στὴν Τουρκία. Ἀπὸ τίς ταραχὲς ὠφελήθησαν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ἡ Αὐστρία προσάρτησε στὸ κράτος της τίς δυὸ ἐπαρχίες, τὴ Βοινία καὶ τὴν Ἐρζεγοβίνη, ἡ Βουλγαρία κήρυξε τὴν ἀνεξαρτησία της ἀπὸ τὴν Τουρκία.

Ἀπὸ τὴν κατάσταση αὐτὴ θέλησαν νὰ ὠφεληθοῦν καὶ οἱ Κρητικοί. Σηκώθηκαν λοιπὸν πάλι καὶ κήρυξαν τὴν ἔνωσή τους μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἐνας δραστήριος πολιτικός, ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ κινήματος. Γιὰ κακὴ τύχη ὅμως τὸ ἑλληνικὸ κράτος δὲν ἦταν πάλι ἐτοιμασμένο γιὰ πόλεμο. Τὸ ἐναντίο, οἱ Νεότουρκοι εἶχαν τὴν ὥρα ἐκείνη δυνατώτερο στρατὸ καὶ φοβέριζαν πὼς θὰ συντριψοῦν τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις φοβήθηκε μήπως πάθῃ τὰ ἴδια ὅπως στὸν πόλεμο τοῦ 1897. Ἀναγκάστηκε νὰ μὴ δεχθῆ τὴν ἔνωση τῆς Κρήτης καὶ νὰ κάμῃ πολλὰς ὑποχωρήσεις στοὺς Τούρκους.

56. Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Γουδῆ

Οἱ ταπεινώσεις αὐτὲς πλήγωσαν τὴν ἐθνικὴ φιλοτιμία. Ἀπ' ὅλα τὰ μέρη ἄρχισε ν' ἀκούεται μιὰ φωνή, πὼς ἦταν ἀνάγκη νὰ διορθωθῆ ἡ ἐσωτερικὴ κατάσταση στὴν Ἑλλάδα.

Ἀπὸ χρόνια ἢ κατάστασις δὲν ἦταν πολὺ εὐχάριστη στὴν Ἑλλάδα. Τὸ ἑλληνικὸ κράτος δὲν εἶχε προοδέψει ὅσο ἔπρεπε. Δὲν εἶχε γίνοι ἀρκετὴ προσπάθεια γιὰ νὰ μορφωθῇ ὁ λαὸς καὶ ν' ἀποκτήσῃ μέσα συγκοινωνίας, πού συντελοῦν στὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ φιλονικίες τῶν κομμάτων καὶ τὰ πολιτικὰ πάθη ἔκαναν πολὺ κακὸν τὸν τόπον καὶ ὁ λαὸς βρισκόταν στὸ σκοτάδι μὴ ξέροντας ποῖον δρόμον ν' ἀκολουθήσῃ.

Ὑστερα ὁμως ἀπὸ τὶς ταπεινώσεις, πού ἔπαθε ἡ Ἑλλάς, γεννήθηκε σὲ ὅλους ἡ ἐπιθυμία νὰ διορθώσῃ τὴν κατάστασιν. Ὅλοι φώναζαν: «ἀνόρθωσις»! Οἱ ἀξιωματικοὶ σχημάτισαν τότε ἕνα σύνδεσμον καὶ **1909** στίς 15 Αὐγούστου βγήκαν μὲ στρατὸν στὸ Γουδί, πού εἶναι μιὰ τοποθεσία κοντὰ στὴν Ἀθήνα. Ζήτησαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν ριζικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ κυρίως τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ὁ λαὸς ἐπιδοκίμασε τὴν πράξιν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ σὲ μεγάλα συλλαλητήρια ζήτησε νὰ διορθωθῇ ἡ κακὴ ἐσωτερικὴ κατάστασις. Ἡ ἐπανάστασις ἐπικράτησε. Ἀρχισε λοιπὸν ἀμέσως ἡ διοργάνωσις τοῦ στρατοῦ, παραγγείλαν πολεμικὰ πλοῖα καὶ ἐγίνε προσπάθεια νὰ διορθωθοῦν τὰ ἐσωτερικά. Ὁ στρατιωτικὸς σύνδεσμος προσκάλεσε ἀπὸ τὴν Κρήτη σύμβουλον τὸ Βενιζέλον, πού σὲ λίγο ἐγίνε πρωθυπουργὸς καὶ πῆρε στὰ χέρια του τὴν κυβέρνησιν.

57. Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος

Ὁ πόλεμος μὲ τοὺς Τούρκους. Ἦταν τότε μεγάλη ταραχὴ στὴ Βαλκανικὴ. Οἱ Νεότουρκοι καταδίωκαν τοὺς χριστιανούς, περιφρονοῦσαν τὰ προνόμια τῶν

Ἑλλήνων τῆς Τουρκίας καὶ πίεζαν τὸ Πατριαρχεῖο. Ἐξάφνα ὁμως τὰ πράγματα ἄλλαξαν. Τὰ χριστιανικὰ κράτη τῆς Βαλκανικῆς, ἡ Ἑλλάδα, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία καὶ τὸ Μαυροβούνιο, συνεννοήθηκαν γιὰ νὰ χτυπήσουν τὴν Τουρκία.

1912 Στις 4 Ὀκτωβρίου 1912 ἄρχισε ὁ πόλεμος. Οἱ σύμμαχοι νίκησαν σὲ ὅλα τὰ μέρη. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς πέρασε τὰ τουρκικὰ σύνορα, νίκησε τοὺς Τούρκους σὲ δυὸ μεγάλες μάχες, στὸ *Σαραντάπορο* καὶ στὰ *Γιανιτσά*, καὶ στις 26 Ὀκτωβρίου μπῆκε στὴ Θεσσαλονίκη. Ἄλλος ἑλληνικὸς στρατὸς πέρασε τὰ Ἡπειρωτικὰ σύνορα, μπῆκε στὴν Ἡπειρο καὶ πολιορκήσε τὰ Γιάννενα. Ἐπίσης οἱ Σέρβοι νίκησαν τοὺς Τούρκους στὴ μάχη τοῦ *Κουμανόβου* καὶ κυρίεψαν τὰ Σκόπια καὶ τὸ Μοναστήρι. Οἱ Βούλγαροι πολιορκήσαν τὴν Ἀδριανούπολη, νίκησαν τὸν τουρκικὸ στρατὸ στὸ *Λουλὲ Μπουργὰς* καὶ προχώρησαν ὡς τὴν Τσατάλτζα. Ἔτσι σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη καταλύθηκε τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου καὶ μόνο στὰ τρία φρούρια, Ἀδριανούπολη, Γιάννενα καὶ Σκόδρα ἔμεινε ἀκόμα στρατὸς τουρκικὸς.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὠφέλησε πολὺ τὸν ἀγῶνα. Ἐκλείσε τὸν τουρκικὸ στόλο μέσα στὰ Δαρδανέλια καὶ ἐμπόδισε τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρουν στρατὸ ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία στὴν Εὐρώπη. Οἱ Τοῦρκοι δοκίμασαν δυὸ φορὲς νὰ σπᾶσουν τὸν ἀποκλεισμό. Στις 3 Δεκεμβρίου 1912 καὶ ἀργότερα στις 5 Ἰανουαρίου 1913 βγήκαν ἀπὸ τὰ στενὰ καὶ δοκίμασαν νὰ χτυπήσουν τὰ ἑλληνικὰ πολεμικά. Μὰ καὶ τὶς δυὸ φορὲς ὁ τουρκικὸς στόλος ἔφυγε, ἀφοῦ ἔπαθε πολλὰς ζημιές, καὶ δὲ βγήκε πιά ἀπὸ τὰ στενὰ. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐλευθέρωσε τὰ νησιὰ Λήμνο, Ἴμβρο, Σαμοθράκη, Τένεδο, Χίο, Λέσβο, Σάμο.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξακολούθησε νὰ πολιορκῆ τὰ Γιάννενα. Τὴν πόλη προστάτευε ἓνα ἀπόκρημνο ὕψωμα, τὸ *Μπιζάνι*, πὺν τὸ εἶχαν ὀχυρώσει Γερμανοὶ ἀξιωματικοί. Ὁ χειμῶνας ἦταν βαρὺς στὴν Ἠπειρο καὶ τὸ δυνατὸ κρύο δυσκόλευε τὶς ἐπιχειρήσεις. Τέλος ὁμως τὸ Μπιζάνι ἔπεσε καὶ στὶς 21 Φεβρουαρίου οἱ Ἕλληνες μπῆκαν στὰ Γιάννενα. Ὑστερα ἀπὸ λίγο οἱ Βούλγαροι κυρίεψαν τὴν Ἀδριανούπολη καὶ οἱ Τοῦρκοι δέχτηκαν νὰ κάμουν εἰρήνη. Στὶς 17 Μαΐου ὑπογράφηκε συνθήκη στὸ Λονδίνο μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας. Ἡ Τουρκία παραχώρησε στοὺς συμμάχους τὴν Ἠπειρο, τὴ Μακεδονία καὶ μεγάλο κομμάτι τῆς Θράκης.

Στὸ μεταξὺ στὴ Θεσσαλονίκη δολοφονήθηκε ὁ βασιλέας Γεώργιος στὶς 5 Μαριτίου 1913 καὶ στὸ θρόνο ἀνέβηκε ὁ γιὸς του *Κωνσταντῖνος*.

Πόλεμος μετὰ τοὺς Βουλγάρους. Οἱ σύμμαχοι φιλονίκησαν, ὅταν ἤρθε ἡ ὥρα τῆς μοιρασιάς. Οἱ Βούλγαροι ἔδειξαν μεγάλη πλεονεξία καὶ ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ μεγαλύτερο κομμάτι. Ζητοῦσαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἀπὸ τοὺς Σέρβους τὸ Μοναστήρι. Τότε συνεννοήθηκαν ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβού- 1913

νιο μετὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ στὶς 17 Ἰουνίου ἄρχισε ὁ πόλεμος μετὰ τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Ἕλληνες τσάκισαν τὸ βουλγαρικὸ στρατὸ στὴ μεγάλη μάχη τοῦ *Κιλκίς*, πὺν βάσταξε δυὸ μέρες (21-23 Ἰουνίου). Ἐπίσης καὶ οἱ Σέρβοι νίκησαν τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς κυνήγησαν σιὰ παλιὰ σύνορά τους. Μὰ καὶ ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Τουρκία ὠφελήθηκαν ἀπὸ τὴν εὐκαιρία καὶ προχώρησαν μέσα στὸ βουλγαρικὸ ἔδαφος. Γι' αὐτὸ ὁ βασιλέας

τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος ἀναγκάστηκε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην.

Στις 17 Ἰουλίου ἔγινε μιὰ σπουδαία συνδιάσκεψη στὸ Βουκουρέστι, πὺ ὥρισε τὴ νέα κατάστασι τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ Ἑλλάδα μεγάλωσε σημαντικά. Πῆρε **1913** τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν ὡς τὸ Νέστο καὶ τὴ Ροδόπη, τὴν Ἡπειρο καὶ τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου. Ἡ *συνθήκη τοῦ Βουκουρεστιῦ* ἦταν μεγάλη ἐπιτυχία γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ στρατὸς γύρισε μὲ περηφάνεια στὴν Ἀθήνα, ἔγιναν μεγάλες γιορτὲς καὶ ὁ λαὸς ἦταν ἱκανοποιημένος καὶ εἶχε μεγάλες ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον.

58. Ἡ Εὐρώπη στὶς παραμονὲς τοῦ μεγάλου πολέμου

Οἱ Ἕλληνες δὲν πρόφτασαν νὰ χαροῦν. Μιὰ τρομερὴ μπόρα ξέσπασε ἕνα χρόνον ὕστερα ἀπὸ τὴν εἰρήνην τοῦ Βουκουρεστιῦ. Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος ἔγινε ἀφορμὴ ν' ἀνάψῃ μεγάλη πυρκαϊὰ στὸν κόσμον. Οἱ μεγάλες δυνάμεις πιάστηκαν σὲ φοβερὸ πόλεμον.

Στὴν Εὐρώπη εἶχε γίνῃ μεγάλη πρόοδος τὰ τελευταῖα χρόνια. Οἱ γνώσεις τῶν ἀνθρώπων προῶδεσαν πολὺ, ἡ βιομηχανία ἀναπτύχθηκε ὑπερβολικά, κατασκεύασαν θαυμάσιες μηχανές, πὺ εὐκόλυναν τὴν ἐργασία, οἱ πόλεις μεγάλωσαν καὶ πλούτησαν πολὺ. Ἡ συγκοινωνία μὲ τὸ σιδηρόδρομον καὶ τὰ ἀτμόπλοια τελειοποιήθηκαν καὶ ἔγιναν νέες ἐφευρέσεις. Κατασκεύασαν αὐτοκίνητα, ἀεροπλάνα καὶ ὑποβρύχια. Τὸν εἰκοστὸ λοιπὸν αἰῶνα ἡ Εὐρώπη καὶ οἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς ἦταν χώρες ἀξιοθαύμαστες γιὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν καλὴν διοίκησιν.

Ὁ ἄνθρωπος πρόκοψε πολὺ μελετώντας τὴ φύση.
Ἀνακάλυψε τὶς φυσικὰς δυνάμεις καὶ τοὺς νόμους, ποὺ
κυβερνοῦν τὴ φύση. Τὶς γνώσεις του τὶς μεταχειρίστηκε

Πῶς ταξίδευαν τὸν παλαιότερον καιρὸ

Τὸ τελειότερον μέσον συγκοινωνίας τῆς ξηρᾶς στὸ 18ο αἰῶνα ἦταν τὸ ταχυδρομικὸ ἅμαξι. Στὴν εἰκόνα βλέπομε ἓνα ἅμαξι, ποὺ τὸ σέρνουν τέσσερα ἄλογα καὶ χωρεῖ εἴκοσι ἀνθρώπους, Ὁ ἅμαξας κάθεται ψηλὰ σὲ ἰδιαίτη θέσιν καὶ σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἄλογα καβαλικεύει ἓνας ἄνθρωπος, ποὺ βιάζει μὲ τὸ μαστίγι τὰ ζῶα νὰ τρέξουν. Ἐνα τέτοιο ἅμαξι μποροῦσε νὰ τρέξη 12 μίλια τὴν ὥραν. Ἐννοεῖται πῶς τέτοια ἅμαξια δούλευαν μονάχα ἐκεῖ ποὺ εἶχε καλοὺς δρόμους, ὅπως στὴ Γαλλία καὶ σὲ ἄλλες εὐρωπαϊκὰς χώρας. Στὰ περισσότερα μέρη ἢ συγκοινωνία γινόταν μὲ ζῶα, ἀργοῦσε πολὺ καὶ ἦταν τρομερὰ κουραστικὴ.

γιὰ νὰ καλυτερέψῃ τοὺς δρόμους τῆς ζωῆς του, νὰ κάμῃ καλύτερες κατοικίαις, εὐκολώτερη συγκοινωνία, γιὰ νὰ πολεμήσῃ τὶς ἀρρώστιαις κτλ. Δυὸ φυσικὰς δυνάμεις προ-

πάντων βοήθησαν τὸν ἄνθρωπο, ὁ ἀτμὸς καὶ ὁ ἠλεκτρι-
σμός. Μὲ αὐτὲς κίνησε πελώριες μηχανές, πού ἰσοδυνα-
μοῦν μὲ τὴ δύναμη χιλιάδων ἀνθρώπων. Μὲ τὸν ἀτμὸ
καὶ τὸν ἠλεκτρισμὸ συντομεύτηκαν πολὺ οἱ ἀποστάσεις.

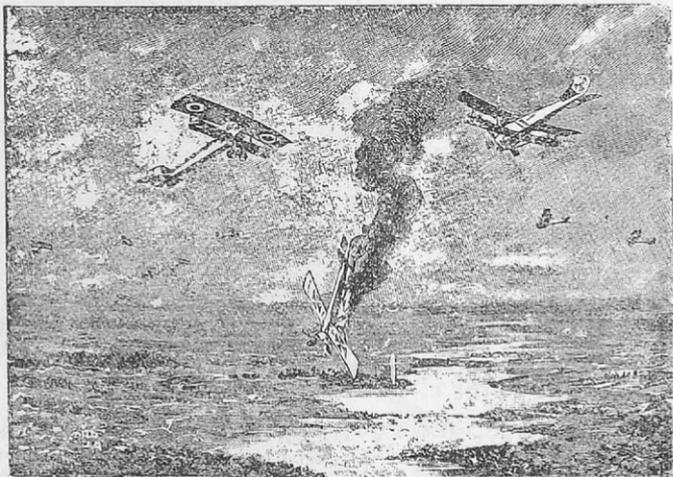
Γιὰ κακὴ τύχη ὅμως κάτω ἀπὸ τὴ λάμψη αὐτὴ
ἦταν φοβερὲς πληγές. Οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης εἶχαν μεγάλο
μίσος μεταξὺ τους καὶ οἱ πολιτικοὶ τους δούλεψαν γιὰ
νὰ δυναμώσουν τὰ πάθη. Κυρίως ἦταν μεγάλη ἀντι-
πάθεια μεταξὺ τῶν Γάλλων καὶ τῶν Γερμανῶν, ἐπειδὴ
οἱ Γερμανοὶ νίκησαν τὸ 1870 τοὺς Γάλλους καὶ πῆραν
ἀπὸ τὴ Γαλλία δυὸ ἐπαρχίες, τὴν Ἀλσατία καὶ τὴ Λω-
ραίνη. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ τὰ μεγάλα κράτη εἶχαν φοβερὸ
οἰκονομικὸ ἀνταγωνισμὸ καὶ ἀντίθετα συμφέροντα στὶς
ἀποικίες καὶ στὴ Βαλκανικὴ. Γι' αὐτὸ οἱ μεγάλες δυνά-
μεις χωρίστηκαν σὲ δυὸ στρατόπεδα. Ἡ Γερμανία, πού
ἦταν τὸ δυνατώτερο στρατιωτικὸ κράτος τῆς Εὐρώπης,
ἔκαμε συμμαχία μὲ τὸν Αὐστρία καὶ Ἰταλία. Ἡ συμ-
μαχία αὐτὴ ὠνομάστηκε *Τριπλὴ συμμαχία*. Ἀπὸ τὸ
ἄλλο μέρος συνεννοήθηκαν ἡ Γαλλία, ἡ Ρωσσία καὶ ἡ
Ἀγγλία, καὶ ἔτσι ἔγινε ἡ *Τριπλὴ συνεννόηση*, πού τὴ
λένε Ἀντάντ.

Οἱ στρατιωτικὲς δυνάμεις τῶν μεγάλων κρατῶν ἦταν
τεράστιες. Χρησιμοποίησαν γιὰ πολεμικοὺς σκοποὺς ὅλη
τὴν ἐπιστήμη καὶ ὅλες τὶς νεώτερες ἐφευρέσεις. Κατα-
σκεύασαν τρομερὰ κανόνια, μεγάλα θωρηκτὰ μὲ δυνα-
τοὺς θώρακες καὶ ἀμέτρητα κανόνια καὶ ἀνακάλυψαν
τελειότατα μέσα καταστροφῆς. Καὶ ἐπειδὴ τὰ κράτη
εἶχαν πάντοτε ὑποψίες, διατηροῦσαν πολὺ στρατό, ξό-
δευαν μεγάλα ποσὰ γιὰ στρατιωτικὲς ἐτοιμασίες καὶ
ἔκαναν μυστικὲς συνεννοήσεις. Γι' αὐτὸ ὁ κόσμος ζοῦσε

σὲ μιὰ ἀνησυχία καὶ μὲ φρίκη ἀναμετροῦσε ἕναν πόλεμο ἀνάμεσα στὰ μεγάλα κράτη.

59. Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος

Ὁ τρομερὸς πόλεμος ξέσπασε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1914. Ἀφορμὴ ἔδωσαν τὰ ζητήματα τῆς Βαλκανικῆς.

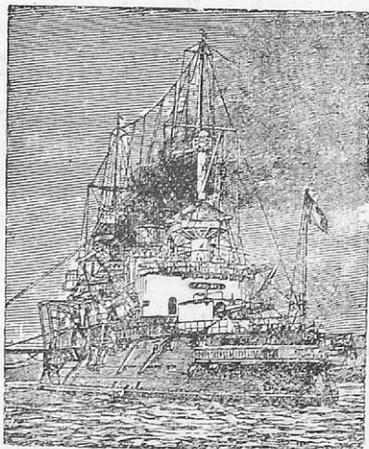

Ἀερομαχία

Στὸ μεγάλο πόλεμο πήραν σπουδαῖο μέρος τ' αεροπλάνα. Τὰ ὅπλισαν μὲ μυδραλιοβόλα καὶ ἔκαναν μάχες στὸν ἀέρα. Κοπάδια αεροπλάνα ἀπὸ τὰ δύο μέρη πιάστηκαν στὸν ἀέρα. Στὴν εἰκόνα βλέπομε ἕνα χτυπημένο γερμανικὸ αεροπλάνο πὸν πέφτει μέσα σὲ φλόγες καὶ καπνούς.

γιατὶ ἡ Γερμανία εἶδε μὲ ἀνησυχία τὴν καταστροφὴ τῆς Τουρκίας καὶ ἡ Αὐστρία φοβόταν τὴ Σερβία πὸν μεγάλωσε καὶ ζητοῦσε νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς σλαβόφωνους κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Σέρβοι ἐπαναστάτες σκότωσαν τὸ διάδοχο τῆς Αὐστρίας μὲ τὴ **1914** γυναῖκα του στὸ Σεράγεβο τῆς Ἑρζεγοβίνης, ὅπου εἶχε πάει νὰ ἐπιθεωρήσῃ τὸ στρατό.

Ἐξαφνα ὁ κόσμος εἶδε νὰ ἔρχεται ἡ καταστροφή σὰ φοβερὴ θεομηνία. Ὁ πόλεμος βάσταξε περισσότερο ἀπὸ τέσσερα χρόνια. Τὰ περισσότερα ἔθνη τῆς Εὐρώπης πῆραν μέρος σ' αὐτόν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Εὐρώπη ἔγιναν καὶ στὴν Ἀσία καὶ στὴν Ἀφρική καταστρεπτικῆς μάχης. Τέλος μπῆκε στὸν πόλεμο καὶ ἡ Ἀμερική. Ἔτσι ὁ πόλεμος, πού στὴν ἀρχὴ ἦταν εὐρωπαϊκὸς ἔγινε παγκόσμιος καὶ γι' αὐτὸ λέγεται εὐρωπαϊκὸς ἢ παγκόσμιος πόλεμος.

Θωρηκτὸ

Ὁ πόλεμος αὐτὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἀπ' ὅσους γνώρισε ὁ κόσμος. Ὑπολόγισαν πὼς τὰ δυὸ ἀντίθετα μέρη κινητοποιήσαν 50 ἑκατομμύρια ἀνθρώπους μέσα στὰ τέσσερα χρόνια. Καὶ τὰ φονικά ὄπλα ποτὲ δὲν ἦταν τόσο τέλεια.

— Τὶς ἐφευρέσεις τὶς μεταχειρίστηκαν οἱ ἄνθρωποι γιὰ πολεμικοὺς σκοποὺς. Ἐκαμαν πολεμικὰ πλοία μὲ δυνατοὺς θώρακας καὶ βαρῖα κανόνια. Ὑπάρχουν πολλὰ εἶδη θωρηκτῶν: τὰ δρεντοῦ, θωρηκτὰ τῆς γραμμῆς, καταδρομικά, ἀντιτορπιλικὰ, ὑποβρύχια. Στὴν εἰκόνα ἔχομε ἓνα γαλλικὸ θωρηκτὸ πού βυθίστηκε στὰ Δορδανέλια, στὴ μεγάλη μάχη μὲ τὰ πυροβόλαια τῆς Ξηρᾶς.

Στὴν ἀρχὴ ἡ Γερμανία, πού εἶχε τὸ μεγαλύτερο καὶ τὸν καλύτερο ὠργανωμένο στρατὸ καὶ ἀφθονώτερα καὶ τελειότερα τὰ πολεμικὰ μέσα, δοκίμασε μὲ μιὰ γοργὴ κίνηση νὰ συντρίψει τοὺς ἀντιπάλους τῆς. Ἐκεῖνοι ὁμως τὴν ἔκλεισαν, καθὼς καὶ τὴ σύμμαχό τῆς τὴν Αὐστρία, ἀπ' ὅλα τὰ μέρη. Τὰ περισσότερα ἔθνη ἦταν ἀντίθετα

τῆς Γερμανίας. Μόνο ἡ Τουρκία καὶ ἡ Βουλγαρία συμμάχησαν μαζί της, ἐπειδὴ ἦταν δυσαρεστημένες ἀπὸ τὸ Βαλκανικὸ πόλεμο. Ἐγίναν τρομερὲς καταστροφὲς σὲ ὅλη τὴν Εὐρώπη, κυρίως στὸ Βέλγιο καὶ στὴ βορινὴ Γαλλία, καὶ χύθηκε ἄφθονο αἷμα. Ἐκατομμύρια ἄνθρωποι πέθαναν ἀπὸ κακουχίες καὶ ἀπὸ ἀρρώστειες. Οἱ Γερμανοὶ ἔδειξαν μεγάλη ἀντοχή, μὰ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ νικήσουν. Ἀφοῦ μάλιστα μπῆκε στὸν πόλεμο ἡ Ἀμερική, ἔσπασε ἡ ὁρμή τους. Τέλος ἀναγκάστηκαν νὰ ζητήσουν εἰρήνη καὶ δέχτηκαν ὅλους τοὺς ὅρους τῶν συμμάχων (Νοέμβριος 1918). Τότε ἐγινε ἡ **1919** *συνθήκη τῶν Βερσαλιῶν*, πὸν ὑποχρέωσε τοὺς Γερμανοὺς νὰ διαλύσουν τὸ στρατό τους, νὰ δώσουν πίσω τις δυὸ γαλλικὲς ἐπαρχίες πὸν εἶχαν πάρει τὸ 1870, καὶ νὰ πληρώσουν μεγάλη ἀποζημίωση γιὰ τις καταστροφὲς πὸν ἔκαναν.

60. Ἡ Ἑλλάδα στὸν Εὐρωπαϊκὸ πόλεμο

Ὁ εὐρωπαϊκὸς πόλεμος σώριασε μεγάλες συμφορὲς στὴν Ἑλλάδα, ὅπως σὲ ὅλον τὸ κόσμον. Ἡ Ἑλλάδα χάρηκε λίγο καιρὸ τις ἐπιτυχίες τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου. Οἱ κομματικὲς φιλονικίες, πὸν νόμιζε κανεὶς πὸς ἔλειψαν ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Γουδῆ, ξαναφάνηκαν μὲ μεγαλύτερη ἔνταση στὰ χρόνια τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου.

Στὴν ἀρχὴ ἡ Ἑλλάδα δὲν πῆρε μέρος στὸν πόλεμο. Ἀφοῦ ὅμως ἡ Τουρκία καὶ ἡ Βουλγαρία πῆγαν μὲ τοὺς Γερμανοὺς, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ μείνη ὡς τὸ τέλος ἀδιάφορη. Τὸ 1916 οἱ σύμμαχοι ἔβγαλαν στρατεύματα στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ βοηθήσουν τὴ Σερβία, πὸν τὴ

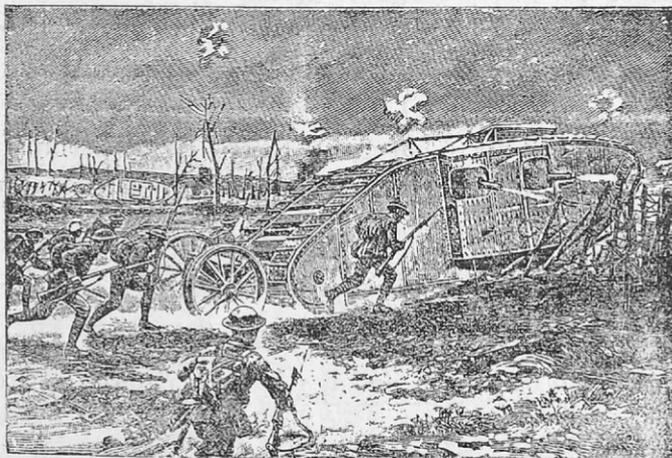
χτυποῦσαν οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Γερμανοαυστριακοὶ ἀπὸ
δὺο μέτωπα. Ὁ πόλεμος τώρα γινόταν στὸ χῶμα τους
καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν μπορούσαν νὰ μείνουν ἀδιάφοροι
θεατές. Ἄλλὰ ὁ βασιλέας Κωσταντῖνος ἤθελε νὰ μείνη
οὐδέτερος. Οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Γάλλοι κηρύχτηκαν τότε
ἐναντίον του.

Τὰ πνεύματα ἐρεθίστηκαν πολὺ, ὅταν οἱ Βούλγαροι
καὶ οἱ Γερμανοὶ πάτησαν τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν
καὶ πῆραν ἑλληνικὰ φρούρια, καὶ ἓνα σῶμα τοῦ ἑλλη-
κοῦ στρατοῦ παραδόθηκε στοὺς Βουλγάρους χωρὶς νὰ
πολεμήσῃ, γιατί εἶχε τέτοια διαταγὴ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα.
Τότε ὁ Βενιζέλος μὲ πολλοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτι-
κοὺς πῆγε στὴ Θεσσαλονίκη, ἔκαμε προσωρινὴ κυβέρ-
νηση καὶ ἄρχισε νὰ διοργανῶνῃ στρατὸ γιὰ νὰ πολε-
μήσῃ τοὺς Βουλγάρους. Τὸ 1917 οἱ σύμμαχοι ἔδιωξαν
ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τὸν Κωσταντῖνο, στὸ θρόνον ἀνέβηκε
ὁ δευτέρος γιὸς του Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Βενιζέλος ἤρθε
στὴν Ἀθήνα, ἔκαμε γενικὴ ἐπιστράτευση καὶ ἔταξε τὸν
ἑλληνικὸν στρατὸν στὸ πλευρὸν τῶν συμμάχων.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔδειξε πάλι τὴν ἰκανότητά του
σὲ πολλὰς μάχας καὶ μαζί μὲ τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς
Σέρβους ἔσπασε τὸ βουλγαρικὸν μέτωπον καὶ ἀνάγκασε
τοὺς Βουλγάρους νὰ συνθηκολογήσουν. Ἡ Συνεννόηση
ἕστερα ἀπὸ τὴν τελειωτικὴν νίκη ἔδωσε στὴν Ἑλλάδα
τὴ βουλγαρικὴ καὶ τὴν τουρκικὴν Θράκην καὶ τὴν περιοχὴ
τῆς Σμύρνης στὴ Μ. Ἀσία. Ὁ ἑλληνικὸς στρα-
1920 τὸς πῆρε αὐτὰς τὰς χώρας καὶ ἡ *συνθήκη τῶν*
Σεβρῶν (28 Ἰουλίου 1920) ἐπικύρωσε τὴν κυριαρχίαν
τῆς Ἑλλάδας στὶς τουρκικὰς χώρας.

Ἐστερα ἀπὸ τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν ἡ Ἑλλάδα
ἔφτανε σχεδὸν τὰ ἔθνηκα τῆς σύνορα. Στὴν Εὐρώπῃ

ἦταν στὰ πρόθυρα τῆς Πόλης, στὴ Μ. Ἀσία εἶχε τὴ Σμύρνη μὲ τὴν πλούσια περιοχὴ τῆς. Φάνηκε λοιπὸν πὼς ἀνοίγεται μεγάλο μέλλον στὸ ἐλληνικὸ ἔθνος. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἄρχισαν νὰ λογαριάζουν τὴν Ἑλλάδα γιὰ σπουδαῖο συντελεστὴ στὴν ἀνατολή. Προπάντων ἡ Ἀγγλία ἤθελε νὰ συνδεθῆ στενώτερα μὲ τὴν Ἑλλάδα

Τάγες

Τὴν τελευταία λέξη στὴν τρομερὴ πάλη τὴν εἶπαν τὰ περιφρημα θωρακισμένα αὐτοκίνητα, τὰ τάγες, πού τὰ ἐπινόησαν οἱ Ἀγγλογάλλοι. Μὲ αὐτὰ κατώρθωσαν νὰ κόβουν τὰ συρματοπλέγματα καὶ ν' ἀνοίγουν τὸ δρόμο στὸ περὶ τὸ πού πήγαινε νὰ κάμῃ ἐπίθεση.

καὶ στὸν ἐλληνικὸ στρατὸ στήριξε τὴν πολιτικὴ τῆς στὴν Ἀνατολή.

Ἄλλὰ οἱ κομματισμοὶ δὲν ἔπαυσαν στὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πολιτευομένους καὶ τὸ λαὸ μισοῦσαν τὸ Βενιζέλο καὶ τοὺς συνεργάτες του. Οἱ μεγάλες ἐπιτυχίες δὲν κατώρθωσαν νὰ σβήσουν τὰ πάθη. Ὁ βασιλεὺς

Κωσταντίνος ἔμεινε στὴν Ἑλβετία καὶ οἱ ὁπαδοὶ του ἐργάζονταν στὴν Ἑλλάδα ἐνωμένοι νὰ πάρουν τὴν ἀρχὴ καὶ νὰ τὸν ξαναφέρουν στὸ θρόνο. Ὁ Βενιζέλος γύρισε ἀπὸ τὴν Εὐρώπη περήφανος γιὰ τὶς μεγάλες ἐπιτυχίες του καὶ ἀποφάσισε νὰ κάμῃ ἐκλογές. Στὸ μεταξὺ πέθανε ἀπὸ τυχαῖο δυστύχημα ὁ νεαρὸς βασιλέας Ἀλέξανδρος καὶ ἔμεινε ὁ θρόνος ἄδειος

Οἱ ἐκλογές ἔγιναν τὴν 1 Νοεμβρίου 1920. Ὁ λαὸς μὲ μεγάλη πλειοψηφία ἀποδοκίμασε τὸ Βενιζέλο καὶ τὸ **1920** κόμμα του Ὁ Βενιζέλος ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἀρχὴ τὴν πῆραν οἱ ἀντίθετοι πολιτικοὶ καὶ αὐτοὶ ξανάφεραν στὸ θρόνο τὸν Κωσταντῖνο. Οἱ δυνάμεις ὅμως θεώρησαν αὐτὸ ἐχθρική πράξη, ἔκοψαν τὶς σχέσεις τους μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔπαυσαν νὰ τὴν ὑποστηρίξουν οἰκονομικά.

Ἡ θέση τῆς Ἑλλάδας ἦταν πολὺ δύσκολη. Ὁ στρατὸς τῆς ἦταν στὴ Μ. Ἀσία καὶ χωρὶς τὴν ὑποστήριξη τῶν Εὐρωπαίων δὲν μποροῦσε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα.

Οἱ Τοῦρκοι πῆραν θάρρος τότε καὶ ἄρχισαν νὰ ὀργανώνουν τὸ στρατό τους καὶ νὰ παίρνουν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη κανόνια καὶ πολεμοφόδια. Ἡ ψυχὴ τοῦ τουρκοῦ στρατοῦ στὴν Μ. Ἀσία ἦταν ὁ Μουσταφὰ Κεμάλ, ἓνας τολμηρὸς ἀξιωματικός, ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Πόλη καὶ διωργάνωσε τὴν ἄμυνα. Ἔκαμε πρωτεύουσά του τὴν Ἀγκυρα καὶ ζητοῦσε νὰ πάρῃ πίσω τὶς τουρκικὲς χῶρες.

Τὸ ἐλληνικὸ ἐπιτελεῖο τότε γιὰ νὰ προλάβῃ μεγαλύτερη ἐνίσχυση τῶν Τούρκων, ἄρχισε μεγάλη ἐπίθεση. Ὁ στρατὸς προχώρησε καὶ πῆρε τὸ Ἐσκι-Σεχίρ καὶ τὸ Ἀφιδν-Καραχισάρ. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως ὑποχώρησαν καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τοὺς φτάσῃ κανεὶς στὶς ἀπέραντες ἐκτάσεις τῆς Μ. Ἀσίας. Τὸ ἐπιτελεῖο ἔκαμε τότε μεγάλο

σφάλμα νὰ διατάξῃ τὸ στρατὸ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Ἄγκυρα. Οἱ στρατιῶτες βάδισαν μὲ πολλές δυσκολίες καὶ στερήσεις σὲ μέρη ἄγνωστα, πολλές φορὲς ἀκατοίκητα καὶ νοσηρά, πέρασαν τὴν Ἀρμυρὴ Ἐρημο καὶ ἔφτασαν ὡς τὸν ποταμὸ Σαγγάριο. Ἦταν ὁμως τόσο κουρασμένοι, πὺ δὲν κατώρθωσαν νὰ κυριέψουν τὴν Ἄγκυρα. Ἀναγκάστηκαν νὰ περάσουν ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν ἀτελείωτη ἐκείνη ἔκταση.

Ὁ στρατὸς γύρισε στὸ Ἐσκί-Σελιρ καὶ στὸ Ἀφιόν-Καραχισάρ. Ἡ κατάστασή του ὁμως ἦταν ἐλεινὴ. Ἐμεινε ἀκόμα ἓνα χρόνον στὰ ξένα ἐκεῖνα μέρη. Ἡ συντηρησὴ του ἦταν πολὺ κακὴ, γιατί τὸ ταμεῖο τοῦ κράτους δὲν εἶχε χρήματα. Κουράστηκε καὶ ἔχασε τὸ ἠθικὸ του. Ἡ τάξη καὶ ἡ πειθαρχία χάλασαν. Οἱ Τούρκοι αὐτὸν τὸν καιρὸ τελείωσαν τὶς ἐτοιμασίες τους καὶ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1922 ἄρχισαν τὴν ἐπίθεση. **1922**
Νίκησαν εὐκόλα τὸν ἑλληνικὸ στρατό, πὺ μὲ μεγάλη σύγχυση καὶ ταραχὴ ἄρχισε νὰ φεύγῃ πρὸς τὴ θάλασσα. Ἐγινε μεγάλη καταστροφὴ. Χιλιάδες ἔπесαν αἰχμάλωτοι καὶ ἄλλες χιλιάδες σκοτώθηκαν. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς, δηλαδὴ ὅ,τι ἀπόμεινε ἀπὸ τὴν καταστροφὴ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν, μπῆκε στὰ πλοῖα καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία.

Φοβερώτερη ἦταν ἡ τύχη τῶν Ἑλλήνων τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ δυστυχισμένοι σφάχτηκαν ἢ ἔπесαν αἰχμάλωτοι ἢ ἔφυγαν στὴν Ἑλλάδα. Αὐτὴ εἶναι ἡ καταστροφὴ τῆς Μ. Ἀσίας, μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες ἀπ' ὅσες ἔπαθε τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος. Ἡ Ἑλλάδα ἀναγκάστηκε νὰ ὑπογράψῃ τὴ *συνθήκη τῆς Λωζάνης*, πὺ τὴν ὑποχρέωσε νὰ δώσῃ πίσω στοὺς Τούρκους τὴν Ἀνατολικὴ Θράκη καὶ ν' ἀνταλλάξῃ τοὺς Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀ-

1923 σίας και τῆς Θράκης με τοὺς Τούρκους ποὺ κατοικοῦσαν στὴν Ἑλλάδα. Ἀρχισε τότε μεγάλη μεταναστευση πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα. Περισσότεροι ἀπὸ 2 1/2 ἑκατομύρια Ἕλληνες ἄφησαν τὰ σπίτια τους, τὰ μέρη ὅπου εἶχαν ζήσει ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες χρόνια, καὶ ἤρθαν στὴν Ἑλλάδα.

Ἡ μεγάλη καταστροφή πλήγωσε τὴ φιλοτιμία τοῦ στρατοῦ. Πολλοὶ ἀξιωματικοί, ποὺ εἶχαν περάσει ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία στὴ Μυτιλήνη καὶ στὴ Χίο, ἐπαναστάτησαν. Πῆραν τὸ στόλο κι ἤρθαν με στρατὸ στὴν Ἀθήνα στὶς ἀρχὲς τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1922, ἀνάγκασαν τὸ βασιλεῖα Κωσταντῖνο νὰ παραιτηθῆ καὶ διέλυσαν τὴ Βουλὴ τῆς 1 Νοεμβρίου.

Στὸ θρόνο ἀνέβηκε ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ Κωσταντῖνου Γεώργιος Β'. Οἱ ἐκλογὲς ὅμως τῆς 16 Δεκεμ-

1924 βρίου 1923 ἔφεραν μεγάλη δημοκρατικὴ πλειοψηφία. Ἡ ἐθνοσυνέλευση κήρυξε ἔκπτωτὴ τὴ βασιλικὴ δυναστεία καὶ στὶς 25 Μαρτίου ἀνακήρυξε τὴ δημοκρατία. Ὁ λαὸς στὸ δημοψήφισμα τῆς 13 Ἀπριλίου ἐπικύρωσε τὸ νέο πολίτευμα.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Στά χρόνια που βασίλευε ο Γεώργιος έγιναν μεγάλα γεγονότα στη Βαλκανική:

1) Οι Νεότουρκοι γκρέμισαν το χαμιτικό καθεστώς, αναδιοργάνωσαν το στρατό της Τουρκίας και άρχισαν να γίνονται κίνδυνος για τους χριστιανικούς λαούς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

2) Τόν ίδιο σχεδόν καιρό έγινε και στην Ελλάδα η επανάσταση στο Γουδί, που κατώρθωσε να κάμη μιὰ διοργάνωση του στρατού και του στόλου.

3) Έπειδή οι χριστιανικοί λαοί της Τουρκίας κινδύνευαν να χάσουν τα προνόμιά τους από τους Νεοτούρκους, συνεννοήθηκαν Ελλάδα, Βουλγαρία, Σερβία και Μαυροβούνιο, κι έκαμαν το Βαλκανικό πόλεμο. Η Τουρκία σε λίγο έχασε όλες τις ευρωπαϊκές κτήσεις της και τα νησιά και περιωρίστηκε γύρω στην Κωνσταντινούπολη.

Οι Έλληνες όμως, οι Σέρβοι και οι Μαυροβούνιοι αναγκάστηκαν να κάμουν και δεύτερο πόλεμο με τους Βουλγάρους, που ήθελαν να πάρουν τα περισσότερα μέρη.

Η Ελλάδα από τους πολέμους αυτούς κέρδισε τη Μακεδονία, την Ήπειρο, την Κρήτη και πολλά άλλα νησιά.

4) Σε λίγο, το 1914, άρχισε ο φοβερός Ευρωπαϊκός πόλεμος. Η Ελλάδα αναγκάστηκε να ανακατευθῆ εις τὸν πόλεμο αυτόν. Επήρε την Ανατολική Θράκη και μέρος της Μ. Ασίας. Η Τουρκία όμως δὲν έπαψε τὸν πόλεμο ἐναντίον μας. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ἀφήσωμε και τὴ Θράκη και τὴ Μ. Ασία, έγινε μεταπολίτευση και ἡ Ελλάδα ἀνακηρύχθηκε δημοκρατία.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

1821	Φεβρουάριος		Ὁ Ἄλ. Ύψηλάντης ἀρχίζει τὴν ἐπανάσταση στὴ Μολδαβία.
	Μάρτιος	25	Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν κηρύττει τὴν Ἐπανάστην Πελοπόννησο.
	Ἀπρίλιος	10	Οἱ Τοῦρκοι κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη.
		20	Μάχη Ἀλαμάνας. Θάνατος Διάκου.
	Μάιος	8	Μάχη Γραβιάς.
		13—14	Μάχη Βαλτετισοῦ.
		20	Ὁ Παπανικολῆς καίει τὴν τουρκικὴ φρεγάτα.
	Ἰούνιος	7	Καταστροφὴ στὸ Δραγατσάνι.
	Σεπτέμβριος	23	Πέφτει ἡ Τριπολιτσά.
1822	Μάρτιος	30	Καταστροφὴ τῆς Χίου.
	Ἰούλιος	4	Μάχη τοῦ Πέτα.
		26	Καταστροφὴ τοῦ Δράμαλι στὰ Δερβενάκια.
1823	Αὔγουστος	11	Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη.
	Δεκέμβριος	24	Ὁ Μπαϊρόν φθάνει στὸ Μεσολόγγι.
1823-4			Ἐμφύλιος Πόλεμος.
1824	Μάρτιος		Ἐπέμβαση Μεχμέτ Ἀλῆ.
	Ἰούλιος	20	Καταστροφὴ Ψαρρῶν.
	Αὔγουστος	28	Ναυμαχία Γέροντα.
1825	Ἰανουάριος		Ὁ Κολοκοτρώνης φυλακίζεται.
	Φεβρουάριος		Ὁ Ἴβραὶμ ἀποβιβάζεται στὴν Πελοπόννησο.
	Ἀπρίλιος	15	Ἀρχίζει ἡ πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ.
	Μάιος	20	Μάχη στὸ Μανιάκι. Θάνατος Παπαφλέσα.
	Ἰούλιος	4	Θάνατος Ὀδυσσεά Ἀντρούτσου.
1826	Ἀπρίλιος	10	Ἐξοδος ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι.
	Αὔγουστος	13	Ὁ Κιουταχῆς πολιορκεῖ τὴν Ἀκρόπολη.
	Νοέμβριος	24	Μάχη στὴν Ἀράχοβα.
1827	Μάρτιος	30	Ὁ Καποδίστριας διορίζεται κυβερνήτης.
	Ἀπρίλιος	23	Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.
		24	Καταστροφὴ στὸ Φάληρο.
	Ὀκτώβριος	8	Ναυμαχία στὸ Ναβαρίνο.
1829	Σεπτέμβριος	12	Μάχη στὴν Πέτρα.
1830	Ἰανουάριος		Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου ποὺ ἀναγνωρίζει τὴν Ἑλλάδα ἐλεύθερο βασίλειο.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ

- 1453 Οί Τούρκοι παίρνουν τὴν Πόλην
- 1529 Ὁ σουλτάνος Σουλεϊμάν πολιορκεῖ τὴ Βιέννη.
- 1571 Ναυμαχία στὴ Ναύπακτο.
- 1669 Οἱ Τούρκοι κυριεύουν τὴν Κρήτη.
- 1770 Ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο.
- 1789 Γαλλικὴ Ἐπανάσταση.
- 1790 Λάμπρος Κατσώνης.
- 1791 Ὁ Ἄλῆς χτυπᾷ τὸ Σούλι.
- 1798 Θάνατος τοῦ Ρήγα
- 1803 Ὁ Ἄλῆς καταστρέφει τὸ Σούλι.
- 1815 Οἱ σύμμαχοι νικοῦν τὸ Ναπολέοντα—Συνέδριο Βιέννης—
Ἱερὴ συμμαχία.
- 1816 Ἰδρύεται ἡ Φιλικὴ εἰταιρεία.
- 1821 Ἡ μεγάλη ἑλληνικὴ ἐπανάσταση.
- 1828 Ὁ Καποδίστριας κυβερνήτης στὴν Ἑλλάδα. Δολοφονία
του στὰ 1831.
- 1833 Ὁ Ὄθωνας ἔρχεται στὴν Ἑλλάδα.
- 1843 Ἐπανάσταση τῆς 3ης Σεπτεμβρίου—Τὸ σύνταγμα.
- 1862 Ἐξωση τοῦ Ὄθωνα.
- 1863 Γεώργιος Α΄—Τὰ Ἐφτάνησα γίνονται ἑλληνικά.
- 1878 Συνθήκη Βερολίνου.
- 1881 Ἡ Θεσσαλία γίνεται ἑλληνικὴ.
- 1897 Ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος.
- 1908 Νεοτουρκικὴ ἐπανάσταση.
- 1909 Τὸ Γουδὴ.
- 1912—3 Βαλκανικὸς πόλεμος.
- 1914—8 Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος.
- 1922 Καταστροφὴ στὴ Μ. Ἀσία.
- 1924 Ἡ Ἑλλάδα γίνεται δημοκρατία.

ΕΙΚΟΝΕΣ

1.	Σουλεϊμάν ὁ μεγαλοπρεπής	8
2.	Φαναριώτης	16
3.	Ἡ αὐτοκράτειρα Αἰζατερίνη	31
4.	Λουδοβίκος 16ος	35
5.	Βασίλη	36
6.	Σιηνή ἀπὸ τῆ γαλλικῆ ἐπανάσταση	39
7.	Ὁ Ρήγας τραγουδεῖ τὰ ἐπαναστατικὰ ποιήματά του	41
8.	Ὁ Ναπολέον	43
9.	Τὸ Σούλι	45
10.	Ὁ Ἀλέξ. Ὑψηλάντης περῶ τὸν Προῦθο	55
11.	Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος στὸ καμπαναριὸ τῆς μονῆς Σέκου	58
12.	Γρηγόριος Ε'	62
13.	Ὁ Κολοκοτρώνης	64
14.	Μάχη στὸ Βαλιέτσι	68
15.	Διάκος	71
16.	Ἄντροῦτσος	72
17.	Ὁ Παπονικολῆς καίει τὴν τουρκικὴ φρεγάτα	78
18.	Καταστροφὴ τῆς Χίου	85
19.	Ὁ Μιαούλης	87
20.	Ὁ Κανάρης	88
21.	Ὁ Δημ. Ὑψηλάντης ὑπερασπίζει τὸ Ἄργος	95
22.	Μ. Μπότσαρης	98
23.	Ὁ Μπαΐρον ἀποβιβάζεται στὸ Μεσολόγγι	105
24.	Ὁ Μπαΐρον	106
25.	Ἡ ἔξοδος ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι	117
26.	Ὁ Καραϊσκάκης	121
27.	Ὁ Καποδίστριας	129
28.	Πῶς ταξίδευαν τὸν παλαιότερο καιρὸ	143
29.	Ἄερομαχία	145
30.	Θωρηκτὸ	146
31.	Τάγκς	149

ΧΑΡΤΕΣ

1.	Τὸ τουρκικὸ κράτος τὸν καιρὸ πού πέθανε ὁ Σουλεϊμάν ὁ μεγαλοπρεπής	7
2.	Ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση	64-65
3.	Τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ κράτος	129

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ ἱστορία τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ σελ. 3

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ

1	Τουρκικὴ αὐτοκρατορία καὶ Εὐρώπη	»	4
2	Πόλεμοι τῆς Τουρκίας μετὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη	»	5
3	Τὰ παθήματα τῶν Ἑλλήνων στὴν τουρκικὴ σκλαβιά	»	9
4	Πῶς γλίτωσε τὸ ἑλληνικὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν καταστροφὴν	»	11
5	Ἡ ἐκκλησία	»	13
6	Τὸ Πατριαρχεῖο. Οἱ Φαναριώτες	»	15
7	Οἱ κοινότητες	»	18
8	Ἄρματολοι καὶ κλέφτες	»	19
9	Ἡ ζωὴ τῶν κλεφτῶν—τὰ δημοτικὰ τραγούδια	»	21
	Ἄνακεφαλαίωση	»	23

ΤΟ ΞΥΠΝΗΜΑ

10	Ἀναγέννησις τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ	»	26
11	Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους στὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας	»	27
12	Ὁρμιάζει ἡ πίστις στὴν ἐλευθερίαν	»	29
13	Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770	»	30
14	Ὁ Λάμπρος Κατσώνης	»	32
15	Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις	»	35
16	Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου	»	38
17	Ρήγας Φεραίος	»	40
18	Τὸ Σούλι καὶ ὁ Ἄλφιασάς	»	44
19	Καταστροφὴ τοῦ Σουλίου	»	47
	Ἄνακεφαλαίωση	»	50

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ

20	Φιλικὴ εἰσαγγελία	»	51
21	Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀρχίζει τὴν ἐπανάστασιν	»	53
22	Ἀποτυχία τοῦ Ὑψηλάντη	»	56
23	Ἡ ἐπανάστασις στὴν Ἑλλάδα	»	59

24	Οί Τούρκοι κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη	»	61
25	Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Τὸ πολεμικὸ τοῦ σχέδιο	»	64
26	Ἡ μάχη τοῦ Βαλτετισοῦ	»	67
27	Οἱ Στερεοελλαδίτες ἐμποδίζουν τοὺς Τούρκους νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο	»	70
28	Ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς	»	74
29	Τὸ ναυτικὸ τῶν ηἰσίων ὑποστηρίζει τὴν ἐπανάσταση	»	75
30	Καταστροφή τῆς τουρκικῆς φρεγάτας	»	76
31	Ἡ διοίκηση	»	79
32	Ἡ μεγάλη τουρκικὴ ἐπίθεση τοῦ 1822	»	82
33	Ἡ καταστροφή τῆς Χίου	»	83
34	Ὁ Κανάρης καίει τὴν τουρκικὴ ναυαρχίδα	»	86
35	Κανάρης καὶ Μιαούλης	»	89
36	Καταστροφή στὸ Πέτα	»	90
37	Ἐκστρατεία καὶ καταστροφή τοῦ Δράμαλη	»	93
38	Μάρκος Μπότσαρης	»	97
39	Ἐμφύλιος πόλεμος	»	100
40	Οἱ Εὐρωπαῖοι καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάσταση—Οἱ Φιλέλληνες	»	102
41	Ὁ λόγδος Μπάτ'ρον ἔρχεται στὴν Ἑλλάδα	»	103
42	Τουρκοαιγυπτιακὴ ἐκστρατεία—Καταστροφή τῶν Ψαρῶν	»	107
43	Ὁ Ἴβραήμ ἀποβιβάζεται στὴν Πελοπόννησο	»	110
44	Θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα	»	111
45	Πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ	»	113
46	Τὸ τέλος τοῦ Μεσολογγιοῦ	»	115
47	Ἡ ἐπανάσταση κινδυνεύει	»	118
48	Τὸ πολεμικὸ σχέδιο τοῦ Καραϊσκάκη	»	120
49	Ἡ καταστροφή στὸ Φάληρο	»	122
50	Εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβαση—Ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου	»	123
51	Ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδας	»	125
	<i>Ἀνακεφαλαίωση</i>	»	126

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ

52	Ὁ Καποδίστριας	»	128
53	Ἡ βασιλεία τοῦ Ὀθωνα	»	131
54	Ἡ βασιλεία τοῦ Γεωργίου τοῦ Α'	»	134
	<i>Ἀνακεφαλαίωση</i>	»	135

ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑ ΜΑΣ

55	Οἱ βαλκανικὲς ταραχὲς ἀπὸ τὸ 1908	»	137
56	Ἡ ἐπανάσταση τοῦ Γουδιῆ	»	138
57	Ὁ βαλκανικὸς πόλεμος	»	139

58	Ἡ Εὐρώπη στὶς παραμονὲς τοῦ μεγάλου πολέμου	>	142
59	Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος	>	145
60	Ἡ Ἑλλάδα στὸν εὐρωπαϊκὸ πόλεμο	>	147
	Ἀνακεφαλαίωση	>	153
	Χρονολογίαις	>	154-55
	Εἰκόνες—Χάρτες	>	156
	Περιεχόμενα	>	157-59

18

18

18

17

20

16

14

16

18

12

20

18

$$\begin{array}{r} 205 \\ \hline = 85 \end{array} \quad \begin{array}{r} 12 \\ \hline 17 \end{array}$$

2000/77

$$\begin{array}{r} 12 \\ 7 \\ \hline = 4 \end{array}$$

2H2H2H

ΕΚΔΟΤΙΚΟΥ ΟΙΚΟΥ ΙΩ. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

ΒΟΗΘΗΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΓΡΑΜΜΜΕΝΑ ΣΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ — Δ. ΔΟΥΚΑ

Σ για την Γ' τάξη
ΕΣ » » Δ' »
ΑΛΛΗΝΙΣΜΟΣ » » Ε' »
Α » » ΣΤ' »

ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ,,

II. ΔΙΑΘΗΚΗ Γ' Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

Κ. ΔΙΑΘΗΚΗ, Δ' Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ, Ε' Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ, ΣΤ' Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

ΚΑΤΗΧΗΣΗ ΣΤ' Δημοτικού Χ. Δημητρακοπούλου.

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΕΣ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ Ε' και ΣΤ' Χ. Δημητρακοπούλου.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ-ΠΡΟΣΕΥΧΕΣ του Δ. Σχολείου Χ. Δημητρακοπούλου

III. ΦΥΣΙΚΑ.

ΦΥΤΑ - ΖΩΑ - ΟΡΥΚΤΑ Ε' Δημοτικού Μ. Δώρου, Ν. Παπασπύρου

ΦΥΤΟΛΟΓΙΑ - ΖΩΟΛΟΓΙΑ - ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ ΣΤ' Δημοτικού Ν. Παπασπύρου, Μ. Δώρου

IV. ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ Γ' ΚΑΙ Δ' Δ. Κυριακοπούλου.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ, Ε' ΚΑΙ ΣΤ' Δ. Κυριακοπούλου